

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204779

UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీ.

ధ్రువోపాఖ్యానము

బద్ధైర సోతనామాత్యురీషింసృష్టితము.

ప్రేమాతాత్పర్యసహితము.

సంక్షిప్తముచే నుగ్రము రెర్పించబడినది.

ప్రకాశకులు.

ఆర్యపుస్తకాలయము,

రాజమహేంద్రవరము.

1926.

కాపీరైటు.]

[వెలంగు ఆకాళు.

జ గ స రీ ప్రి ం టి ం గు వ ర్క్య యం ం డు,
మ స్మి త ము .

1926

శ్రీ హ య గీ వా య న మ

ధ్రు వో పా ధ్యా న ము .

శ్రీకాతా స్తవ్య హేమము

క. విను నిఖిలభువం శరణా

లముచార్త చంద్రధరః ♦ తాలలీలంజై

పజజురకు స్వాయంభువ

మనువపు దురియించె గీర్తి ♦ చులతుం దగుచున్, 1

అరము. విను = వినుము ; నిఖిల, భువన, పరిపాలనమునకై = లోకముల నన్నిటిని ఏలాటకొరకు ; చంద్రధర, కళా, కలిశుండు, వి = చంద్రునిధరించిన శివునియొక్క, - తేజముతో కూడినవాడై ; ననజజునకున్ = (విష్ణుమూర్తి నాభీయంః లి పద్మమనందుపుట్టిన) బ్రహ్మకు ; కీర్తి పంతుండు, అగుచున్ = కీర్తితో గూడినవాడై ; స్వాయంభువమనువు = (స్వయముగా పుట్టిన బ్రహ్మకొడుకయిన) స్వాయంభువుడనెడి మనువు ; అపుడు = అప్పుడు ; ఉపయించెన్ = పుట్టెను.

తా. మైత్రేయుడు విగుడినితో జప్తుమన్నాడు “వినురా, వినుము, సుప్తలోకములను గర్భ గూర్గమునఁ గరిపాలించుటకొఱకు శివుని తేజము శుధరించి, ములఁగీర్తనిగా ని, బ్రహ్మకు కుమారుడై స్వాయంభువమనువు పుట్టెను.”

తే. గీ. రూఢి స్వర్గుచుర్రుకు శతా ♦ రూపవలస

భూనుతులగు స్వయవృతో ♦ త్తానపాదు

లసంగ్ బద్ధులు పుత్రులై ♦ రందుహాస

భవచారత్రుల ముత్తాం ♦ పాదురకును.

అర్థ. రూఢీన్ = ప్రసిద్ధమగునట్లు, అమృతపునకున్ = ఆస్వాదం
భవమమృతమను; శతరూపలనన్ = శతరూప అను భార్యయందు; ప్రియ
వ్రత, ఉత్తానపాదులు = ప్రియనృతుఁడును, ఉత్తానపాదుఁడును; అనఁ
గన్ = అనుషేషతో; భూనుతులు, అగు = భూమియందు పొగడ్డగన్న; ఇద్దఱు
పుత్రులు, ఐరి = ఇద్దఱుకొడుకులుపుట్టిరి; అందులోనన్ = వారిద్దఱి
లోను; భవ్యచారిత్రుఁడు = ఎన్నికగన్ననడవడిగలిగిన; ఉత్తానపాదున
కును = ఉత్తానపాదునిక (ముందుపద్యముతో నన్వయము.)

తా. ఆస్వాదంభవమమృతమను అతనిభార్యయగు శతరూపకును
ప్రియవ్రత, ఉత్తానపాదులను పేర్లుగలవారును, మంచినడవడిగలవారును
నగు నిద్దఱుకొడుకులుపుట్టిరి. అయిద్దరిలో ఉత్తానపాదునకు

క. వినుము సునీతియు సురుచియు

నను భార్యలుగలరు; వారి ♦ యందును భృగువ్రసం

గనిన సునీతియు సుపుయు

యును, సురుచియుఁబ్రియుయు నగుచు ♦ నున్నట్టియెడకో.

అర్థ. వినుము = వినుము; (ఉత్తానపాదునకు); సునీతియూ, సురు
చియు, అను, భార్యలు, కలరు = సునీతి, సురుచి అను భార్యలుండిరి; వారి
యందుక = వారిద్దఱిలో; భృగువ్రసనిన సునీతియు, అప్రియయును = భృగు
నితల్లియైన సునీతి ఉత్తానపాదునకు ఇష్టురాలుకాకుండను; సురుచియు,
ప్రియయును = సురుచి అనుభార్య ఇష్టురాలును; అగుచున్, ఉన్నట్టి,
ఎడన్ = అయిఉండుచుఁ గా (ముందుపద్యముతో నన్వయము.)

తా. ఉత్తానపాదుఁడు సునీతి, సురుచి, అను నిద్దఱు భార్యలుం
డిరి. వారిలో భృగువ్రసనితల్లియైన సునీతి భర్తకిష్టురాలుకాదు. సురుచి యిష్ట
ురాలై యుండెను. ఇట్లుండఁగా-

సీ. ఒకనాఁడు సుఖలేల ♦ నుత్తానపాదుఁడు

సేవీ ప్రియురాలైన ♦ సురుచిగన్న

కొడుకు నుత్తముఁ దన ♦ తొడలపై నిడికొని
 యుపలాలనము నేయు ♦ చున్న వేళ
 సర్థిఁ దదారోహ ♦ కాపేక్షితుండైన
 ధృవుని గనుంగొని ♦ తివుట నాద
 రింపకుండుటకు గ ♦ ర్వించి యా సురుచియు
 సవతిబిడ్డండైన ♦ ధృవుని జూచి
 తే. గీ. తండ్రితొడ నెక్కుచేడుచి ♦ పగిలెనేని
 బూసి నాగర్భమున నొడ ♦ పుట్ట రిన్య
 గర్భమునబుట్టి కోరిన ♦ గలద నేడు
 జనకుతొడ యెక్కు భాగ్యంబు ♦ సవతికొడుక. 4

అర్థ. ఒకనాడు = ఒకదినమున ; సుఖిలీస్ = సౌఖ్యముగా ;
 ఉత్తానపాదుండు = ఉత్తానపాదుడు ; నెటెన్ = ప్రియమతో ; ప్రియ
 రాలైన, సురుచి, కన్న, కొడుకున్ = తనకిష్టురాలయిన సురుచియందు
 పుట్టినకొడుకగు ; ఉత్తమున్ = ఉత్తముడనువానిని ; తనతొడలపైన్,
 ఇడికొని = తనతొడలమీఁద నుంచుకొని ; ఉపలాలనము, చేయుచున్న
 వేళన్ = మద్దులాడుచుండగా ; అర్థిన్ = కోరికతో ; తత్, ఆరోహణ,
 అపేక్షితుండు, ఐన = తొడలమీద నెక్కుటకు అభిలాషపడుచున్న ;
 ధృవున్ = ధృవుని ; కనుంగొని = చూచి ; తివుటన్ = పేరుతో ; అద
 రింపకుండుటకున్, గర్వించి = చేరదీయజేయగదా అని గర్వముపొంది ;
 ఆసురుచియు = ఆసురుచి ; సవతిబిడ్డండు, ఐన, ధృవునిన్, చూచి = తన
 సవతియైన సునీతికొడుకయిన ధృవునిచూచి ; తండ్రితొడన్ ఎక్కు,
 వేడుక = తండ్రితొడపైనుండు ఉత్సాహము ; తగిలెనేనిన్ = పుట్టినట్ట
 యితే ; పూని = కోరికతో ; నా, గర్భమునన్ = నాకడుపులో ; నాడ
 = మొదటనే ; పుట్టక = జన్మింపక ; అన్యగర్భమునన్ = మఱియొకతె

కడుపున ; పుట్టి=పుట్టి ; నేడ=ఈదినమున ; కోరినన్=కావలెనన ; సుతికొడుక=నానతిపుత్రికడవగు ధృవుఁడా ; జనకుతోడ, ఎక్కు, భాగ్యంబు=తండ్రితోడపైఁ గూర్చుండుభాగ్యము ; కలదె=కలుగునా?

తా. ఒకనాఁడు తానపాదుఁడు సౌఖ్యముగాఁ గూర్చుండి తన ప్రియురాలగు సురుచి కొడుకయిన ఉత్తముని తోడపై నుంచుకొని ముద్దులాడుచుండఁగా ధృవుఁడును ఆతనితోడపైఁగూర్చుండ మత్సహించుచుండెను. అతనిని ఉత్తానపాదుఁడు అవరించలేదు అదిచూచి సురుచి గర్వముతో ధృవునిజూచి యధృవుఁడా, సుతికొడుకా, నీకు తండ్రితోడ నెక్కువలెనని మున్నదా ? అట్టి ఉత్సాహముగలవాడవు మొదట నాగర్భమునందే పుట్టి ముండిన వాగుండెడిది. అట్లుపుట్టక యిప్పుడు తండ్రితోడపైఁ గూర్చుండుభాగ్యము కావలెననిన కలుగునా?

ర. అదిగాక నీ వధోపాఖ్యానము

పదపద్ధము లశ్రయింపు ♦ పాయరి పారి నా

యదరముల యుట్టుచును

వదలక యుట్లయిర ముడిము ♦ వజ్రదేవి నీకున్.

5

అర్థ. అది, కానన్=అందుచేత ; నీవు=నీవు ; ఆధోక్షజ=ఇందియములను జయించినవారికి ప్రత్యక్షమగు శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క ; పదపద్ధములు=పద్ధములనంటి పాదములను ; అశ్రయింపు=అశ్రయించుము ; పాయక=తప్పక ; హరి=అవిష్ణువు ; వదలక=నిన్ను విడిచి పెట్టక ; నా, ఉదరమునన్=నాగర్భమునందు ; పుట్టనిచ్చును=పుట్టునట్లుచేయును ; అట్లు, అయినన్=అట్లునీవు నాగర్భమునజనించినయెడల ; నీకున్=నీకు ; మదము, వజ్రదేవి=నీకుసంతోషముకలుగును.

తా. అందుచేత నీవుశపస్సుచేసి శ్రీవిష్ణువుయొక్క పాదపద్ధములు నాశ్రయించినయెడల శ్రీహరి నిన్ను తప్పక నాగర్భమునందు పుట్టునట్లుచేయును. అట్లునీవు నాగర్భమునందు పుట్టినయెడల నీకుసంతోషము కలుగును.

క. అని యీరీతి ననన్యో వ

దనములు సినతల్లి యశ్రుడు ♦ జు కుడు వినఁగా

దను నాడిన దున్భాషా

ఘనశరములు మనమునాటి ♦ కారెయఁబెట్టె. 6

అర్థ. అని=ఇట్లు ; ఈ, రీతిన్=ఈప్రకారముగా ; అప్పుడు=అప్పుడు ; జనకుడ, జనఁగా=శండిపిన మండఁగా నే ; పినతల్లి=సంతి తల్లియైన సుగుచి ; అనన్యోవచనములు=సహింపరాని మాటలను ; తను=తన్ను ; అనిన=పలికిన ; గుర్భాషా, ఘన, శరములునాటి=చెడుమాటల నెడు గొప్పభాణములు ; మనము=మనస్సునందు నాటి ; కాటి ఖన్, పెట్టె=హింసించుగా.

తా. ఇట్లు తనపినతల్లియైన సుగుచి సహింపరానిమాటలను తన తండ్రి వినుచుండఁగ నే తన్నుపలుకఁగా భువు రాకరినవచనముల నెడు భాణములు తనమనస్సున నాటి హింసించుగా-(ముందుపద్యముతో నన్వయము)

క. తను సల్లుచేక్ష నేసి

జనకునిదిచి బాని దుగిభి ♦ జలచేభిలోని

మునుఁగుచును దండె తాడిలి

ఘనభుజగముఁబోలె లొమ్ ♦ రిలితుండగుచున్. 7

అర్థ. తన=తన్ను ; అట్లు=అవిధముగా ; ఉచేక్ష, చేసిన=అనాదరముచేసిన ; జనకుని, కడఁ=జనకునియెదుట ; పాని=వదలి ; దుగిభి, జలనిధిలోనఁ=దుగిసముద్రములో ; మునఁగుచును=మునుఁగుమ ; దండ, తాడిత=శక్తితో కొట్టఁబడిన ; ఘన, భుజము, పోలె=గొప్పసర్పమువలె ; లొమ్, కలితుండు, అగుచున్=మిక్కిలిఅగ్రహముపొందినవాడై-(ముందుపద్యముతో నన్వయము.)

తా. ఇట్లు తన్న నాదరించిన తండ్రియెదుటనుండి వెడలిపోయి, దుఃఖముద్రములో మునుగుచు కట్టచే కొట్టబడిన గొప్పసర్పమువలె కోపముబొంది.

క. ఘనరోదనంబు నేయుచు

గనుగవలను శోకి బాష్ప ధి కణములు దొరగన్

జనకునికడ కేగుటయును

తనయునిగని యాసునీతి ధి దద్దయుఁజేమన్. 8

అర్థ. ఘనరోదనంబు, చేయుచు = గట్టిగా ఏడ్చుచు ; కనుగవలను = కన్నులవెంబడి ; శోక, బాష్పకణములు = దుఃఖమువలన కలిగిన కన్నీటిబొట్టలు ; దొరగన్ = రాలుచుండగా ; జనకుడగు, ఏగుటయును = తల్లియొద్దకుపోయేగా ; తనయునిన్, కని = కనుక మారునిజూచి ; ఆ, సునీతి = ఆసునీతి ; తద్దయున్, చేమన్ = ఎక్కువయైనచేమతో.

తా. ధ్రువుడు గట్టిగా నేడ్చుచు, కన్నులవెంబడి దుఃఖాశ్రువులు రాలుచుండఁ దల్లియొద్దకుపోయేగా ఆసునీతి తనకుమారునిజూచి మిక్కిలియుఁజేమతో - (మందుపద్యముతో నన్వయము)

అర్థ. తొడలపైన్, ఇడికొన్ = తొడలమీఁద కూర్చుండఁ బెట్టుకొని.

క. కరమనురక్తిని మాముని

విరి తిదృప్తాంతమెల్ల ధి నెలందులు సంతతి

పురవాసులుఁ జెప్పిన విని

సకపుగ నబ్బూర్పులెనగ ధి బాష్పాకులయై. 10

అర్థ. కరము, అనురక్తిని = మిక్కిలితనరాగముతో ; మాముని = మొగముతడివి ; తద్, తిదృప్తాంతము, ఎల్లన్ = ఆసంగతియం

తము, వెలదులును = స్త్రీలును; ఆంధ్రపురవాసులును = ఆంధ్రపురము
నందలివారును; పెప్పినక్ = దెప్పగా; విని = విని; పటపుగక్ =
విస్తారముగా; నిట్టూర్పులు = దీర్ఘనిశ్వాసములు; ఎసరగక్ = ఎక్కువ
యగునట్లు; బాష్ప, అశుల, ఐ = స్పటిచేత కలఁతనొందినచై

తా. సునీతి మిక్కిలి ముక్తేమతోఁ దనకుమారుని మొగముతడవి,
జరిగినవృత్తాంతమంతయు వెలికత్తెలును ఆంధ్రపురవాసులును జెప్పఁగావిని
నిట్టూర్పులువిడుచుచు, 3 న్నీరుకొర్చుచు-(ముందుపద్యముతోనన్వయము)
తే. గీ. నవతి యాడిన మాటలు ♦ సారె పలఁచి

కొనుచుఁ జేర్చినదుగిభాగ్నిఁ ♦ గుందుచుండె

దావపావకగిభలచేఁ ♦ పగిలె కొంత

వితతిఁ గందిన మాధవీ ♦ లతివోలె.

11

అర్థ. సవతి = తనసపత్నియైన సురుచి; అడిన = పలికిన; మాట
లు = మాటలను; సారెక్ = పలుమారు, తలఁచికొనుచు = జప్తికి తెచ్చు
కొనుచు; పేర్చిన = ఎక్కువయగుచున్న; దుఃఖ, అగ్ని = దుఃఖమ౯డి
యగ్నిచేత; దావ, సావ, శిభు శక్ = కొన్నిప్పుడుంటుండే; తగిలి =
ఆవరింపఁబడి; కొంతి, పొతిక్ = కొంతిసమూహమును; కందిన =
పోగొట్టుకొన; మాధవీ తి, పోక్ = పొందఁగలవతి; గుందు
చుండెక్ = దుఃఖముచుండెను.

తా. తనసపత్నియైన సురుచి పలికినపలుకు న మాటిమాటికె
దలంపకొనుచు, దుఃఖమతిశయించుచుండఁగా, కొన్నిప్పుడుంటు లంటు
కొనిన మాధవీ తలవె మిక్కిలి ముక్తాంతిమాసి శోకించుచుండెను.

అ. అ. అంశక్ = పిమ్మట; అసునీతి = సునీతి; బాలకుగక్, చూచి
= కొడుకగు ధ్రువునిచూచి; తండ్రీ, దుఃఖంపకుము = నాయనా; విచా
రంచకుము; అని, ఇట్లునియె = అనిపలికి తిరిగియిట్లుచెప్పెను.

తా. ఆస్సు డా మునీతి ధుగ్రిపురఁజూచి, నాయనా, పిచారింపనలదు, అనిపలికి హఠల నిట్లుండెప్పే.

ర. అసము! యీదుగ్గమునకు

బరలె : దనుయలకు సొలయు ♦ బలవంతుండై

పెన పూర్వజన్మమునకు

ఘనోపాఖ్యానము పెంబునకుండ ♦ నెప్పలకన్.

12

అర్. ఆనఘా = సాపములేనివాఁడా, ధుగ్రిపురఁడా; ఏ, వలనకా = అన్నివిధములచేతను; అన్యతకుకా, సొలయుకా = ఇతిరులచే బాధపక వలయునని; బలవంతుండై = దాటశక్యముకొనినై; తన, పూర్వజన్మ, దుష్కృత, ఘన, కిర్తము = తనపూర్వజన్మమందు చేసికొనిన సాపము వలనగలిగిన గొప్ప కిర్తము; పెంబునకుండగా = వెంటననుసరించి యండగా; దుఃఖమునకుఁబనిలేదు = ఈదుఃఖముపొందుటవలన కార్యములేదు,

తా. సాపహితఁడా 'ధువురఁడా' వనపూర్వజన్మమనందు చేసిన సాపమునకు ఘనముగా ఇతరులవలన మనము కడపడవలసి యుండగా ఈదుఃఖమునకు నేమిఁజరఁజనము?

వ. రావున.

అర్. కావునకా = కంటచేత.

క. పెంబునకుండగా

మరలెదా, నింపుదానె ♦ యనియును బిలువం

గను జూపని ముప్పగిరె

లరగల నాకుడు మునియ ♦ మందిరొత్తినకన్.

15

అర్. పెంబున చేతను = భర్త చేత; పెండ్లామని కాదు = భార్య అనికా; నింపుట, నాసి, అనియును = నిచదాసి అనికా; బిలువం

గనుచాలని = పిలుచుటకుతగని ; దుష్టగురాలు, అనఁగల = దురదృష్ట
రానింతులు అని పిలుచుటకుతగిన ; నాకుక్షీణ = నాగర్భమునందు ; ఉ
యమందిన కతనఁ = పుట్టుటనలన.

తా. భర్త నన్ను భార్యయని పిలువకుండుట యటుండ ఓ నీచ
దాసీ' అనికూడ పిలుచుటకుఁదగని నాయట్టి దురదృష్టవంతురాలి కదు
పునఁబుట్టితివి గనుక - (మందుపద్యముతో నన్వయము.)

క. నిను నాడిచి యా సురుచి వ

చుములు సత్త్వంబులగును ♦ సర్వశరణ్యం

ఉనఁగల హరిచరణంబులు

గను జనకునియంక మెక్కఁ ♦ గాఁ దలఁతేనికా. 16

అర్థ. నినుకా, అడిన = నిన్నుదూషించినట్టి ; ఆ, సురుచి, వచన
ములు = అసురుచిమాటలు ; సత్త్వంబులు, అగును = సత్త్వమైనవే , సర్వ
శరణ్యండు, అనఁగల = సమస్తప్రాణికోటికిని శరణు జొచ్చుటకు వీలగు
వాడనఁగల ; జనకుని, అంకము, ఎక్కఁగాకా, తలఁతు, ఏనికా = తండ్రి
తోడపై నెక్కుటకు కోరినయెడల ; హరిచరణంబులు, కనుము = శ్రీమ
హవిష్ణుని పాదములనాశ్రయింపుము.

తా. నిన్ను దూషించుచు సురుచిపలికిన పలుకులన్నియు సత్త్వం
బులే. నీవు నీతండ్రితోడపై నెక్కఁగోరితివేని సమస్తప్రాణములకును
రక్షకుడగు శ్రీహరిపాదముల నాశ్రయింపుము.

వ. కావునం పరతల్లియైన యా సురుచియాదేశంబున సద్ధో
క్షుజు నాశ్రయింపునుని వెండియు నిట్లనియె. 17

అర్థ. కావునకా = అందుచేత ; పినతల్లి, ఐన = సవితత్వమును ;
ఆ, సురుచి, అదేశంబునకా = అసురుచి ఆజ్ఞప్రకారము ; ఆధోక్ష
జుకా = ఇంద్రియములను జయించినవారికి సులభుడైన శ్రీహరిని ; అశ్ర

యింపుము, అని=శరణము వేడుము అని; వెండియుఁ, ఇట్లు, అని యొక=తిరిగి యిట్లు చెప్పెను.

తా. అందుచేత నీవు నీసంతతియైన సురుచియాజ్ఞాప్రకారము జితేంద్రియుఁడవై శ్రీహరి నాశ్రయింపు మని తిరిగి యిట్లుపలికెను.

సీ. పరికింప నీవిశ్వ ♦ సరిపాలనమునకై

యధి గుణవ్యక్తుఁ ♦ ధైర్యమున

నా రాయణుని పాద ♦ సరిపమున నేరించి

తగ బ్రహ్మ బ్రహ్మస ♦ పంబునొందె ;

ఘనుఁడు మీ తాత యా ♦ మనువు సర్వాంతర

యామిత్యసుగు నేటి ♦ మైసదృష్టిఁ

జేసి యాగముల య ♦ జించి తో భాషను

ఖములను దివ్యను ♦ ఖముల మోడు

సుఖములను బొందె ; సట్టి యి ♦ చ్యుతుని బరసి

వితతయోగీంద్ర సిరిసం ♦ వేష్ట్యమాణ

చరణసరసిజయుగళు శ ♦ శ్వత్స్వకాశు

భక్తవత్సలు విశ్వసం ♦ పాద్యు హరిసి.

18

అర్థ. పరికింపక=పరీక్షింపఁగా; ఈ, విశ్వ, పరిపాలనమునకై= ఈజగత్తునంతటిని పరిపాలించుటకొఱకు; అధి=అధిపతి; గుణవ్యక్తుఁడు, ఐనయట్టి=గుణములచేతనే తెలియుటకువీలయిన; నారాయణుని= నారాయణమూర్తియొక్క; పాదనలినముల్=పాదపద్మములను; సేవించి=ఆశ్రయించి; తగ=ఒప్పునట్లుగా; బ్రహ్మ=బ్రహ్మదేవుఁడు; బ్రహ్మపదంబుక, అందెక=తనబ్రహ్మపరవినిపొందెను; ఘనుఁడు=గొప్ప నాఁడగు; మీ, తాత, ఆ, మనవు=మితండ్రితండ్రియైన ఆస్వాయం

భువమసువు; సర్వాంతరగూఢిత్యము, ఆగు=పర్యమనందును ఈశ్వరఁ
డు నిండి యున్నాడను; ఏకదృష్టిఁజేసి=నిశ్చలమైన తలంపుతో; యా
గములకా, యజించి=యజ్ఞములుచేసి, తాకా=తాను; భౌమసుఖముల
ను=నిహింపుములను; దివ్యసుఖములకా=స్వర్గపౌఖ్యములను; మోక్ష
సుఖములను=సంసారమునుండివిముక్తిపొందుటవలనఁగలుగుసుఖములను;
పాండెకా=పాండెక; అట్టి=అటువంటి; అచ్యుతునికా=నాశనములేని
వానిని; పరుని=అందఱికిఁగలెను శ్రేష్ఠుఁడైనవానిని; వితత, యోగీంద్ర,
నికర, సంవేద్యమాణ=సమస్తయోగీంద్రసంఘముచేతనుచుట్టఁబడియున్న;
చరణ, సరసిజ, యుగళికా=పాదపద్మముల జంటనుగలవానిని; శశ్వత్,
ప్రకాశకా=శాశ్వతముగా వెలుఁగుచుండువానిని, భక్తవత్సలకా=
భక్తులయెడల నిడ్డలయందునలె ప్రేమగలవానిని; విశ్వ, సంపాద్యకా=
విశ్వమునంతటికి రక్షించువానిని హరిని=విష్ణుమూర్తిని.

తా. బ్రహ్మ భవసదవినిపొందుటకును, మితాతయైన స్వామ్యంభువ
మసువు విహిక, వారితాకిక, మోక్షసుఖములను బొందుటకును, ఏ అచ్యు
తుని, పరుని, యోగీంద్రసేవితుని, శాశ్వతప్రకాశముకలవానిని, భక్తవత్స
లుని సేవించికో ఆశ్రీహరిని. (మందుపద్యముతోనన్వయము.)

వ. మఱియును.

19

ఆర్థ మతియును=ఇంకను.

క. కరసరసీజగృహీతాం

బురుహయు సరవిందగర్భః ముఖగీర్వాణుల్

సరికింసంగల లక్ష్మీ

తరుణీమణిచేత వెదకఁ దగు సరమేశుకా.

20

ఆర్థ. కర, సరసీజ, గృహీత, అంబురుహయుకా=పద్మమవంటి
చేతితో పట్టుకొనఁబడిన పద్మముకలదియు; అరవిందగర్భ, ముఖగీర్వా
ణుకా=తామరపువ్వునందు పుట్టినబ్రహ్మయు మొదలయిన దేవతలు; పగ

కింపంగల=వెదుకఁబడఁదగినట్టి; లక్ష్మీ, రుదణీమణిచేత=లక్ష్మీయనెడు సౌందర్యమూర్తిచేత; వెదకఁదగ=కనుగొనఁదగినట్టి; పరమేశుఁ=శ్రేష్ఠుఁడైనప్రభువును.

తా. చేతియందు తామరపువ్వునుబట్టికొని, బ్రహ్మాదులచే వెదుకఁదగిన లక్ష్మీచే వెదకఁదగిన యాప్రభుశ్రేష్ఠుని. (ముందుపద్యముతోనన్వయము.)

—: ధృవుండు నారదోపదేశంబువడిసి తనంబుసేయుట :-

వ. నిజధర్మచరిత్రోభితంజైన యోగ్యచిత్తంబున నిలసి నేలంపు ; మన్మహాత్మునికంటె నీడుగిల్గి బహుయంచువాఁడన్యుంజొక్కరుండుకలండే యని చలించి బరనూర్థప్రాప్తిహేతుకంబులైన తల్లివార్యంబులు వి. తన్నుఁదాని నియమించుకొని పురంబువెడలి చను నవసరింబున నాచదుండు తద్విత్తాంతంబెఱింగి యచ్చటికిం జనుదలచి యతనిచిరీర్షితంబు దెలిసి పాపనాశకరంజైన కరితలంబున నాధృవుని శరంబంటి మానభంగంబునకు సహించని క్షత్రియులస్రభావంబద్భుతంబుగదా బాలకుండయ్యుఁ బిసత్తియొడిస దురుక్తులు చిత్తంబునంజెట్టి చనుచున్నవాఁడని మనంబున నాశ్చర్యంబునొంది, “యోబాలక! సకలసంపత్సమృద్ధంబగు మందిరంబుదెగడి యొంటి నెందు నేగెదవు? స్వజనకృతంబగు నవమానంబుచే నిను సంతప్తుఁగాఁదలంచెద,, ననిన ధృవుం డిట్లనియె, “ససత్సమాత్మవాగ్గిముక్షతంబగు వ్రణంబు భగవద్ధ్యాసయోగరసాయనంబున మాపికొందు,, ననిన విని ధృవునికి నారదుం డిట్లనియె.

ఆర్థ. నిజ=నిజమైన; ధర్మ=ధర్మముచేత; పరిశోభిరంబు, ఐన=ప్రకాశించునట్టి; ఏకాగ్ర, చిత్తంబునకే=ఒక్క-లక్ష్యమునందే నిలిపిన మనస్సునందు; నిలిపి=ఉంచి; సేవింపుము=కొలుపుము; ఆమృతాత్మని కంక్షైక=అపరమపురుషుడగు శ్రీహరికంటెను; సీదుఖంబు, అపనయించువాడు=నీదుఖమును తొలగింపఁగలవాడు; అన్యండు, ఒక్కరుండు, కలండే=ఇతరుఁడొక్కఁడైనది గలఁడా? అని, పలికినకే=అని చెప్పఁగా; పరమార్థ, ప్రాప్తి, హేతుకంబులు, ఐన=అన్నిటికంటెను శ్రేష్ఠవస్తువును పొందుటకు కారణములైన; భక్తివాక్యంబులు, విని=తల్లిచెప్పినమాటలు విని; తన్నుతాన, నియమించుకొని=తనకుఁ దానే రపస్సు చేయవలెనని నిశ్చయించుకొని; పురంబు, వెడలి, చను, అనసరంబునకే=నగరము నెడలి వెళ్లినప్పుడు; నారదుండు=నారదనుహృద్విరద, వృత్తాంతంబు, ఎఱింగి=అసంగతిన తెలిసికొని; అచ్చటికికే, చనువెంచి=అన్వేషించి; అతనిచిక్షిత్వంబు తెలిసికొని=అతనికోరిక తెలిసికొని పాపనాశకరంధ్రైన=పాపమును నిర్మూలముచేయునట్టి; కరతలంబునకే=చేతితో; ఆ, ప్రభువుని, శిరంబు, అంటి=ఆప్రభునితలను ముట్టి; మానభంగమునకు=మానముపోవుటకు; సహింపని=ఓర్వలేని; క్షత్రియులప్రభావంబు=క్షత్రియుల మహిమ; ఆద్యుశంబునకే=ఆశ్చర్యకరముగాదా; బాలకుండు, అయ్యుకే=పిన్నవాడయినను; పినత్తలి, అడినదురుక్తులు=సవతిత్తలిపలికిన దూషణవాక్యములను; చిత్తంబునకే, పెట్టి=మనస్సునందుంచుకొని; చనుచున్నవాడు, అని=ఈతఁడు తపస్సు చేయఁబోవువాడని; మనంబునకే, ఆశ్చర్యంబునకే, ఒంది=మనస్సులో ఆశ్చర్యమునుబొంది; ఓబాలక=ఓగుఱ్ఱవాడఁ; సకల, సంపద, సమృద్ధంబు, అగు=సకల సంపదలచేత నిండియున్న; మందిరంబునకే, తెగడి=యింటిని ఎడలి, ఒంటికే=ఒక్కఁడవే; ఎందుకే, ఏకదవు=ఎచటికి పోయెదవు? స్వజన, కృతంబు, అగు=నీబంధువులచేత చేయఁబడిన; అవమానంబుచేకే=అవమానముచేత; నినున్=నిన్ను; సం

తప్తౌ, కా = పరితపించుచున్నాననిగా; తలంచెవ = తలంచుచున్నాను; అనిన = అనగా: ధ్రువుండు, ఇట్లు, అనియెన్ = ధ్రువుండిట్లుపలికెను; సపత్నీమాత్య, వాక్, ఇమ, క్షతంబు, అగు = ససతితల్లి, మాటల నెడి బాణములచే కొట్టబడిన; ప్రణంబున్ = పుండును; భగవత్ ధ్యానయోగ, రసాయనంబునన్ = భగవంతుని ధ్యానమునందు చేర్చబడినమనస్స నెడు ఔషధముచేత; మాసికొందు = పోగొట్టుకొందును; అనిన = అనిపలుకగావిని; ధ్రువునికి, నారదుండు, ఇట్లు, అనియె = ధ్రువునితో నారదుండిట్లు పలికెను

తా. అశ్రీహరిని ఏకాగ్రచిత్తముతో సేవించినయెడల నాతడు నీమణిమును బోగొట్టును అట్లు చేయఁగలవాఁడు మఱియొకడు లేడు. అని చెప్పఁగావిని ధ్రువుండు పురమువిడిచి పోవునప్పుడు నారదుడతని కెదురై యాతడు చేయఁనెంచి నపనిని గ్రహించి, అతనిశిరస్సుమీఁద తనచేతించి, అతనిపరీభావంబునకు అశ్చర్యమునొంది, అతనితో “బాలకా, నీగృహమున సకలసంపదలు నున్నవిగదా ఇల్లువిడచి ఒంటరిగా ఎక్కడికి వెళ్లుచున్నావు? నీవారెనైన నిన్ను మాలాటడి యుందురు,, అనఁగాధ్రువుండు “ససతితల్లిమాటలచే కొట్టబడినదై నామనస్సు బాధ నొందుచున్నది. దానిని భగధ్యానమును ఔషధముచేత పోగొట్ట నెంచితిని,, అనిచెప్పఁగా విని నారదుండు ధ్రువునితో నిట్లనెను.

౩. విను పుత్రక! బాలుడవై

యశయంబును కీర్తించెడు ♦ నాసక్తమనం

బురర దిరిగెడు నిర్మలం

బుర నీ కివమానమా ♦ ములు లే వెందున్.

22

అర్థ. పుత్రక = కుర్రవాఁడా! విను = వినుము; బాలుడవు = చిన్నవాడవై; అశయంబును = ఎల్లప్పుడును; కీర్తించెడు = అటలలో; అసక్త = తగులుకొనిన; మనంబునన్ = మనస్సుతో; తిరిగెడు = తిరుగు

వలసిన; ఈకొలంబునకొ = ఈవయస్సునందు; నీకు = నీకు; అనమాన
మానములు = మానము, అనమానము అయినవి; ఎందున, లేవు = ఎప్పుడును
ఉండగూడదు,

తా. బాలుర! ఏవయస్సున అట్లాడుకొనుచుండవలసినదే గాని,
నీకు మానానమానములతోఁ బనిలేదు.

తే. గీ. కాన మనముల పట్టి వే ♦ రింబు నీకుఁ
గలిగెనేసియు సంతోష ♦ రితియును
పురుషుల లాత్తియకిర్తవి ♦ స్ఫురణదేసి
వితత సుఖదుఃఖములనుభ ♦ పింతు లెపుడు 23

అర్థ. కానకొ = అందు వీత; మనమునకొ = మనస్సులో; తద్,
వివేకంబు = అమానానమానముల భేదము; నీకుకొ, కలిగెనేయునొ =
నీకుకలిగినట్టియితే; సంతోష, కలితులు, అయిన = సంతోషముబొంది
నట్టి; పురుషులు = జనులు; అత్తియ = తమయొక్క; కర్త, విస్మర
ణకొ, చేసి = సుకృత దుష్కృతములను కర్తృఫలముగా; వితత = విస్తార
మైన; సుఖదుఃఖములు = సుఖములను దుఃఖములను; ఎపుడుకొ = ఎల్ల
ప్పుడును; అనుభవింతురు = పొందుదురు.

తా. నీకు మానానమానములను వివేకము కలిగినవలె చెప్పెదను
వినుము. సంతోషములనుపొందిన పురుషులు కర్తృఫలముగా సు
ఖదుఃఖముల ననుభవించుచుందురు.

వ. కావున వివేకంబుగల పురుషుండు ఏచకుం బ్రాప్తంబు
లగు సుఖదుఃఖంబులు దైవవశంబులుగాఁ దలంచి తావ
న్మాత్రంబునం బరితుష్టుండిగు నీవును పల్లెచెప్పె యోగ
మార్గప్రకారంబున సర్వేశ్వరానుగ్రహంబునం బొందెద
నంటివేని.

ఆర్థ. కావునకా=అందుచేత; వివేకంబు, కల, పురుషుండు= సదసద్వివేకముగలవాఁడు; తనకుకా=తనకు; పొత్తుంబులు, అగు= సంభవించునట్టి, సుఖదుఃఖములు=సుఖము, దుఃఖము అనునవి, దైవ, నశంబులు, కాన్=నైవాధీనములని; తలంచి=ఎంచి; తానత్, మా త్రింబునకా=ఆసమయమునకుమాత్రసే; పరితుష్టుండు, అగుకా=సంతోషించినవాఁడగును - నీవును=నీవుకూడ; తల్లి, చెప్పిన, యోగమార్గ ప్రకారంబునన్=నీతల్లియుపదేశించిన యోగమార్గము ననుసరించి; సర్వశ్వరతనుగ్రహంబునకా, పొందెదను, అంటివి, ఏనిన్=సర్వేశ్వరుని అనుగ్రహమును పొందెనని తలంచినయెడల.

. తా, తనకుసంభవించిన సుఖదుఃఖములు దైవవశమున గలిగినవిని యెంచి ఆసమయమునకు మాత్రముసంతోషించువాఁడేవివేకి అనఁబడును. నీవు నీతల్లి యుపదేశప్రకారముగా సర్వేశ్వరునిధ్యానించి, ఆతనిదయ ను సంపాదించెదనని తలంచినయెడల (ముందుపద్యముతోనన్వయము).

నీ. అసస్మాత్త యోగీంధుః ♦ లసయంబు ధరఁ బెక్కు

జన్మంబులందు ని ♦ స్సంగమై

మతిని బ్రయాగ ని ♦ మాధి నిష్ఠలఁజేసి

యైనను బలియలే ♦ రతనిమార్గ

మదిగాని సతతంబు దు ♦ లాలాఘ్యుడగు నీవు

నుడుగుము సింహాద్ ♦ చక్రగి మిపుడు

గాక, నిశ్శ్రేయస ♦ రాముడ వగుదేని

చండీవర్తించు త ♦ త్కాలమందుఁ

బూసి సుఖదుఃఖములు రెంటి ♦ లోన నెద్ది

దైవవశమునఁ బేకులు ♦ దాసఁజేసి

డెందమునఁ జూల బుతుష్టి ♦ నొందువాఁడు

ఓచులవిజ్ఞాని యుచ ధర ♦ వెలయుచుండు

25

ఆర ఆనన, ఆత్మ = సాపములేనివాఁడా' యోగ, ఇందుగ్రిలు = గొప్పయోగులు ; ఆనయంబుక = ఎల్లప్పుడును ; ధరక = భూమి యందు ; పెక్కు, జన్మ బులందు = అనేకజన్మలలో ; నిస్సంగము, వివ, మతిని = ఫలములను కోరనికర్మలచే నుట యందాసక్తికలవారై ; ప్రయోగ = కర్మలను చేయుట ; సహధి = ఈశ్వరునియ దు మనస్సును నిల్పుట ; నిష్కలఁజేసి, వివర = కడేకధ్యానముచేయుట మొగలయినవి చేసినప్పటికిని ; అతని, మార్గము = ఈశ్వరునిచర్యను ; తెలియలేని = తెలిసికొనలేదు ; అదిగాన = అందుచేత ; ఆతఁడు ; దురారాధ్యుఁడు, అగుక = అతనిని నీవారాధించుట కష్టమగుచు ; నీవుచు = నీవు ; ఇపుడు = ఇప్పుడు ; నిష్ఫల, ఉద్యోగము = ఫలరహితమైన ప్రయత్నమును ; ఉడుగుము = మానము ; కాక = అట్లుచేయక ; నిత్యీయన, కాముఁడవు, అగుదు. ఏనిన్ = మోక్షమును కోరినవాఁడనయినయెడల ; తిండి = నితండియైనఉత్తానసాదుఁడు ; బ్రతికియున్న ; శబ్, కాలమందు = అకాలమున ; పూని = పుష్కతో ; సుఖ, సుఖములు, రెంటిలోనన్ = సుఖము, దుఃఖము అనేరెండంటిలోను ; ఎద్ది = ఏ ; దైవవశమునన్, పోయిన = దైవవశమున ఏది వచ్చెంచునో ; దానన్, చేసి = దానితో ; డెందమునన్ = మనస్సులో ; చాలన్, సంకుప్తిన్, ఒందువాఁడు = ఎక్కువగా సంతోషించువాఁడు ; నిమిరు, విహ్విసి, అనన్ = స్వచ్ఛమైన జ్ఞానముకలవాఁడని ధరక = భూమి యందు , వెలయుచుండున్ = ఒప్పుచుండును.

లా. ఒయి సాపరహితుఁడవై ధృవుఁడా' మహాయోగీశ్వరులైనను యజ్ఞ, ధ్యాన, స్మృతచేత పెక్కుజన్మలలోనైనను ఈశ్వరుని తెలిసికొనలేదు. కావున నీవాతఁడెలిసికొని ధీమంచిలేవు నీప్రయత్నమును విడువము. నీకు మోక్షము కావలసినయెడల నితండి బ్రతికియున్నంతి కాలము నీకు దైవవశమున కలుగు సుఖదుఃఖములకు యధావశ్యముగా

అనుభవించుచు సంతోషము పొందియుండును. అట్లు యథాలభ్య సంతోషమునవారడు జ్ఞానియని పిలువబడును.

ప. మఱియు గుణాధ్యయనమునంబుంచి సంతోషించుచు నాభాసుండగుహాసం బూచి కిరుణించుచు సమానుని యెది మైత్ర్యులుపుమ వర్తించు చున్నవారడు తాపత్రయాదికింబులం దోఁబగునని నారదుండు వలీకిసనిని భ్రువుల డిట్లనియె “ససభా” యీశమంబు సుఖదుఃఖ హతాత్మ్యలగు పురుషులకు మిర్లమంబని ప్రిపాయుక్తుండ నైన నీచేత విసంపద చల్లమునం బరభయకరంబగు ఊత్క్రస్వభావంబు నొందని యెసెతుండనగు నేను సురుచి దురుక్తి బాణ నిర్భిన్న హృదయుండ చగుట మదీయ చిత్తంబున శాంతి నలువదు రావునం దిగ్భువనో తగ్రైష్టంబు ససన్యాధిష్ఠితంబు నగు సదంబునంబొంద నిశ్చయించు నాకు సాధుమార్గంబు నెఱింగింపుము నీవు భగవంతుండగు నజని యూరువువలన బనించి వీణావాదన కుశలుండనై జగద్ధితార్థంబు సూర్యుండునుంబోలె వర్తించు వనిన నిని.

26

అర్థ. మరి ముక్త=ఇంకను ; గుణ, అస్యండు, అగు, వానిక్=సద్గుణములుగలవానిని; చూచి=చూచి; ‘సంతోషించుచు=సంతోషము నుపొందుచు ; అభాసుండు, అగు వానిన్=దుర్గుణములుగలవానిని; చూచి=చూచి; కిరుణించుచున్=నయ చూపుచు; సమానునియెడన్=కనతో సమానునియైన వానిపట్ల ; మైత్ర్యులుపుచు=స్నేహముచేయుచు ; వర్తించుచు, చున్నవారడు=పనివర్తించువారడు ; తాపత్రయ, అదికంబులన్

==అధిభూత, అధిజ్ఞా, ఆధ్యాత్మ సంబంధములయిన తాపములను : తో
రంగున్==విడచును ; అని==అని ; నాగదుండు==నారదుడు ; పలికి
నన్==వెప్పఁగా ; విని==విని ; భువుండు, ఇట్లు. అనియెన్==భువుం
డిట్లుచెప్పెను ; అనఘా==పాపరహితుడైన నారదుఁడా ; ఈశమం
బు==ఈశాన్ని అనగా సుఖదుఃఖముల నొక్కరీతిగా చూచుకొనుట ; సు
ఖ, దుఃఖ, హత, అత్తులు, అగు, పురుషులకు==సుఖదుఃఖ ప్రియతమ
చలనముగలిగిన మనస్సుగల మనుష్యులకు ; దుర్గమంబు, అని==పొంద
కశ్యముకొనినది ; కృపా, అయిత్తుండవు, అయిన, నీచేతన్==కృపతో
కూడియున్న నీచేత ; నివంబడెన్==వెప్పబడినది ; అట్లు, అయినన్==
అట్లయినయెడల ; పరిభయంకరంబు, అగు==శక్తిపులకు భయముగొల్పె
డు ; తాత్ప్రస్యభాకంబున్==క్షత్రియస్యభావమును ; పొందిన==పొం
దినట్టి ; అవిసీతుండను, అగు, నేను,==నియతిలేని నేను ; సురుచి, దురు
క్తి, బాణ, నిర్భిన్న హృదయుండను, అగు==సురుచి యాడిన కలి
నవాక్కులను బాణములచే పరులగొట్టిబడిన హృదయము కలవాడన
గుటచేత ; మదీయచిత్తంబునన్==నామనస్సునందు ; శాంతి, నిలువదు==
శాంతికుదురుకొనదు ; కాపునన్==అందుచేత ; తిరుగునన, ఉత్కృష్టం
బును==మూఁడులోఁముఁలోను క్రేష్టమయినదిని ; ఆనన్య, అధిష్టి
తంబును==ఇతరులచేత పొందబడనట్లయు ; అగు==అయిన ; పదంబు
నన్, పొందన్==స్థానమును పొందుటకు ; ఇచ్చయించిన==కొరెన ; నా
కు==నాకు ; సాధు, మార్గంబును==మంచిమార్గమును ; ఎఱింగింపుము
==తెలుపుము ; నీవు==నీవు ; భగవంతుండు, అగు==ఈశ్వరుడైన ; ఆ
జాని==బ్రహ్మయొక్క ; ఊరవు నలనన్==తోడనుండి ; జనించి==పుట్టి ;
వీణావాదన ముకలండవు, వి==వీణను వాయించుటయందు నేర్పరియై ; జ
గత్, హిత, అర్థంబు==మోక్షములమేలుకొనుట ; సూర్యుండుచున్, పో
లెన్==సూర్యుని వలె ; వర్తింతువు, అనినన్, విని==తిరుగుచుండువు అని
పలుకఁగా విని ; (మందుపద్యముతో అన్వయము.)

తా. గుణవంతునిచూచి సంతోషించుచు, దుర్గుణునిచూచి దయచూపుచు, సమానునితో స్నేహముచేయుచు జీవనముగడపువాఁడు తాపత్రయములను విడచునని నారదుఁడు చెప్పఁగా విని భుక్తుఁడు, “అయ్యా, సుఖదుఃఖములచే సంచలనముపొందిన మనస్సునకు తాంతిలేకని నీవు చెప్పితివి. నాకు శత్రుభీతికరంబైన ఔత్త్రస్వభావము కుదురుకొన్నది. నేను నామనస్సును నిలుపఁజాలకు. గనుక చూఁడులోకములలోను శ్రీవ్రమును, ఇతరులచే పొందఁబడనట్టియు స్థానమును పొందఁగోరిన నాకు దానినిపొందఁగదగు మార్గమును వెల్లపుము. నీవుబ్రహ్మకుమారుడవు. వీణను వాయిచుటయందు నేర్పరివి. సూర్యుఁడు సర్వలోకహితార్థమై యెట్లు సంచరించుచుండునో నీవును అట్లే లోకములందు సంచరించుచుందువు” అని పలుకఁగా విని- (ముందుపద్యముతో అన్వయము.)

క. నారదుఁ డిట్లనుచునపు కు

మారక విను నిన్ను మోక్షః † మార్గంబునకుల

జేరేచినవాఁ డిట్లుడు

భీరజనోత్తముఁడు వాసు † జేవుం డగుటకొ.

27

అర్థ. నారదుఁడు, ఇట్లు, అయ్య = నారదుఁ డిట్లనుచున్నాఁడు ; అనఘ, కుమారక = సాపములేనివాఁడా; కత్తా;విక = వినుకు ; నిన్ను = నిన్ను ; మోక్ష మార్గంబునకుకొ = మోక్షమును పొందుటకు ; జేరేచినవాఁడు = ప్రేరేపించినవాఁడు ; ఇపుడు = ఇప్పుడు ; భీరజన, ఉత్తముఁడు = ధైర్యముగల జనులలో శ్రేష్ఠుఁడైన ; వాసుదేవుండు, అగుటకొ ; విభుమార్తి అగుటచేత (ముందుపద్యముతో అన్వయము)

తా. నారదుఁ డిట్లనుచున్నాడు, “పాపరహితా, కుమారా, వినుము, నిన్నిప్పుడు మోక్షము పొంద జేరేపించినవాఁడు విభుమార్తి. అందుచేత- (ముందుపద్యముతో అన్వయము.)

వ. నీవు నన్నుహోత్తుని సదధ్యాయ స్రవణ చిత్తుండవై భజియింపుము.

28

ఆర్థ. నీవును=నీవును; ఆ, మహత్తునికా=ఆపరమపురుషుని;
పద, ధ్యాన, ప్రసాద, చిత్తుండవు, ఐ=పాపధ్యానమునం దాసక్తి
పొందినమనస్సుకలవాడవై; భజియుంపును=బొలుపును

తా. నీ వాతని పాద ధ్యానమునందు మనస్సునిలిపి నేవింపుము.

క. పురుషుండు దవిలీ చతుర్విధ

పురుషార్థశ్రేయ మాత్మకః ♦ బొందెద ననిపక్ష

ధరఁ దత్ప్రాప్తిః హేతువు

సారిపదయుగళంబు దక్కఁ ♦ సత్యము గలదే.

29

ఆర్థ. పురుషుండు=పురుష్యుండు; అపరి=కోరికతో; చతుర్విధ;
పురుషార్థ=ధర్మార్థకామమోక్షములనగును; శ్రేయము=శ్రేయస్సు;
ఆత్మకా=మనస్సులో; పొందెదన్, అనినకా=పొందెనన్నయెడల;
ధాకా=గ్రామియుండు; తత్, ప్రాప్తికికా=దానిని పొందుటకు; హేతు
వు=సాధనము, వారి, పర, యుగళంబు, తక్కుకా=శ్రీహరి పాదపద్మ
ములజంటతప్ప; అత్యము=ఇతరము; కలదే=కలదా

తా. మనుష్యుండు ధర్మార్థకామమోక్షములఘటమును పొందఁగో
రినయెడల శ్రీహరి పాదపద్మములను నేవించుటకంటె మఱియొకసాధ
నములేదు.

వ. కావున.

30

ఆర్థ కావునకా=కాబట్టి.

క. వర యమునానదితటమున

హరిసాన్నిధ్యంబు శుచియు ♦ సతిపుణ్యమునై

సరగిర మధువనమునకును

చరసగుణా చనుము మెలు ♦ సమకుటు సచటకా.

31

ఆర్థ. వర=శ్రేష్ఠమైన, యమునానది, తటమునకా=యమున అను
నది ఒడ్డున; హరి, సాన్నిధ్యంబు=విష్ణుమూర్తికి చేరువయి; శుచియు=

పవిత్రమును; అతిపుణ్యమును, విమిక్తిలిపుణ్యవంతమునై; పరగీన=
ఒప్పిన; మధువనమునకును=మధువనమును అవనికి; సరసగుణా=మంచి
గుణములుగల భువుఁడా; చనుము=వెళ్లుము; అచట=అచ్చట;
మేలు, సమశుభున్=మేలుకలుగును.

తా. భువుఁడా, నీవు యమునానది ఒడ్డున హరికి సమీపమున,
పవిత్రమును, పుణ్యవంతమునైన మనువనమునకు పొమ్ము అచ్చట నీకు
మేలు కలుగును.

క. అయమునాతటిని శుభ

తోయములం గుంకి నిష్ఠః * తో రచ్చట నా

రాయణునకు నమస్కృతు

లాయతమతిఁ జేసి చేయు * యమనియమములన్ 32

అర్థ ఆ, యమునాతటినీ, శుభతోయములన్=అయమునానది
పవిత్రజలములందు; గ్రుంకి=మునిగి; నిష్ఠతో=శ్రద్ధతో; అచ్చట=
అక్కడ; నారాయణునకును=నిష్ఠమూర్తికి; నమస్కృతులు=నమ
స్కారములు; అయతమతిన్, చేసి=స్వాధీనమందుండఁబడిన మనస్సు
తో చేసి; యమనియమములన్=జమ, నియమ, ప్రాణాయామ, ప్ర
త్యాహార, ధ్యాన, ధారణ, మనన, సమాధులను అష్టాంగయోగములతో;
చేయుము=చేయుము.

తా. అయమునానది పవిత్రజలములందు స్నానముచేసి, అచ్చట
నారాయణునకు నమస్కరించి, యోగధ్యానము చేయుము.

వ. మఱియు బాలుండవగుటంచేసి వేదాధ్యయనా ద్యుచిత
కర్తాసర్దుండ వయ్య నుచితంబులగు కుశాజినంబులంచేసి
స్వస్తికప్రముఖానసంబులం గట్పించికొని త్రివృత్పాణా
యానుంబులచేతం బ్రాణేంద్రియమనోమయంబులను

జాంచల్యదోషంబులఁ బ్రత్యాహరించి స్థిరంబును చిత్తంబును. 33

ఆర మజీము = ఇంకను; బాలుండవు, అబలజేసి = దిన్న వాడవగుటచేత; వేద, ఆధ్యయన, అది, ఉచిత, కర్త, అనర్హుడవు, అయ్యుక్త = వేదాధ్యయనము మొదలగు కర్తవ్యము చేయుటకు నికాగ్రహము లేకున్నను; ఉచితంబులు, అగు = గురువునట్టి; మః, ఆజనంబులక, చేసి = దర్శించు, లేచి దర్శములు మొదలయినవానితో; స్వస్తిక, ప్రముఖ, అసనంబులక = స్వస్తిక మొదలగు అసనములను; కల్పించుకొని = వైచి కొని; త్రివృత్, ప్రాణాయామంబులచేతక = మూలకువిధములైన కుంభక, పూరక, లేచి రూపమైన ప్రాణాయామములతో; సాధ, ఇంద్రియమున, మయంబులు = హృదయమునను, ఇంద్రియములకును, మనస్సునకును సంబంధించిన; చాంచల్యదోషంబులక = చాంచల్యమును దోషములను; ప్రత్యాహరించి = విడిచిపెట్టి, స్థిరంబున, చిత్తంబునక = ఏకాగ్రచిత్తముతో, (ముందుపద్యముతో అన్వయము.)

తా. నీవు బాలుండవు. కావున నీవు వేదాధ్యయనాది కర్తవ్యముల కర్హుడవగుట కావు. అయినను, నీవు తగునట్లు దర్శనము లేచి దర్శములను కల్పించుకొని అందుపై యోగాసనములను వైచి కొని, ప్రాణాయామము చేయుచు, ప్రాణేంద్రియమనస్సులకు సంబంధించిన దోషములను పరిహరించి ఏకాగ్రచిత్తముతో, (ముందుపద్యముతో అన్వయము) నీ. ఆశ్రితసత్త్వసా ♦ దాభిముఖుండును

విద్ధిసత్త్వసా ♦ నేయగుండు
సురుచిరనాసుండు ♦ సుభూయుగుండును
సుకపోలతలుండును ♦ సుందరుండు
హాసీలసంశోభి ♦ తాంతుండు దరుణుండు
నరుణావలోకనో ♦ స్థాధరుండు

గరుణాసముద్రుండుఁ ♦ బురుషార్థసిద్ధియును

బ్రహ్మతాత్పర్యముండు ♦ శోభ చకరుండు

తే. లలిత శ్రీవత్సలక్షణ ♦ లక్ష్మీతుండు

సర్వలోకశరణ్యుండు ♦ సర్వసాక్షి

పురుషలక్షణయుక్తుండు ♦ బుద్ధ్యాశాలి

యసితమేఘనిభ శ్యాముఁ ♦ చంద్రయుండు.

34

అథ. ఆశ్రిత=ఆశ్రయించినవారికి; సత్, ప్రసాద, ఋభి కుఘ్రి
 డును=మంచినరముల నిచ్చుటకు సిద్ధముగ నున్న వాఁడును; ఇద్ధ, ప్రసన్న,
 ఆనన, ఈక్షణుండు=స్తుతింపదగిన వ్రసన్నతతోఁగూడిన ముఖమును.
 చూపునుగలవాఁడును; సు, రుచిర నాసుండు=మనోహరమైనముక్కు
 గలవాఁడును; సు, భూ, యుగుండును=చక్కని రెండు కనుబొమలు
 కలవాఁడును; సు, కపోల, తలుఁడును=మంచించుటిభాగముగలవాఁ
 డును; సుందగుండు=నీవాఁడును; హరినీల, సంశోభిత, ఆంగుం
 డు=ఇంద్రనీలములువలె కాంతిగల శరీరముగలవాఁడును; పరమ
 డ = రహననందనండును; ఆరుణ, ఆవలోకన, శ్రీ, ఆధిగుండు=ఎఱ్ఱవి
 చూపులును, పెదవులునుగలవాఁడును; కరుణాసముద్రుండు=కరుణకు
 సముద్రమునంటివాఁడును; పురుషార్థసిద్ధి యును=ధర్మార్థకామమోక్షము
 లకు అటపట్టయినవాఁడును; ప్రణత, ఆశ్రయించుండు=తన్న నమస్కరిం
 చువారికి ఆశ్రయమైనవాఁడును; శోభనకరుండు=కల్యాణమునుకలుగఁ
 జేయువాఁడును; లలిత=సుందరమైన; శ్రీవత్స, లక్షణ, లక్ష్మీతుండు=
 శ్రీవత్సమును వాంఛనముతో నొప్పువాఁడును; సర్వలోక, శరణ్యుం
 డు=సర్వలోకమును శరణుచొరదగినవాఁడును; సర్వసాక్షి=సమ
 స్తమును చూచుచున్నవాఁడును, పురుషలక్షణ, యుక్తుండు=మహాపురు
 షలక్షణములుగలవాఁడును; పుణ్యశాలి=పుణ్యవంతుండును; ఆసిత,

మేను, నిగ, క్యాముఁడు = నల్లని మేను ములై క్యామవర్ణముగలవాఁడును;
అప్యముండు = నాశనము లేనివాఁడును - (ముందుపద్యముతో నన్వయము)

తా. ఆశ్రితుఁ కిభిముఖుడై ఉన్నవాఁడును, ప్రిసన్నములైన
ముఖము చూపులును గలవాఁడును, మంచినుక్కును, కనుబొమలును,
గలవాఁడును, మంచి నుదురు గలవాఁడును, చక్కనివాఁడును, ఇంద్ర
నీలకాంతిగల శరీరము గలవాఁడును, యౌవనుఁడును, ఎఱ్ఱని చూపులును
పెచ్చులును గలవాఁడును, కరుణాసమున్ముఁడును, చతుర్విధపురుషార్థ
ములను తావయినవాఁడును, తన్ను నమస్కరించువారికి ఆశ్రియుఁడును,
కళ్యాణకరుఁడును, శ్రీశాస్త్రాంఘరుఁడును, సర్వలోకశరణ్యుండును,
సర్వసాక్షియు, మహాపురుషులక్షణములు గలవాఁడును, పుణ్యవంతుఁడు
ను, నీలమేఘక్యాముఁడును, నాశనము లేనివాఁడును - (ముందుపద్య
ముతో నన్వయము)

వ. మఱియును.

35

అర్. మఱియును = ఇంకను.

సీ. హారకరీటకే ♦ యూరకంకణ ఘన

భూషణుం డాశ్రిత ♦ పోషణుండు

లాలితరాంచక ♦ లాసశోభితకటి

మండలుం డంచిత ♦ కుండలుండు

మహనీయకౌస్తుభ ♦ మణికీలితాచ్చగై

వేయకుం డానంద ♦ దాయకుండు

సలలిత ఘనశంఖ ♦ చక్రిగదా పద్మ

హస్తండు భువన పృ ♦ శస్త్రుడబ్జుడూ

గమ్యసౌరభవసమాళి ♦ రాధరుండు

హతవిమోహిండు సవ్య పీ ♦ లాంబరుండు

లలితకాంచన నూపురా ♦ లంకృతుండు

నిరతిశయ సద్గుణుండు చర్య ♦ సీయతముండు.

36

అర్థ. హార, కిరీట, కీయూర, కంకణ, ఘన, భూషణుండు = హారములు, కిరీటము, భుజకీర్తులు, కంకణములు మొదలగు గొప్ప అలంకారములను ధరించినవాడును; ఆశ్రితపోషణుండు = శ్రితులను పోషించువాడును, లాలిత, కాంచీకలాప, శోభిత, కటిమండలుండు = చక్కని మొలనులతో ఒప్పుచున్న కటిప్రదేశముగలవాడును; అంచిత, కుండలుండు = చక్కని కుండలములు గలవాడును; మహనీయ, కాష్ఠిభమణి కీలిత, అచ్చ, శ్రేష్ఠమండు = గొప్పయిన కాస్తుభమణి తాపిన చక్కని కంఠహారములు గలవాడును; సలలిత, ఘన, శంఖ, చక్ర, గదా, పద్మ, హస్తుండు = చక్కని శంఖము, చక్రము, గద, పద్మము అనువానిని చేతియందు ధరించినవాడును, భువనప్రశస్తుండు = లోకములందెల్ల శ్రేష్ఠుండును; ఆజుండు = పుట్టువలెనివాడును; కమ్ర, సారథి, వనమాలికా, ధరుండు = కమ్రుని వాసనగల వనమాలికలను ధరించినవాడును; హత, విమోహుండు = మోహములేనివాడును; నవ్య, పీతాంబరుండు = కొత్తదయిన పీతాంబరమును ధరించినవాడును; లలిత, కాంచన, నూపుర, ఆలంకృతుండు = చక్కని బంగారపు అందెలచేత అలంకరింపఁబడినవాడును; నిరతిశయ, సద్గుణుండు = సాటిలేని సద్గుణములు గలవాడును; దగ్ధనీయతముండు = చూడచక్కనివాడును, (ముందు పద్యముతో అన్వయము)

తా. స్వప్నము.

క. సరసమనోలోచనము

త్కరుండు సుహృత్ప్రకర్షి ♦ కావసితిని

స్ఫురదురుసఖమణిశోభిత

చరణసరోజాతుల డతుల ♦ నాంతుండు ఘనుండుకా. 37

అర్థ. సరస, మనోలోచన, ముత్య, కరుణ=రసిత్వముగల
మనస్సును కంటికి సంతోషము కలిగించువాఁడును; సుహృత్, పద్మ=
స్నేహితుఁడను పద్మములాని; కర్ణికా=దుద్దుల; నివసిత=నివాసము
చేయుచున్న; విస్ఫురత్, ఉరు, నఖమణి=ప్రకాశించు పెద్దగోళ్లను
మణులచేత; శోభిత=ప్రకాశింపఁజేయుబడిన; చరిణ సరోజాతుఁడు=
పాదపద్మములుగలవాఁడును; ఆతుల, శాంతుఁడు=సాటిలేనిశాంతము
గలవాఁడును; ఘనుఁడు=గొప్పవాఁడును-(ముందుపద్యముతో అన్వయము.)

తా. మనస్సునకు సంతోషము కలిగించువాఁడును, తనకు స్నేహి
తులయినవారిచేత నమస్కరింపఁబడు పాదపద్మములుగలవాఁడును, మి
క్కిలి శాంతుఁడును, గొప్పవాఁడును-(ముందుపద్యముతో అన్వయము.)

వ. అరున పురుషోత్తముం బూజించుచు హృదయగతుం
డును, సానురాగవిలోకనుండును, వరదశ్రేష్ఠుండును
నగు నారాయణు నేకాగ్రచిత్తంబునం ధ్యానంబు నేయు
చుఁ బరమనివృత్తిమార్గంబున ధ్యానంబు నేయంబడ్డ
పురుషోత్తముని దివ్యమంగళస్వరూపంబు చిత్తంబునం
దగిలిన మరల మగుడి నేరదదియునుం గాక యేమంత్రం
జేని సప్తవాసరంబులు సతీయించిన ఖేచరులం గనుంగొను
సామర్థ్యంబు గలుగునట్టి ప్రణవయుక్తం బగు ద్వాదశా
క్షరకలితంబును దేశకాలవిభాగవేదియగు బుధానుష్ఠి
తంబును నయిన వాసుదేవమంత్రంబునంజేసి. 38

అర్థ. ఆయినపురుషోత్తమున్=ఆయినట్టి పురుషశ్రేష్ఠుని; పూజం
చుచు=పూజచేయుచు; హృదయగతుండును=హృదయమునందుండు
వాఁడును; సానురాగవిలోకనుండును=అనురాగముతోఁగూడిన చూపు

లుగలవాఁడును: వరదశ్రేష్ఠుండును=వరములనిచ్చువాఁడట! ఉత్తముఁ
 డును, అగు=అయిన; నారాయణున్=శ్రీమహావిష్ణువును; ఏకాగ్ర,
 చిత్తంబునక=నిలుకడయైన మనస్సుతో; ధ్యానంబు, చేయుచుక=
 ధ్యానించుచు, పరిమ, నిశ్చిత్తి, మార్గంబునన్=గొప్పరయిన మోక్ష
 మార్గమునందు, ధ్యానంబు, చేయఁబడ్డ=ధ్యానింపఁబడిన; పురుషోత్త
 ముని, దివ్యమంగళ, స్వరూప బు=శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క, కాంతిమం
 తమయినరూపము; చిత్తంబునక=మనస్సులో; తగిలినక=కుదురు
 కొన్నయెడల; మరలన్, మగుడన్, నేరగు=తిరిగిపోజాలదు; అనియు
 నుం గాః=ఇంతేకాక; ఏమంత్రంబేని=ఏమంత్రముయితే; సప్తవాస
 రంబులు, పఠించినక=ఏమందినములు జపించినయెడల; ఫేచరక,
 కచుంగొను, పామర్థ్యంబు, కలుగు=దేవతలను కనుగొను శక్తికలుగునో;
 అట్టి=అటువంటి; ప్రణవముక్తంబగు=ఓంకారసహితమైన; ద్వాదశా
 త్మరకలితంబును=ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ'' అను పన్నెం
 డక్షరములతోఁ గూడినదియును, దేశ, కాల, విభాగ, వేధిఅగు=దేశ
 కాలభేదమును తెలిసికొన్న; బుధ=ప్రాజ్ఞులచేత, అనుష్ఠితంబును,
 అయిన=అచరింపఁబడునదియు అయిన; వాసుదేవమంత్రంబునంజేసి=
 వాసుదేవమంత్రమువలన- (మందుపద్యముతో అన్వయము.)

తా. స్పష్టము.

సీ. దూర్వాంకురంబుల † దూర్వాంకురశ్యాము

జలజంబులను జారు † జలజసయనుఁ

దులసీదిశంబుల † దులసికాదాముని

మాల్యంబులను నునై † ర్థల్యపరితుఁ

బత్త్రంబులను బక్షి † సత్త్రుని గడు వశ్య

మూలంబులను నాది † మూలఘాతముని

సంచితభూర్జత్వ ♦ గాదినిర్జితవివి

ధాంబరంబులను చీ ♦ తాంబరునిని

తే. దనరుభక్తిని మృచ్చిలా ♦ దారురచిత

రూపములయందుఁ గాని ని ♦ రూఢ మైన

సలిలములయందుఁ గాని ను ♦ స్థలములందుఁ

గాని పూజింపవలయు న ♦ కృమలనాఘ

39

అర్థ. దూర్వాంకురశ్యామణ్ = లేతపచ్చికవలె శ్యామలవర్ణము గలవానిని ; దూర్వాంకురంబులన్ = లేతపచ్చికతోడను ; చారు, జలజ, నయనున్ = సుందరమైన పద్మములవంటి కన్నులుగలవానిని ; ఆలంబులను = పద్మములచేతను ; తులసీకాదామునిన్ = తులసీమాలను ధరించినవానిని, తులసీదళంబులన్ = తులసీదళములచేతను ; సు, నైర్మల్య, చరితున్ = మంచినిర్మలచరిత్రముగలవానిని ; మాల్యంబులను = పూలదండలచేతను ; పక్షిపత్మినిన్ = పక్షివాహనుని ; పత్మింబులన్ = ఆకులచేతను ; ఆదిమూల, ఘనునిన్ = లోకములకన్నుంటికిని మూలమైనశ్రేష్ఠుని ; కడున్ = మిక్కిలిగా ; వన్యమూలంబులను = అడవిదుంపలచేతను ; పీతాంబరునిని = పీతాంజరము ధరించినవానిని ; అంచిత, భూర్జత్వక్, అది, నిర్జిత, వివిధ. అంబరంబులను = ఒప్పుచున్న, భూర్జపత్రములు మొదలగువానిచేతయెఁబడిన అనేకవిధములగు బట్టలచేతను ; తనరు, భక్తిని = ఎక్కువయగు భక్తితో ; మృత్, శిలా, దారు, రచిత, రూపములయందుగాని = మట్టి, రాయి, కట్టి, మొదలయినవానితో చేయఁబడిన పత్రిమలరూపములఁగాని ; నిరూఢమైన, సలిలములయందుఁగాని = పవిత్రజలములలోఁగాని ; సుస్థలములందున్, కాని = మంచిస్థలములలోగాని ; ఆ, కమలనాఘన్, పూజింపవలయున్ = ఆ విష్ణుమూర్తిని పూజచేయవలెను,

తా. లేతపచ్చికవర్ణముగలవానిని లేతపచ్చికచేతను, పద్మములవంటి కన్నులుగలవానిని పద్మములచేతను, తులసీహరుని తులసీదళముల

చేతను; మంచిచరిత్రముగలవానిని పుష్పహారములచేతను, గరుడవాహనుని ఆకులచేతను, జగత్తునకు మూలమైనవానిని అడవిదుంపలచేతను, పీతాంబరధరుని చూర్ణపత్రాదులచే చేయఁబడిన బట్టలచేతను మట్టి, శిలలు, గజ్జలు మొదలయిన వానితో చేయఁబడిన ప్రతిమలరూపమునగాని, సవిత్రిజలములందుఁగాని, మఱచిస్థలములందుగాని నేవింపవలెను.

క. ధృతచిత్తుఁడు శాంతుఁడు ని

యతఃపరిభాషణుఁడు సుమహి ♦ తాచారుఁడు వ

ర్ణితహరిమంగళగుణుఁడును

మితవన్యాశనుఁడు సగుచు ♦ మెలగుచు మఱియున్. 40

అర్థ. ధృతచిత్తుఁడు = ధైర్యముగల మనస్సుగలవాఁడును; శాంతుఁడు = శాంతముగలవాఁడును; నియత, పరిభాషణుఁడు = మితభాషియు; సుమహిత, ఆచారుఁడు = గొప్ప ఆచారమును పాలించువాఁడును; విర్ణిత, హరి, మంగళ, గుణుఁడు = హరిసంకీర్తనముచేయు మంగళకరమైన గుణములుగలవాఁడును; మిత, వన్య, ఆశనుఁడు = అడవిలోపుట్టుదుంపలను మితముగా భుజించువాఁడును; అగుచు = అగుచు; మెలగుచున్ = సంచరించుచు; మఱియున్ = ఇంకను.

తా. ధైర్యచిత్తుఁడున, శాంతముగలవాఁడును, మితభాషియు, హరిసంకీర్తనముచేయు మంగళగుణములుగలవాఁడును, అడవిదుంపలను మితముగా తినువాఁడును, అయిసంచరించుచు ఇంకను- (మందుపద్యముతో నన్వయము)

తా. ధైర్యముగలిగి, శాంతుడై, మితభాషియై, హరిసంకీర్తనముచేయుచు, మితాహరుడై సంచరించుచు- (మందుపద్యముతో అన్వయము.)

వ. ఉత్తమస్లోకుం డగు పుండరీకాక్షుండు నిజమాయాస్వేచ్ఛావతారచరితంబులచేత సచింత్యంబుగా నెద్ది నేయు

నద్దయు హృదయగతంబుగా ధ్యానంబు సేయు చగు
మఱియుం గార్యబుద్ధింజేసి చేయంబడు పూజావిశేషం
బులు వాసుదేవమంత్రంబున సర్వేశ్వరుని సమర్పించు
వలయు నిట్లు మనోవాక్యార్థంబులచేత మనో
గతం బగునట్లుగా భక్తియుక్తంబులయిన పూజలచేత
బూజించబడి సర్వేశ్వరుండు సూర్యభిన్నాతులు గాక
నేవించువురుములకు ధర్మాదిపురుషార్థంబులలోన సభిమ
తార్థంబు నిచ్చు విరక్తుం డగువాఁడు నిరంతరభావం
బయిన భక్తియోగంబునంజేల మోక్షంబుకొనుటకు భజి
యించు నని చెప్పిన విని ధృవుండు నారదునకుం బ్రద
క్షిణపూర్వకంబుగా నమస్కరించి మహర్షి జనసేవ్యంబై
నకలసిద్ధుల నొసంగుచు భగవత్పాదసరోజాలంకృతం
బైన మధువనమునకుం జనియె సంత.

41

అర్థ. ఉత్తమశ్లోకుండు, అగు=మంచిక్రిగలవాఁడగు; పుండరీక,
అక్షుండు=పద్మనేత్రుఁడయిన శ్రీమహావిష్ణువు; నిజ, మాయా, స్వేచ్ఛా
వతార, చరితంబులచేత=తనమాయవలన పొందుచుండు అవతారము
లందలి చరిత్రములవలన; ఆచింత్యంబుగాన్=ఊహింపశక్యముకానట్లు;
ఎద్ది, చేయున్=ఏదిచేయునో; అద్వియు=దానిని; హృదయ, గతంబు
గాన్=హృదయమునందుగలిపి; ధ్యానంబు, చేయఁదగున్=ధ్యానిం
పవలెను; మఱియున్=ఇంకను; కార్యబుద్ధింజేసి=ఓకొరిక సిద్ధింప
వలెనను ఉద్దేశముతో, చేయంబడు, పూజావిశేషంబులు=చేయఁబడిన
వివిధపూజలు; వాసుదేవమంత్రంబునన్=ఓం నమోభగవతే వాసుదేవా
య అను మంత్రపూర్వకముగా; సర్వేశ్వరునికి=శ్రీమహావిష్ణువునకు; సమ
ర్పింపవలయున్=సమర్పించెయవలెను; ఇట్లు=ఈవిధముగా; మనః,

వాక్, కామ, కర్తృబులచేతకామవస్సు, మాట, శరీరము. పని అను
 వానిచేత; మనోగతంబు, అనునట్లుగాకామవస్సున కుమరుకొనునట్లు;
 భక్తియుక్తంబులయిన పూజులచేతకా, పూజింపఁబడి=భక్తితోకూడిన
 పూజలచేత ఆరాధింపఁబడి; సర్వేశ్వరుండు=శ్రీమహావిష్ణువు; మాయా,
 అభిఘాతులు, కాః=మాయచేత కొట్టఁబడక; సేవించు, పురుషులకు=
 కొలిచేజనులకు; ధర్మ, ఆది, పురుషార్థంబులలోనన్=ధర్మార్థకామమోక్ష
 ములను పురుషార్థములలో; అభిమత, ఆరంబున్=హోరనకోరికకు;
 ఇచ్ఛుకా=ఇచ్ఛను; విరక్తుండు, అగువాఁడు=సంసారమునుండి విరక్తి
 పొందినవాఁడు; నిరంతర, భావంబు, అయిన=ఎఱతెగక నిలచియున్న;
 భక్తియోగంబునంజేసి=భక్తినికలిగియుండి; మోక్షంబుకొఱకుకా, భజి
 యించున్=మోక్షముకోసము ఆరాధించును; అని, చెప్పినన్, విని=
 అని చెప్పఁగావిని; స్రువుండు=ధ్రువుండు; నారదునకుకా=నారదు
 నకు; ప్రదక్షిణపూర్వకంబుగాన్=ముందుగా ప్రదక్షిణముచేసి; నమ
 స్కరించి=నమస్కారముచేసి; మహర్షిజన, సేవ్యంబై=మహర్షులచేత
 సేవింపఁబడి; సకలసిద్ధులకా, ఒసంగుచుకా=అన్నిసిద్ధులను ఇచ్చుచు;
 భగవత్, పాదసరోజ, ఆలంకృతంబు=భగవంతుని పాదపద్మములచే
 ఆలంకరింపఁబడిన; మనువనంబునకున్, చనియెకా=మధువనమునకు
 వెళ్లెను; అంతకా=అపిమ్మట.

తా. స్వప్తము.

తే. పద్మభవసూనుఁ డుత్తాన ♦ పాదుకడకు

సరిగి యా రాజుచే వివి ♦ ధార్చనముల

రంది సంప్రీతుఁడై యుచి ♦ తానెఱముఁ

నెలమిఁ గూర్చుండి యాతని ♦ వలను సూచి.

42

ఆర్థ. పద్మభవ, సూనుండు=బ్రహ్మకొడుకయిన నారదుండు;
 ఉత్తానపాదు, కడకుకా, అరిగి=ఉత్తానపాదమహారాజునద్దకు వెళ్లి; ఆ
 రాజుచేకా=ఆరాజుచేత; వివిధ, అర్చనములన్, అనేకపూజలనుపొంది;

ఉచి, సనమునన్ = తగిన ఆసనముమీఁద; ఎలమిన్ = సంతోషముతో;
కూర్చుండి = కూర్చొని; ఆతని, నలను, చూచి = ఆతనిచేత పూజలను

తా. నారదుఁ డుత్తానసాదుని ఇద్దరువెల్లి, ఆతనిచేత పూజలను
గొని, ఉచితాసనమునఁ గూర్చుండి ఆరాజుదిక్కు మొగంతుఁడై - (మందు
పద్యముతో అన్వయము)

ప. ఇట్లునయె.

43

ఆర్. ఇట్లు, అనియెన్ = కఠినిగా పలికెను.

౭. భూనానాయక నీ విపు టా

భూనాన్యుడ పగుమఁ బాల ♦ నుడిలోఁ బంతం

బూనుట డేమికితం డన

నానారదుతోడ నాతఁ ♦ డనయెన్ మరలన్.

44

ఆర్. భూనాయక = రాజా; నీవు, ఇపుడు, ఆహ్వాన, ఆస్వీకృతపు;
అగుచున్ = నీవిప్పుడు వాఁడైన మొగముగలవాఁడవై; చాలన్ = ఎక్కు
ఎగా; మదిలోన్ = మనస్సునందు; చింతన్, పూనుటకు = విచారించు
టకు; ఏమి, కతంబు, ఆనన్ = కారణమేమని అడుగఁగా; ఆనారదు
తోడన్, అతఁడు, అనియెన్, మరలన్ = ఆనారదునితో తిరిగి యిట్లు
చెప్పెను.

తా. రాజా, నీ మొగమువాఁడియున్నది. నీమనస్సులోని విచార
మునకు కారణమేమి? అని అడుగఁగా అతఁ డిట్లునెను.

౮. మునివర వివేకశాలియు

ననఘుఁడు నై దేండ్లబాలుఁ ♦ డ స్తత్ప్రియసం

దనుఁ డదయుఁడ నగునాచే

తను బరిభవ మొంది చనియెన్ ♦ దల్లియుఁ దానున్. 45

ఆర్. మునివర = మునిశ్రేష్ఠుఁడా; వివేకశాలియున్ = తెలివితల
వాఁడును; అనఘుఁడున్ = సాపములేనివాఁడును; ఆయిదేండ్లబాలుఁ

దు=అయిదు సంవత్సరముల నయస్సుగల బాలుడై; అస్తత్, ప్రియ
నందనుడు=నా ప్రేయమైనవాడు; అదయఁడను, అగు, నాచేతఁ
దయలేనినాచేత; పరిధినిము, ఒంది=అవమానముపొంది; తల్లియై, తాను
=చనియెడ=తల్లితోకూడ వెళ్లెను.

తా. నారదమనీంద్రా! వివేకశాలియు, సాపరహితుఁడును
అగు కుమారుఁడు నాచే నవమానముఁ బొందినవాడై తల్లితో కలిసివెళ్లి
పోయెను.

మ. చనియుగ్రాటవిఁబొచ్చి యచ్చటఁబరిశ్రాంతుండుఁడుత్పీ
డితుం, డును నాన్మూలముఖాంబుజుండుననఘుండుకొబా
లుఁడున్నె సమ, తనయుకొ సూర్యకాహభల్లముఖస
త్వశ్రేణినిజ్ఞించెనో, యని దుఃఖించెద నాదు చిత్తమున
నా ర్యస్తుత్వ యిట్లొటకుకొ. 46

అర్థ. చని=అట్లు తల్లితోపోయి; ఉగ్ర, అటవిక, చొచ్చి=
భయంకరమైన అడవిని ప్రవేశించి; పరిశ్రాంతుండుకొ=అలసిపోయిన
వాఁడును; డును, సీడితుండును=అలిచే బాధింపఁబడినవాఁడును;
అన్మూన, ముఖ, అంబుజుండును=వాడికముఖపద్మముగలవాఁడును; అన
ఘుండుకొ=పాపములేనివాఁడును; బాలుండుకొ, ఐన=పిల్లవాఁడును
అయిన; మత్, తనయై=నాకొడుకును, సూర=భయంకరమైన;
వృక, అహి, భల్ల, ముఖ, సత్త్వ, శ్రేణి=తోడేళ్లు, పాములు, ఎలుగు
గొడ్డులు, మొదలగు జంతుసమదాయము; నిర్జించెనో, అని=చంపె
నేమో అని; ఇట్లు, బొటకున్=ఈ కుమారు జరుగుటకు; ఆర్యస్తుత్వ=
పెద్దలచే పొగడఁబడఁదగినవారైనా; నాదు, చిత్తమునకొ, దుఃఖించె
దకొ=నామనస్సులో శోకము పొందుచున్నాను.

తా. అట్లు నాకుమారుఁడు తల్లితో ఘోరాటవులఁబొచ్చి, అ
లసి, అలిచిపొంది, వాడికి మొగముగలవాడై, యచ్చట ఘోరజంతువు
లచే చంపఁబడనేమో యని మనస్సులో దుఃఖించుచున్నాను.

తే. అట్టియుత్తమజాలు నా యంగసేత
 మందుఁ గూర్చుండ నీక ని యాకరించి
 యంగనాస క్తచిత్తుండి యైసయట్టి
 నాదుదౌరాత్మ్య మిది ముని యాథచంద్రి.

47

అర్థ. అట్టి, ఉత్తమ, బాలుక = అట్టిశ్రేష్ఠుడైనకుమారుని, నా, అంగసేతమందు = నాలోడమీఁద ; కూర్చుండనీక = కూర్చుండనీయక ; నిరాకరించి = తిరస్కారభావముతో ; అనంగా, అసక్తి, చిత్తుండన, ఐన, అట్టి = శ్రీలోలుడనయిన ; మునినాథచంద్ర = మునిశ్రేష్ఠుఁడా ; ఇది, నాదు, దౌరాత్మ్యము = ఇది నా గుప్తబుద్ధియే.

తా. అట్టిశ్రేష్ఠుడైన బాలుని నాలోడపై నక్కనీయక త్రోసి వైచి శ్రీలోలుడనై యందుట నాదుద్బుధికప్ప మఱియొకటికాదు.
 ఉ. నా విని నారదుండు సర యాథున కిట్లను నీకుమారుఁ డా

దేవకిరీటరత్న రుచి యీపితపాదసరోజుఁ డైనరా
 జీవదళాక్షరక్షేతుఁ డి యేషజగత్పరిరీర్తనీయః

రీవిభవస్యశస్త్రసుద యితియుఁడు వానికిదుఃఖమేటికిఁ.

48

అర్థ. నాక, వి = అనంగాని ; నారదుండు = నారదుఁడు ; నరనాథునకుక, ఇట్లు, అనుక = రాజుతో ఇట్లు చెప్పుచున్నాఁడు ; నీ, కుమారుఁడు = నీకొడుకు ; ఆ, దేవ, కిరీట, రత్న, రుచి, దీపిత, పాద, సరోజుఁడు, ఐన = అదేనతలకిరీటములందలి రత్నములకొంతిచేతి వెలిఁ గింపఁబడిన పరపద్మములుగలవాఁడగు ; రాజీవదళ, అక్ష, రక్షేతుఁడు = పద్మతాత్పర్యమున విభుమార్తికక్షణము పొందియున్నవాఁడు ; అశేష, జగత్, పరిరీర్తనీయ, కీర్తి, విభవ, స్వశస్త్ర, సు, చరితుఁడు = సమస్త లోకములచేతను ముతంపఁబడిన కీర్తివైభవముచేత ప్రఖ్యాతిపొందిన సచ్చరిత్రముగలవాఁడు ; వానికిక, దుఃఖము, ఏటికిక = వానికోసము దుఃఖంపనేల ?

గా. అనగా విని వారదుడు తానపా దమహరాజుతో ఇట్లు పలికెను. రాజా ' నీకుమారుడు శ్రీమహావ్యవర్తను పొందియున్నాడు; అతనికి ర్తినిసమ స్తలోకములు ను త్తించుచున్నవి. అట్టివానికోసము నీవు గుఃఖింపనవసరములేదు.

ఉ. కావున నన్యహాత్ముడు ను ♦ కర్తముచేత సమ స్తలోకపాలావళి కందరాసీనము ♦ సంచితచిత్రపదంబునం బ్రభుశ్రీ విలసిల్లఁ జెందుఁ దల ♦ సీదళదాము భజించి యాజగత్పావనుఁ డైననీనుతుస్యభావమెఱుంగవు నీవుభూవరా.

అర్థ. కావునన్ = అంగుచేత; అ, మహావ్యుడు = అమహిషులకుఁ దగు ధ్రువుడు; సుకర్తముచేత = తనసత్కర్తచేత; సమస్త, లోకసాల, అవళికి, అందరాని = సకలదీప్యాలకును పొందశక్యముకాని; సమదంచిత, నిత్య, పదంబునన్ = చక్క నైనట్టియ, నిత్యమైనట్టియు స్థానమున; ప్రభు, శ్రీ, విలసిల్లన్ = ప్రభుత్వసంపదయొప్పుచుండగా; తులసీదళ, దామున్, భజించి = తులసీదళహారమును ధరించిన విష్ణుమూర్తిని సేవచేసి; చెందున్ = పొందును; అ, జగత్, పావనుఁడు, ఐన = అజగత్తుకంతటికిని పవిత్రుఁడైన; నీ, సుతు, ప్రభావమున్ = నీకుమారుని ప్రభావమును; భూవరా = రాజా; నీవు, ఎఱుంగవు = నీవు తెలిసికొనఁ జాలవు.

రా. అధ్యువుడు తన సత్కర్తక ఫలముగా సమస్తదీప్యాలకును పొందలేని నిత్యమైనపదమును పొందును నీకుమారుని ప్రభావమును నీ వెఱుంగఁజాలకున్నావు.

వ. అదియునుం గాక.

50

అర్థ అదియునున్, కాక = ఇంతేకాక.

క. నీకీర్త్యు జగములయం

దాకల్పము నొందజేయు ♦ సంచితగుణర

త్నాకరుఁ డిట కేతెంచును

శోకింపకు మతనిఁగూర్చి ♦ సుభగచరిత్రా.

51

అగ నీకీర్తిమున్ = నీకీర్తికూడా; జగములయందు = లోకముల లో నెల్ల; ఆకల్పమున్, ఒందన్, చేయు = కల్పాంశమువలకును ఉండు నట్లుచేసే; అంచిత, గుణతత్వాకరుఁడు = మంచిగుణతత్వముల కాటపట్ట యినద్రువుడు; ఇటకు, ఏతెంచును = ఇచ్చటికివచ్చును; సుభగచరిత్రా = శోభనమైన చరిత్రముగలవాడా; అతనికొ, కూర్చి, శోకింపకుము = అతని కోసము దుఃఖము పొందకుము.

తా. రాజా! ఆధువుఁడు నీకీర్తినికూడా లోకములందెల్ల కల్పాం శమువలకు నెలుపును. అతఁ డిచ్చటికివచ్చును. నీవతనికోసము దుఃఖం చుకుము.

క. అని నారదుండు వలెఁసి

విని నునమున విశ్వసించి ♦ విభుఁడును ప్రియుఁడు

దనుఁ జింతించుచు నాదర

మునఁ జూడఁ డయ్యె రాజ్య ♦ మును బూజ్యముగఁ. 52

అర్థ అని, నారదుండు. పలికినన్ = ఇట్లు నారదుండు పలుకగా, విని = విని; విభుఁడును = ఆరాజు; మనమునకొ, విశ్వసించి = మనస్సులో నమ్మి; ప్రియన.దనున్, చింతించుచున్ = తనకు ప్రియుఁడైన కుమారుని తలంచుచు; రాజ్యమును, పూజ్యముగఁ, అదరమునకొ, చూడఁడ య్యెన్ = రాజ్యమును గౌరవముగఁగాని, అదరముతోఁగాని చూడ కుండెను.

తా. ఇట్లు పలికిన నారదుని మాటలు విని మనస్సులో నమ్మి ఆ రాజు రాజ్యమును అదరముతో చూడకుండెను.

వ. అంత సక్కడ నాధువుండు.

53

అర్థ. అంతన్, అక్కడ, ఆ, ధువుఁడు = ఇట్లుండఁగా ఆచ్చట ధువుఁడు.

క. చలి ముందటఁ గనుఁగొనె చుధు

వసమును మునియోగిదేవ ♦ వర్ణితగుణపా

వసమును దుర్భవజలదస

వసమును నిఖిలైకిపుణ్య ♦ వరభవసంబున్.

54

అర్థ చని=పోయి; ముందటన్ =తనముందర; ముని, యోగి, దేవ, వర్ణిత, పావనమును=మునులచేతను, యోగులచేతను, దేవతలచేతను, నిఖిలపంచుపవిత్రతఁగలిగినట్టిను; దుర్భవ, జలద, పవనమును=సంసారమును మేఘమునకు వాయువువంటిదియు; నిఖిల, ఏక, పుణ్య, విర, భవసంబున్=సమస్తపుణ్యములకును తాపయిన శ్రేష్ఠమగు స్థానమును ఆయిన; చుధువసమును, కనుఁగొనెన్=చుధువసమును చూచెను.

తా. అట్లుపోయి తనయెదుట మునులు, యోగులు, దేవతలు వర్ణిత పవిత్రతఁగలిగినట్టిను, సంసారమును మేఘమును పోఁగొట్టువానివలెవంటిదియు, పుణ్యమున కొలపట్టును ఆయిన చుధువసమును చూచెను.

వ. అట్లు గని డాయం జని యమునానదిం గృతస్నానంబై
నియతుండును సమాహితచిత్తుండునునై సర్వేశ్వరునిధ్య
సంబు సేయుచుం ద్విరాత్రత్తిరాత్రంబుల కొక్కమాటు
కృతకపితృబదరిఫలపారణుం డగుచు దేహస్థితి ననుసరించి
యాక్కమాసంబు హరిం బూజించి యంతనుండి యా
జేసిదినంబుల కొక్కసరి కృతబీర్ణతృణపర్ణాహారుండగుచు
రెండవమాసంబున విష్ణుసమారాధనంబు సేసి యంత
నుండి సవరాత్రంబుల కొక్కమా టుదకభక్షణంబు సేయు
చు మూడవమాసంబున మాధవు నర్పించి యంతనుండి

ద్వాదశదిశంబుల కొకతోయంబు వాయుభక్షణుం డగు
చు జితశ్వాసుండై నాలవమాసంబునం బుండరీకాక్షుని
భజించి యంతనుండి నునంబున నలయక నిరుచ్ఛ్వా
సుండై యేకపదంబున నిలిచి పరమాత్మం బింతించుచు
నచేతనం బైన స్థాణువుంబోలె నైదివమాసంబును జరపె
నంత.

55

అర్థ. అట్లు=ఆప్రకారముగా; కని=చూచి; డాసున్, చని=
సమీపించి; యమునానదిన్, కృత, స్నానుండై=యమునానదిలో స్నా
నముచేసి; నియతుండు=నియతాచారండు; సమాహిత, చిత్తుం
డు, వి=శాంతినిొందినమనస్సుకలవాఁడు అయి; సర్వేశ్వరుని,
ధ్యానంబు, చేయుచున్=విష్ణుమూర్తిధ్యానించుచు, త్రిరాత్ర, త్రిరా
త్రంబులకు, ఒక్కమాటు=మూడేసిరాత్రులకొకసారి; కృత, కపిత్థ,
బదరీఫల, పారణుండు అగుచున్=వెలగపండును, రేగుపండునుతినుచు;
దేహస్థితన్, అనుసరించి=శరీరస్థినిబట్టి; ఒక్కమాసము, హక్,
పూజించి=ఒకనెల విష్ణుమూర్తిని పూజచేసి; అంతనుండి=అప్పటినుండి
యు; అతేసినినంబులకు, ఒక్కపరి=ఆరేసిరోజులకొకసారి; కృత, జీర్ణ,
తృణ, పర్ణ, ఆహారండు, అగుచున్=ఎండినగడ్డిని, ఆకులను తినుచు;
రెండవమాసంబునన్=రెండవనెలలో; విష్ణుసమారాధనంబు, చేసి=
విష్ణుమూర్తిపూజచేసి; అంతనుండి, అప్పటినుండియు; నవరాత్రంబులకు,
ఒకమాటు=తొమ్మిదిరోజులకొకసారి; ఉదకభక్షణంబు, చేయుచు=నీళ్లు
త్రాగుచు; మూడవమాసంబునన్=మూడోనెలలో; మాధవున్, ఆర్పిం
చి=విష్ణుమూర్తిపూజచేసి; అంతనుండి=అప్పటినుండియు; ద్వాదశదిన
ములకు, ఒకతోయంబు=పన్నెండుదినములకొకసారి; వాయుభక్షణుం
డు, అగుచున్=వాయువుభక్షించుచు; షితి, శ్వాసుండు, వి=శ్వాస
మును జయించినవాడై; నాలవమాసంబునన్=నాలుగోనెలలో, పుండ

రీకాన్సునికా, భజియించి = విష్ణుమూర్తిని పూజించి; అంతసుండి = అప్పటినుండియు; మనఃబునకా = మనస్సులో; అలయక = అయాసముపొందక; నిర్. ఉత్, శ్వాసుండు, ఐ = ఎగఁజూపిరిని ఆపి; ఏక, పదంబునకా, నిలిచి = ఒక హాసముమీద నిలువఁబడి; పరమాత్మకా. చిగ్గితించుచుకా = పరమాత్మయైన విష్ణుమూర్తిని ధ్యానించుచు; సచేతనంబు, ఐన, స్థానానుస్, పోలెకా = గ్రామముతోఁగూడిన స్తంభమువలె; ఐనపమాసంబును, జరిపెకా = ఐదో నెలకూడ జరిపెను; అంతకా = పిమ్మట.

తా. సృష్టము.

సీ సకలభూతేంద్రియా ♦ శయ మగుహృదయంబు
సందు విషయములఁ ♦ బెండ నీకీ
మహదాదితత్త్వస ♦ మాజన్ములకును నా
ధారభూతమును బ్ర ♦ ధానపూరు
మేశ్వరుఁ డైనట్టి ♦ శాశ్వతబ్రహ్మంబుఁ
దన దైనహృదయఁ ♦ ద్భమున నిలిపి
హరిరూపమునకంటె ♦ సన్యంబు నెఱుంగఁ
చిత్త మవిభుసందుఁ ♦ జేర్చియున్న

తే. కతన ముల్లోకములు సాలఁ ♦ గంప మొండె
వెండియును జేర్చి యయ్యర్థ ♦ కుండు ధరణి
నొక్కపాదంబు చేర్చి ని ♦ ల్చున్న వేళఁ
జేర్చి యబ్బాలునంగుష్ఠ ♦ పీడఁజేసి.

56

అర్థ. సకల, భూత, హిత, ఇంద్రియ, ఆశయము, అగు = సమస్త జీవకోటికిని హితమయిన స్థానమగు; హృదయంబునందు = హృదయములో; విషయములకా, చెందనీక = భోగేచ్ఛనుచేరనీయక; మహత్, అది, తత్త్వ, సమాజన్ములకును = బుద్ధి మొదలయిన ఇరవై ఆయిదు తత్త్వము

లకును; ఆధారభూతమును=ఆధారమయినట్టియు; ప్రధాన, పూర్వము,
 ఈశ్వరుడు, ఐనట్టి=ప్రధానమైనపుడు శ్రేష్ఠుడగు; కాశ్యప, బ్రహ్మ
 బున్=నాశనములేని పరబ్రహ్మమును; తనది, ఐన, హృదయపద్మము
 నక, నిలిపి=తన హృదయమును పద్మమునందు కుదురుకొలిపి; హరి
 మీపమునకంటెన్=విష్ణుయూర్ధ్వపములప్పు; ఆన్యంబున్, ఎఱుంగ
 క=ఇతరమునంటు గుఱియుంచక; చిత్తముకా=మనస్సును; ఆ, విఘనం
 దుకా=ఆదేశదేవునియందు; చేచ్చుమున్నకలవకా=చేర్చిఉండుటవలన;
 ముల్ల; ములున్=మూడులోకములును; చాలన్, కంపము, ఒండెకా=
 చాలవలంపమండెను; వెండియును=మరల; శేర్పి=ఉత్సాహము
 లో; ఆ, అన్భవండు=ఆ బాలుడైన భువుడు; ధరణికా=భూమిపై;
 ఒక్కవాదముకా, చేర్చి, నిల్చున్నవేళకా=ఏకపాదముమీద నిలువ
 బడినప్పుడు; శేర్పి=ఎక్కువగా; ఆ, బాలు, అంగువృషీదన్, చేసి=
 ఆ బాలుని బొటనవ్రేలితాకుడువలన కలిగినబాధచేత;

తే వసుమతీతల మర్థము + వంగర బొచ్చె

భూరిమదదుర్నివారణ + వారణేంద్ర

మొదలగు గుడి నొరగగ నడు + గడుగుచును

జలన మగునుదధిస్థిత + కలముబోలె.

58

భూరి, మద, దుర్నివారణ, వారణేంద్రము=మిక్కిలి
 మదించి ఎన్న మదపుటేనుడు; ఎడమన్, కడికా, ఒరగగన్=మడివెపు
 నకును, ఎడమవైపునకును ఒరుగుచుండగా; అడుగుదురువకును=ప్రతి
 అడుగునకును; చలవము, అగు=కదలుచుడు; ఉదధి, స్థిర, కలము,
 పోలెకా=సముద్రములోనున్న ఏనుగువలె; ఎంగకా, చొచ్చెకా=
 ఎంగసాగును.

తా. భువుడట్లు హృదయమునందు పిషయాక్తనివలె, పరచి
 యు తనహృదయమునందు చేర్చి తదేకధ్యానముతో నున్న సమయ
 లందు మూడులోకములును కలపమునొరగసాగును, ఏకపాదముపై

నిలుచుండఁగా అతనిబొటనవేలి భారముచేత సముద్రములోని పడవ తనయందున్న ఏనుగు ఇటునటు తిరుగునప్పుడు ప్రక్కలకు ఒరగునట్లు భూమియందలి సముఖాగము ఎంగిపోఁజొచ్చెను.

చ. అతఁడు సస్యదృష్టిని ఒక చరాచర దేహశరీరధారణా

స్థితిగలయీశునందుఁ బరబ్రహ్మమునఁ గుఱియింపఁ జేసి యే
తతఁగనఁదన్ని రోధమునఁ గైకొని కంపమునొందె నీశ్వరుం
డతఁడుచలింపనిజ్జగములన్నియుఁ జంపలనుయ్యెభూవరా.

అర్ అతఁడున్=అధునించుడు; అనన్యదృష్టిని=నిశ్చలమైనదృష్టితో; చర, అచర, దేహ, శరీరధారణ, స్థితి, కల=చరాచర శరీరము చేతనశరీరముగాఁగల; ఈశునందున్=ఈశ్వరునియందు; తన, జీవితమున, కుఱియింపఁ, చేసి=తనజీవితమునునిలిపి; ఏకత, కనన్=ఈశ్వరునిలో విక్రమముపొందఁగా; తత్, నిరోధమునఁ=అబ్రహ్మమునకు కలిగిన నిరోధముచేత; కైకొని=అతడుబాటునుపొంది; ఈశ్వరుండు, కంపమున, ఒందెన్=ఈశ్వరుఁడు ఎడఁకుఁబాటుపొందెను; అతఁడు, చలింపఁ=అతఁడు కంపముఁబొందఁగా; భూవరా=రాజా; ఈ, జగములు, అన్నియున్, కంపమున, ఒందెన్=ఈలోకములన్నియు వడఁకనాగెను,

తా. చరాచర ప్రపంచమంతయు దేహముగాఁగల ఈశ్వరుని యందు ధునించు మనస్సు చేర్చి నిరోధింపఁగా, అనిరోధముఁగల నాయాశ్వరునియందు కంపముకలిగెను. అతఁడు కంపమునొందఁగా లోకములన్నియు కంపింపనాగెను.

డి. ఆలోకభయంకిర మగు

నాలోకమహావిపద్ధః శాలోకినుః

యాలోక సాలు రందలు

నాలోకశరణ్యుఁ గానఁ నరేగిర భీతిక.

అర్థ. అ, లోకభయంకరము, అగు=అట్టిలోకభీతికరమగు ; అ, లోక, మహా, విపత్, దళ, అలోకములు, ఐ=లోకములకు కలిగిన మహాపదను చూచినవారై ; అ, లోకపాలురు, అందఱుకా=అదికొల్పు రందఱును ; అలోకశరణ్యుకా=సమస్తలోకములను రక్షించునట్టి శ్రీ మహావిష్ణువును ; కానికా, అరిగిరి, భీతికా=భయముతో చూడఁబోయిరి.

తా. అట్లు లోకభయంకరమగు మహావిపత్తును చూచి లోకపాలురందఱును భయముతో శ్రీమహావిష్ణువును చూడఁబోయిరి.

వ. అట్లరిగి నారాయణు నుద్దేశించి కృతస్రణాములై కరంబులు ముకుళించింపి యిట్లసిరి. 61

అర్థ. అట్లు, అరిగి=అరీతిగాపోయి ; నారాయణుకా, ఉద్దేశించి=నారాయణమూర్తితో ; కృతస్రణాములు, ఐ=ప్రణామములుచేసి ; కరంబులు, ముకుళించుకొని=చేతులునోడించి ; ఇట్లు, అనిరి=ఈవిధముగా పలికిరి.

తా. వారట్లు పోయి శ్రీమన్నారాయణునకు నమస్కరించి చేతులు నోడించి యిట్లు పలికిరి.

చ. హరి పరమాత్మ కేశవ చ ధీరాచరభూతశరీరధారి శై
పరగుదువీవునిట్టులుగఁ బ్రాణనిరోధములెందుమున్ను నే
మెఱుంగమ నాథ నాథ జగ ధీశ్వర సర్వశరణ్య నీపదాం
బురుహము లధిష్ఠైశరణుఁవాందెదమాత్తి హరించికావవే.

అర్థ. హరి, పరమాత్మ, కేశవ ; చర, అచర, భూత, శరీర, ధారి, ఐ=జంగమస్థావరరూపమైన జీవములే శరీరముగాఁగలవాఁడనై ; ఈవు పరగుదువు=నీవు ఒప్పుదువు ; అనాథ నాథ=దిక్కులేనివారిని రక్షించువాఁడా ; ఇట్టులుగన్=ఈరీతిగా ; ప్రాణనిరోధములు=ప్రాణములకు నిరోధముగలుగుట ; ఎందుకా, మున్నున్, ఏము, ఎఱుంగము=పూర్వ

కొలమండెచ్చటను చూడలేదు; జగత్, ఈశ్వర ! సర్వశరణ్యంబు జగత్ప్రభువా, సర్వలోకశరణ్యా; నీవద, అంబురహములు = నీ పాదపద్మములను; అర్థిమైకం = కోరికతో; శరణు, పొందెదము = శరణుచొచ్చెదము; అర్థి, హరించి, కావశంబు = బాధను; పోగొట్టి, కావుమా.

తా. చరాచరజంతుజాలమంతయు శరీరముగాఁగల నీక్లిష్టురాణనిరోధము కలుగుట మేమెన్నడును చూడలేదు జగత్ప్రభూ! నీ పాదపద్మముల నాశ్రయించుచున్నాము. మా బాధను పోగొట్టి మమ్ము కావుము. వ. అని దేవతలు విన్నవించిన నీశ్వరుండు వారల కిట్లునియెను. త్తానపాదుం డనువానితనయుండు విశ్వరూపుడనయిన నాయందుఁ దనచిత్తం బైక్యత చేసి తనంబు గావించుచుండ దానంజేసి భవదీయప్రాణనిరోధంబయ్యె సట్టిదురత్యయం బైన తనంబు నివర్తించజేసెద వెఱువ మీ నివాసంబులకుం జనుం డని యాసతిచ్చిన నా దేవతలు నిర్భయాత్ములై యీశ్వరునకుం బ్రణామంబు లాచరించి త్రివిష్టునంబునకుం జనిరి తదనంతరంబు.

63

అర్థ. అని = అని పలికి; విన్నవించినన్ = హార్థనముచేయుఁగా : ఈశ్వరుండు వారలకుఁ, ఇట్లు, అనియెఁ = నారాయణమూర్తివారితో ఇట్లుపలికెను; ఉత్తానపాదుండు, అనువాని, తనయుండు = ఉత్తాన పాదుడను రాజయొక్కకుమారుడు; విశ్వరూపుడను, అయిన, నాయంబు = విశ్వమే రూపముగాఁగల నాయంబు; తన, చిత్తంబు, బిక్యత, చేసి = తనమనస్సును ఏకముచేసి; తనంబు, గావించుచుండన్ = తనస్సుచేయుచుండఁగా; దానంజేసి = అందువలన; భవదీయ, ప్రాణనిరోధంబు, అయ్యెఁ = మిప్రాణములకు నిరోధముకలిగినది; అట్టి, దురత్యయంబు, అయిన, తనంబున్, నివర్తింపఁ, చేసెన్ = సాటిలేని అపస్సును మర

లించెగతు; నెఱవ = భయపడఁ; మీ, మీ, నివాసంబులకుఁ, చనుగ
డు = మీగృహములకు నెట్లందు; అని అనఁచినన్ = అని అజ్ఞాపింపఁ
గా; ఇ, దేవతలు = అదేవతలు; నిర్భయ, అశ్చయ, వి = భయమును నడ
లినవారై; ఈశ్వరునకుఁ, ప్రణామంబులు, ఆచరించి = నారాయణమూ
ర్తికి నమస్కారములుచేసి; త్రివిప్రులనునకుఁ, చరిరి = స్వర్గలోకము
నకు పోయిరి; తత్, అనంతరంబ = గువాతిను- (ముందుపద్యముతో
అన్వయము.)

తా. స్పష్టము.

పీ. హరి యీశ్వరుండు వి ♦ హంగకులేశ్వర

యానుడై నిజభృత్యుఁ ♦ డైసధ్యువుని

గనుఁగొనువేడుక ♦ జనియింప నాచుధు

వరమున కప్పుడు ♦ సని ధ్యువుండు

పరువడి యోగవి ♦ పాకతీవ్రం బైస

బుద్ధిచే నిజమనోం ♦ బురుహముకుళ

మందుఁ దటిత్ప్రభౌ ♦ యతమూర్తి యటఁ దిం

ధానంబునను బొంది ♦ తక్షణంబ

తే. తనపురోధాగమందు ని ♦ ల్పినను బూర్వ

సమధికజ్ఞానసయనగో ♦ చరసమగ్ర

మూర్తిఁ గనుఁగొని సంభ్రమ ♦ ముచను నన్యు

దాశువులు రాలఁ బులహీప్య ♦ తాంగుఁ డగుచు. 64

అర్థ. హరి, ఈశ్వరుండు = ప్రభువగు శ్రీఃస్తువు; విహంగకుల,
ఈశ్వర, యాసుఁడు, వి = పక్షి శ్రేష్ఠుడగు గరుడునిపై నెక్కి; నిజభృ
త్యుఁడు, విస, ధ్యువునిన్ = తన పేవకుడైన ధ్యువు; కనుఁగొను, వేడుక,

జనియింపఁగఁ = చూచు వేడుక పుట్టఁగా; २, చుఘనమునకు, అప్పుడు,
 చని = శిష్టదాసుధువమునకు; ధ్రువుండు = నువువుండు; పరువ
 డిక్ = ఎక్కువగా; యోగ, విహార, తీర్థంబు, వివ = యోగపరిపాకము
 చే = ఉగ్రమై; బుద్ధివిక్ = బుద్ధిచేత; నిజ, మన, అంబురుహ, ము
 కుశమందు = తనమనస్సున తామర మొగ్గ మందు; శటిత్, ప్రభా, ఆ
 మిత, మూర్తి = మెఱపుతీగవంటి రూపముగల మహావిష్ణువు; అబక్ =
 అహృదయములో; తిగోధానంబునను, పొంకి = దాగి నుండి; తత
 బ = వెంటనే; తనపురోభాగమందు = తనయెదుట; నిలిచినను = నిలువఁ
 గా; పూర్వ, సమధి, జ్ఞాననయన, గోచర, సమగ్రమూర్తి = పూర్వ
 జన్మవాసనచే కలిగిన జ్ఞాననేత్రమునకు గోచరించిన సంపూర్ణ ఈశ్వర
 స్వరూపమును; కనుగొని = చూచి; సంద్రమమునను = తడఁబాటుతో;
 సమృద్ధ, అశ్రువులు, రాలక్ = అనంత బాష్పములు రాలుమండఁగా; పుల
 కీకృత, అంగుఁడు, అగుమక్ = గగుర్పాటు పొందినదేహముగలవాడై-
 (మందుపద్యముతో నన్వయము)

తా. అట్లు శ్రీమన్నారాయణుండు గరుడవాహనుడై తనదాసుఁ
 డగు ధ్రువుని చూచుకొనితో ఎచ్చి యోగపరిపాకముచే తీర్థమైన అతని
 హృదయపద్మమందు నిలిచి, మెఱపుతీగవలె నంతలో అంతర్ధానము
 పొంది, మఱు అతనియెదుట నిలువఁబడఁగా అధ్రువుండు పూర్వభవార్జి
 తమైన జ్ఞాననేత్రముతో శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క సంపూర్ణస్వభావమును
 చూచి, తొట్టు హిటుపడి, అనంతబాష్పములఁగార్చుచు, ఒడలు పులక
 రింప- (మందుపద్యముతో అన్వయము)

→ సాక్షాత్కరించిన భగవంతుని ధ్రువుండు స్తుతించుట. ఏత్రో-
 తే. నయనముల విభుమూర్తిఁ బా + సంబు సేయు

సగిదిఁ దనముఖమును జుం + బనము సేయు

లీలఁ దగిలి భుజములను నా + లింగసంబు

సేయుగతి దండవన్నపు + స్కృతు లొనర్చె.

ఆర్థ. నయనములన్ = కన్నులతో; విభు, మూర్తిక్ = శ్రీవిష్ణువు
యొక్క స్వరూపమును; పాన, బు, చే ను, పగిదిక్ = త్రాగి వేమునట్లు
ను; తన, ముఖమును, చుంబనముచేయు, లీలక్ = అతని ముగమును ముద్ది
డువట్లుగాను; తగిలి = ప్రేమితో; భుజములను, ఆలింగనముచేయు, గతిన్ =
భుజములతో కౌగిలించుకొనునట్లును; దంప, నమస్కృతులు, ఒన
ర్చక్ = దండనమస్కారములు చేసెను.

తా. ఆవిష్ణుమూర్తి స్వరూపమును కన్నులతో త్రాగివేమునట్లు
ను, ముఖమును ముద్దిడుచునట్లును, బాహువులతో కౌగిలించుకొను
చునట్లును దండనమస్కారములు చేసెను.

వ. ఇట్లు పంచసృణామంబులూచరించి ర్పితాంజలీయై స్తోత్రం
బునేయ నిశ్చయించి స్తుతిక్రియాకరణసమర్థుండుగారి యు
న్న భువునకునుసమస్తభూతంబులకునంతర్యామియైనయీ
శ్వరుం డాతనితలంపెఱింగి వేదమయం బయినతనకంఠంబు
జేత నబ్బలునికపోలతలం బంటిస జీవేశ్వరనిర్ణయజ్ఞుండును
భక్తిభావనిష్ఠుండును నగుభువుండు నిఖిలలోకవిఖ్యాతకీ
ర్తిగల యీశ్వరుని భగవత్ప్రతిపాదితంబులగుచువేదాత్మ
కంబులైనతనవాక్కుల నిట్లని, స్తుతియించె దేవా నిఖిలశక్తి
ధరుండవు సంతకసృష్టిష్టుండవునైన నీవు లీసంబులైన మదీ
యవాక్కులం బ్రాణేంద్రియంబులం గరచరణశ్రవణత్వ
గాదులనుబిచ్చుక్తిచేగృహంజేసిబేవించంజేసిన భగవంతుండు
వును బరమపురుషుండవును నైననీకు నమస్కరింతు సీవా
క్కరుండవయ్యు మహదాద్యంబైన యీయశేషవిశ్వంబు
మాయాఖ్యం బయిన యాత్మీయశక్తిచేతం గల్పించి యం

దుం బ్రవేశించి యింద్రియంబులందు వసించుచుఁ దత్తద్దే
వతారూపంబులచే నానాస్యకారంబుల దారువులందున్న
వన్న చందంబులం బ్రహ్మశేతు వదియుచుం గలి 66

అర్. ఇట్లు = ఈవిధముగా; దండప్రణామంబులు, ఆచరించి =
దండనమస్కారములుచేసి; కృత, అంజలి, వి = వోనిలాగ్గి; స్తోత్రంబు,
చేయక, నిశ్చయించి = స్తుతింప నెంచి; స్తుతిక్రియా, కరణ, సమర్థుడు,
కాక, ఉన్న = స్తుతిచేయుటకు సమర్థుఁడు కాక ఉండిన; ధృవునకును =
ధృవునికిని సమస్త, భూతంబులకును = సకలజీవులకును; అంతర్యామి,
ఐన, ఈశ్వరుండు = హృదయవర్తియైన పరమేశ్వరుఁడు ; ఆతని, తలం
పు, ఎఱింగి = ఆతని తలంపును తెలిసికొని, వేదమయంబు, అయిన, తన
శంఖంబు చేత = వేదాత్తమగు తనశంఖముతో; ఆ, బాలుని, కపోత
లంబు, అంటినక = ఆధృవుని నుడుటిపై తాఁడగా ; జీవా, ఈశ్వర,
నిర్ణయజ్ఞుండు = జీవాత్మ, పరమాత్మల తారతమ్యము నెఱింగినవాఁడును;
భక్తి, భావ, నిష్ఠుండును, అగు = స్థిరమయిన భక్తినిగలవాఁడును అయిన;
ధృవుండు = ధృవుఁడు; నిఖిల, లోక, విఖ్యాత, కీర్తి, కల = సమస్తలో
కములందును ప్రసిద్ధిపొందిన కీర్తిగల; ఈశ్వరునిక = శ్రీనివాసమూర్తిని,
భగవత్, పృతిపాదితంబులు, అగుచు = భగవత్ప్రొక్కములై. వేద, ఆత్మ
కంబులు, ఐన = వేదమయములైన; తన, వాక్కులక = తనమాటలతో;
ఇట్లని, స్తుతియించెక = ఈరీతిగా స్తోత్రముచేసెను ; జీవా = ప్రభువా,
నిఖిల, శక్తి, ధరుండువు = సమస్తశక్తులకు ధరించినవాఁడవును; అంత,
పరివిష్టుండువును, అయిన = భూతాంతర్వర్తినియైన; నీవు = నీవు; లీనం
బులు, అయిన, మఱీకు, వాక్కులన్, లయముపొందిన నామాటలకు;
పాఠేంద్రియంబులన్ = గ్రాణము, ఇంద్రియములను; కర, చరణ;
త్వన్, అనులను = చేతులు, పాదములు, చర్మము మొదలగువానిని,
చిత్, శక్తి = జ్ఞానశక్తిచేత; జీవింపక, చేసిన = జీవించియున్నట్లు

చేసిన ; గాన. తుండవులు = సర్వవిభాతులను గలిగినవాడవును ; పర
మపురుషుడవును = పురుషోత్తముడవును ; అయిన = అయినట్టి ; నీకున్
నమస్కరింతుకా = నీకునమస్కారము చేసెదను ; నీవు, ఒక్కరుండవు.
ఆ యుక్త = విశ్వపదార్థమును నీవొక్కడవే అయినను ; మహత్, అ
ద్యంబు, అయిన = మహత్తు మొదలయిన యిరువై అయిదు తత్త్వములచే
విర్తింపఁబడిన ; ఈ, ఆశేష, విశ్వంబు = ఈసకలప్రపంచమును ; మా
యా, ఆఖ్యంబు, అయిన = మాయయనుపేరుగల ; ఆత్మీయ, శక్తిచేతకా
= నీశక్తిచేత ; కల్పించి = సృష్టిచేసి ; అందుకా, ప్రవేశించి = అందు
లో ప్రవేశించి ; ఇంద్రియంబులందు, విసేంచుచు = కర్త, జ్ఞానేంద్రియ
ములందునిలచి ; తత్, తత్, దేవతా, రూపంబులచేత = అయాదేవతల
రూపముతో ; నానా, ప్రకారములన్ = అనేకవిధములుగా ; వారువు
లందు, ఉన్న, వహిం, చందంబునకా = కట్టెలయందుదాగియున్న అగ్ని
వలె ; ప్రకాశింతువు = ప్రకాశించుచుందువు, అదియునుకా, కాక =
ఇంకేకాక.

తా. సృష్టిము.

చ. పరమతీ నార్తబాంధవ భా వద్వసబోధసమేతుడై భవ
చ్చరణముఁ బొందినట్టివిధి సర్గమును సృజనుండుబోధమం
దరయఁగఁ జూచురీతిఁ గను సట్టిముముక్షుశరణ్యమైన నీ
చరణములం గృతిజ్ఞుఁ డగు నజ్ఞుఁడెట్లుదలంపకుండెడుకా.

ఆర్థ. ఆర్తబాంధవ = దీనశరణ్య ! పరమతీన్ = మంచిబుద్ధితో ;
భవత్, నున, బోధ, సమేతుఁడ, వి = నీదయిన గొప్పజ్ఞానమును గలిగి ;
భవత్, చరణము, పొందినట్టి, విధి = నీ హాసముల నాశ్రయించిన బ్ర
హ్మదేవుఁడు ; సర్గమునకా = సృష్టిని ; సుప్రజనుండు = నిదురించుచున్న
వాఁడు , బోధమందు, అరయఁకా, చూచి, రీతిన్ = మేల్కొనియున్న

ప్పుడు చూచునట్లే; కనున్ = చూచును; అట్టి, ముముక్షు. శరణ్యము, విను = అట్టిమోక్షేచ్ఛగలవారు శరణుచొరచగిన; నీ, చరణములన్ = నీపాదములను, కృతిజ్ఞుడు, అగు, సజ్జనుడు = చేసినమేలును తెలిసి కొను సత్పురుషుడు; ఎట్లు, తలంపకుండెడున్ = తలంపకుండు నెట్లు) దెగలడు?

తా. అర్తబాంధవా' బ్రహ్మ నిన్ను తెలుసుకొని, నీచరణములనా శ్రయించి, నిద్రోపుచున్నవాడే జగత్తుడును మేల్కొని చూచుచున్నట్లే చూచుచుండును. నీవుమోక్షేచ్ఛగలవారికి శరణమవు. అట్టినిన్ను కృతిజ్ఞుడగువాడు తలంపకుండునా?

సీ. మహితాత్మ మఱి జన్మ ♦ మరణప్రణాళిన

హేతుభూతుండవు ♦ సిద్ధిల్ల

తరువవు చగునిన్ను ♦ దిగ నెవ్వరే నేమి

పూని సమాయా వి ♦ మోహితాత్మ

లగుచు ధర్మార్థకా ♦ మాదులకొఱకు దా

మర్చించుచును దిగు ♦ తాభమైన

దహోపభోగ్యమై ♦ దీపించు సుఖముల

నెనయంగ మదిలోన ♦ నెన రట్టి

తే. విషయసంబంధజన్య మై ♦ వెలయుసుఖము

వారికి నిరయమందును ♦ వలలు దేవ

భూరిసంసారతాపని ♦ వారగుణి

థామృతాపూర్ణ యీశ మా ♦ ధవ ముకుంద. 68

ఆర. మహితాత్మ = మహాసుభావా' మఱి = ఇంకను; జన్మమరణ ప్ర, వాశన, హేతుభూతుండవును = పుట్టుక, చావు; వాశనము అను వానిని కలిగించువాడవును; ఇద్ద, కల్పతరువవుకొ, అగు = ప్రళయమున

కల్పస్యక్షునంతివాఙ్మవై; నిన్నున్=నిన్ను; తగన్=ఒప్పునట్లు; వ్యోతగిన్=నిరయితే; ఏమి, పూని=ఏమి అరంభించి; నీ, మాయా, విమోహిత, అత్తుల, అగుదున్=నిమాయచేతిమోహము పొందినబుద్ధికలవారై; నిర్మ, ఆర్థ, కామ, అదులకోటక=ధర్మము, ఆర్థము, కామము మొదలైనవానికోసము; తాము=తాము; అర్పించుచును=భజించుచు; త్రిణ, అభయ, అయిన=సర్వరజస్తమోగుణముతో గూడిన; దేహ=దేహముచేత; ఉభ్యోగ్యమై=అనుభవింపదగినదై; దీపించు=ఒప్పునట్టి; సుఖములన్=సౌఖ్యములను; ఎనయంగన్=పొందుటకు; మనిలోనన్=మనస్సులో; ఎంతరు=తలెంతరో; అట్టి, విషయ, సంబంధ, జన్యము అయి=అటులే ఓపయసంబంధమైతట్టి; వెలయు=ఒప్పునట్టి; సుఖము=సౌఖ్యము; వాకిన్=వారికి; నిరయమందును=నరకలోకములో కూడ; దేవ=ప్రభువా; ధూరి, సంసార, తాప, నివారణ, కథా, అమృతపూర్ణ=కొప్పసంసారతాపమును పోగొట్టు గుణకధనమును అమృతమునే పుష్కారమైకవాఁడా, ఈశ=ఈశ్వరా, మాధవా=శ్రీపతి; ముకుంద=ముకుందా, కలుగును.

తా. శ్రీనివాసా నిత్య సృష్టిలయ కారకుడవు కల్పతగువునంటి పాడవు నీమాయచే మోహముపొంది చతుర్విధపున సార్థములకోటకు త్రిగుణాత్మ మైన శరీరముచేత అనుభవింపదగిన సౌఖ్యములను పొందుటకు ఆనులు నిన్నుభజించుచుందురు. అట్టివిషయ సంబంధములగు సౌఖ్యములను వారు నరకలోకమందును అనుభవించుచుందురు.

మ. అరవిందోదర తావకీసధరణ ♦ ధ్యానానురాగోల్లస
చ్చరితాకర్ణనజాతభూరిసుఖముల్ ♦ స్వానందక బ్రహ్మమం
దరయన్ లేవఁటదండభృద్భటవిమా ♦ నాకీర్ణలైకూలు నా
సురలోకస్థుల జెప్ప నేల సుజనఃప్రోక్షైకచింతామణి. 69

అర్థ. ఆరవింద, ఉదకం=పద్మనాభా; తానీన=నీయొక్క చరణ, ధ్యాన. ఆనురాగ, ఉల్లసత్, చరిత, ఆకర్షణ, చాత, ధూరి, సుఖముల్=నీపదధ్యానమునందు ఆనురక్తిపొందిన సచ్చరిత్రములను వినుట వలన గలిగిన సౌఖ్యములు; స్వ, ఆనందక, బ్రహ్మమందుక=తనలో తాను ఆనందమును పొందునిర్గుణబ్రహ్మమునందు, ఆరయన్=విచారింపగా? లేవుఆట=పుండ్రవల; సుజన, స్తోమ, ఏక, చింతామణీ=సజ్జనులకు చింతామణీరత్నమును పోలినవాడ; వండిభృత్, భట, విమాన, ఆకీర్ణులు, ఆయి=యమభటుల విమానములచేత కప్పబడినవారై, కూలు=ఆధోగతిపాలగు; ఆసురలోకములన్=వరకలోకవాసులను గూర్చి, చెప్పక ఏల=చెప్ప ననసరమేమున్నది

తా. సాకారుడవైన నిన్ను భజించుటవలన గలుగు నానందమునీ నిర్గుణస్వరూపమును ఉపాసనచేయుటవలన కలుగదు. అట్టియొడ సామ్రాజ్యవరక లోకమున పడియున్నవారిని గుఱించి చెప్పనేల?

చ. హరి భజనీయమార్గనియ ♦ తాత్త్వకులై భవదీయరూపమై వజ్రలినభక్తియుక్తులగు ♦ వారలసంగతిగ గల్గ జేయున త్పురుషసుసంగతికవ్యసన ♦ దుర్భవసాగరచుప్రయత్నతన్ సరసభవత్కథామృతరసంబున ముత్తుడనై తరించెదన్.

అర్థహరి=శ్రీహరి; భజనీయ, కామ, నియత, ఆత్మకులు, ఆయి=ముత్యంపదగిన మార్గమునందు సంచరించుచు; భవదీయ, రూపము, ఆయి=నీరూపముగా; వజ్రలిన=ఒప్పిన; భక్తియుక్తులు, ఆగు, వారల సంగతిక=భక్తితోకూడినవారి స్నేహమును; కల్గ; చేయి=కలుగజేయునట్టి; సత్పురుష, సుసంగతిక=సత్పురుషులస్నేహముచేత, వ్యసన, దుర్భర, సాగరము=యఃఖముతోకూడిన సంసారసముద్రమును; అప్రియత్నతక=సులభముగా; సరస, భవత్, కథా, ఆమృతరసంబునక=రసవంతమైన నీకథామృతముచేత; ముత్తుడను ఆయి=మదిందినవాడనయి; తరించెదన్=దాటగలను.

తా. శ్రీహరి సన్తానవర్తనలై నిన్ను ఆశ్రయించిన సత్పురుషుల
స్నేహము చేతను, నీకథామృతరసమును, నేవించుటచేతను దుఃఖభూయిష్ట
మైన సంసారసముద్రమును దాఁడెదను.

చ. నిరతముఁ దావరీసభజనీయసదాబ్జనుగంధలుబ్ధు లె

వ్యరిమదిఁబొందఁగాఁ గలుగు ♦ వారలు తత్ప్రియమర్చ్య
దేహము, స్మరయఁ దదీయదారతన ♦ యాదీనుహృద్గల్ప
హబంధువర్గమున్; మఱుతురు విశ్వతోముఖర ♦ మాహృ
దయేశ ముకుంద మాధవా.

71

అర్థ. నిరతము = ఎల్లపుడును ; తావరీస, భజనీయ, పద, ఆబ్జ,
సుగంధ, లుబ్ధులు = భజించుటకు తగిన నీపదపద్మములయందలి సుగంధ
మునందు లోలురగురారు; ఎవ్వరి, మదిన్ = ఎవరిమనస్సునందు; పొంద
కలుగును పొందవీలగునో; వారలు = వారు; సత్, ప్రియ, మర్త్యదేహ
మున్ = తమను ప్రియకరమైన మనుష్యశరీరమును, తదీయ, దార, తన
య, ఆది, సుహృత్ గృహ, బంధువర్గమున్ = తమభార్యలు, = కొడుకులు,
స్నేహితులు, ఇండ్లు, బంధువులు మొదలగువారిని, విశ్వతోము
ఖ = సమస్తదిక్కులందును వ్యాపించియున్నవాడా; రమాహృదయేశ =
లక్ష్మీప్రియుఁడా; ముకుంద; మాధవా; ఆరణ్యన్ = విచారింపఁగ; మఱుతు
రు = మరచిపోవుదురు.

తా శ్రీనివాసా! నీ హృదపద్మపరిమళమునందు కోరికకలిగి నిన్ను
తమహృదయములందు నిలుపుకొన్నవారు తమ శరీరమును భార్యాపు
త్రాదులను మరచి యుందురు.

సీ. పరమాత్మ మర్త్యను ♦ పర్వతిర్యక్చక్రగ

దితిజనరీసృస ♦ ద్విజగణాది

సంవ్యాస్తమును సద ♦ సద్విశేషంబును

గైకొని మహదాది ♦ కారణంబు

నైశవిరాష్ట్రగ్గః హంబు నే నెఱుంగుదుఁ

గాని తక్కినసుమంః గళము నైన

సంతతసుమహితైః శ్వర్వరూపంబును

భూశిష్టాదిన్యః పారశూన్య

తే. మైశబ్రహ్మహ్వరూప మేః నాత్మ నెఱుంగఁ

బ్రవినులాకార సంసారః భయవిదూర

పరచుమునీగేయ సంతతిః భాగధేయ

సలిననేత్ర రమాలలః నాకళత్రః.

72

ఆర్థ. పరమాత్మ=పరమాత్మ; మర్త్య, సుపర్య, తిర్యక్, మృగ
దిలిజ, సరీసృప, ద్విజ, గణ, ఆది, సంవ్యాప్తము=మనుష్యులు, దేవత
లు, పశువులు, రాక్షసులు, పాములు, పక్షిలు, మొదలగువానిచే వ్యా
పించియున్నదియొ; సత్, ఆసత్, విశేషంబు=సత్యము ఆసత్యము
నువానితో కూడియున్నదో అగురూపమును; కైకొని=తాల్చి; మహత్
ఆది, కారణంబును, ఆయిన=మహత్ మొదలుగాగల ఇరువదియైదు
తత్త్వములకు మూలమైన; విరాటవిగ్రహంబు=విరాటస్వరూపమైన
రూపమును; ఏక, ఎఱుగుచున్=నాకు తెలియును; కాని=కాని; తక్కి
న=మిగిలిన; సుమంగళమును, ఆయిన=శోభనాకారముగలట్టియు; సంత
తత, సుమహిత, నిశ్చర్య, రూపంబు=ఎల్లపుడును మిక్కిలి గొప్ప
దియై లోకప్రభుత్వమును చాల్చియుండు రూపమును; భూరి, శబ్ద, ఆది,
వ్యాపార, శూన్యము, ఆయిన=గొప్పశబ్దము మొదలగు ఇంద్రియవ్యా
పారములులేని; బ్రహ్మస్వరూపము=నిర్గుణబ్రహ్మస్వరూపమును; ప్ర
వినుల, ఆకార=నిర్లస్వరూపముకలవాడా; సంసార, భయ, విదూ
ర=సంసారిభయమును దూరముగా నుంచువాడా; పరమమునీగేయ=
మహర్షులచేకీర్తింపఁబడువాడా; సంతతభాగేయ=ఎడతెగనిశుభములు
గలవాడా; సలిననేత్ర=పుండరీకాక్ష; రమాలలనా, కళత్ర=లక్ష్మి

యఁడా; ఏకఁ = నేను; ఆత్మన్ = నువ్వగులా; ఎటుంగఁ = తెలిసికొనఁ జాలను.

తా. పుండరీకాక్షా! నీవిరామ్రూపము సమస్తచరాచరజగత్తునకు ఆలవాలము అయి యున్నది. సత్యాసత్యస్వరూపమును కలిగి యున్నది. ఇరువదియైదు తత్త్వములకును మూలమయి యున్నది. ఆస్వరూపమునాకు తెలియును, కాని నీనిర్గుణబ్రహ్మరూపము నాకు తెలియదు.

నీ. సర్వేశ కల్పాంత ♦ సమయంబునందు వి

యఖిలస్యపంచంబు ♦ నాహరించి

యనయంబు శేషఁ ♦ హాయుండు వై శేష

సర్వంశితలమునఁ ♦ ఒవ్వఁగించి

యోగసిద్ధాంతఁ ♦ నుండి నాభీసింధు

జస్వర్ణలోకకం ♦ జాతకర్ణి

కందుఁ జతుర్ముఖు ♦ సమరఁ దుట్టించుచు

రుచి నొప్పు బ్రహ్మాస్వ ♦ రూపి వైన

తే. నీకు మ్రొక్కెద నత్యంత ♦ నియమమొప్ప

భవ్యచారిత్ర పంకజ ♦ సత్త్రినేత్ర

చిరశుభాకార నిత్యల ♦ స్త్రీవిహార

యవ్యయానంద గోవింద ♦ హరి ముకుంద.

73

ఆర్థ. సర్వేశా = సర్వలోకములకును ప్రభువా; కల్పాంతసమయంబునందు = ప్రళయకాలమందు; ఈ, అఖిలప్రపంచంబును = సమస్తవిశ్వమును; అహరించి = నీలోనికి తీసుకొని; అనయంబుగఁ = ఎల్లపుడును; శేషసహాయుండవయి = అది శేషుని సహాయముతో; శేష, పర్యంశతలమునఁ = శేషుడనుపటపుపై; పవళించి = పరుండి; యోగసిద్ధాంతిగఁ,

ఉండి=యోగనిద్రను అనుభవించుచు; నాభి, సింధుజ, స్వర్ణలోక, కం
జాత, కర్ణిక, అందున్=నాభీయ నడు నమద్రమునందుపుట్టిన సున్ద
లోకముగాని. పద్మముయొక్క కర్ణికయందు; చతుర్ముఖుఁ=నాలు
గుముఖములుగల బ్రహ్మను, ఆమరన్=ఒప్పనట్లు; పుట్టించుచుఁ=జన్మిం
పజేసి; రుచిఁ=కాంతితో; ఒప్ప=ఒప్పచున్న, బ్రహ్మస్వరూపివి
అయిన=పరబ్రహ్మస్వరూపుడవైన; భవ్యచాక్ర=కావనమైన చరితము
గలవాడా, పంకపత్రసేత్ర=పద్మపత్రాక్షా; చిఱ, శుభ, ఆకార=
సంతతమైన శుభాకారముగలవాడా; నిత్యేక్ష్యవిహర=నిత్యమును లక్ష్మీ
తో విహరించువాడా; అవ్యయ, అనంద=నాశనములేని అనంతముగల
వాడా; గోవిందా; హరి; ముకుంద; ఆత్యంతనియమము ఒప్పఁ=మి
క్కిలి శ్రద్ధతో; నీకుఁ=మౌక్యదత్త=నీకు నమస్కరించెదను.

తా. సర్వేశ్వరా, ప్రళయకాలముందు నీవు సకలలోకములను నీ
లోనికి లాగితిని శేషునిపై పవళించి యోగనిద్రయందుండి నీనాభీకమ
లమునుండి చతుర్ముఖబ్రహ్మను సృష్టించి పరబ్రహ్మస్వరూపుడవైన ఒప్ప
చుందువు. అట్టి నీకు శ్రద్ధతో నమస్కరించుచున్నాను.

వ. అట్లు యోగనిద్రాపరవశుండి వయ్యును బీవులకంటె
చత్యంతవిలక్షణుండవై యుండుదు వది యెట్లనిన బుద్ధ్య
వస్థాభేదంబున సఖండితం బయిన స్వశక్తింజేసి చూచు
లోకపాలన నిమిత్తంబు యజ్ఞాధిష్ఠాతవు గావున నీవు సిత్య
ముక్తుండవును బరిశుద్ధుండవును బిద్యాపకుండవును నా
త్మవును గుణస్థుండవును నాదిపురుషుండవును భగవం
తుండవును గుణత్రయాధీశ్వరుండవును నై వర్తింతువు
భాగ్యహీనుం డైన బీవునియందు నీగుణంబులు గలుగవే
సర్వేశ్వరునందే నేమి విరుద్ధగతులై వివిధశక్తియుక్తంబు

తైస విద్యాదు లనుపూర్వ్యంబునంజేసి పృథీసంబులగు
చుండు సట్టి విశ్వకారణంబు నేకంబు ననంతంబు నా
ద్యంబు నాచందమాత్రంబు సవికారంబు చగు బ్రహ్మం
బునకు సమస్కరించెడి మఱియు దేవా నీవ సర్వవిధఫలం
బును చింతించునిష్కాము లయినవారికి రాజ్యాదికామితం
బులలోనఁ బరమార్థం బయినఫలంబు సర్వార్థరూపుండ
నైన భవదీయపాపిసద్భవసేవనంబ యిట్లునిశ్చితంబ యైనను
సారాములైన దీనులను గోపు వత్సంబును స్తన్యపానంబు
సేయించుచు వృధాదిభయంబువలన రక్షించుచందంబు
నం గామస్యదుంపివై సంసారభయంబువలనం బాపుదు
వని యిట్లు సత్యసంకల్పుండును సుజ్ఞానియు నయిన ధృ
వునిచేత వినుతంపఁబడి భృత్యానురక్తుం డైన భగవం
తుండు సంతోషాంతరంగుఁ డై యిట్లునియె

74

అర్థ, అట్లు=అవిధముగా, యోగనిద్రా పరవశుండవు, అయ్యు
ను=యోగనిద్రయందు శరీరమును మరచినవాడవయ్యను; జీవులకం
టెన్=ప్రాణికోటికంటె; అత్యంత విలక్షణుండవు అయి=మిక్కిలిభే
దము పొందినవాడవుఅయి; ఉండుదువు=ఉండువు; అది, ఎట్లు, అని
నక=అదిఎట్లునగా; అది, అవస్థా, భేదంబునక=బుద్ధియును అవస్థా
భేదముచేత అధిపతిశంబు అయిన స్వశక్తినే, చేసి=మొక్కవోపని
అత్తశక్తిచేత: ను=చూచునటువంటి; లోక పాలన నిమిత్తంబు=
లోకములను పాలించుకొనుటకు; యజ్ఞ, 'అధిష్ఠాతవు కౌవునక'=లోక
పాలనమును యజ్ఞమును పూని యున్న వాడవు; కౌవునక=గనుక; నీవు=
నీవు; నిత్య, ముక్తుండవు=ఎల్లపుడును బంధములేనివాడవును; పంశు

గుంకపురు = పవిత్రపురు ; చిత్ర, రూపకంఠపురు = జ్ఞానస్వరూపుడ
 పురు ; అత్తపురు = సమస్తలోకములకు నాత్తపురు ; కూటసుంధపురు =
 లోకములకు మూలమును ; అదిపురుషుండపురు = పురుషులలో మొదటి
 వాడపురు ; సగంతుండపురు = విశ్వరూపుడు ; గుణత్రయమున
 శ్వగుండపురు, అయి = పుష్కరజలమున గులను నీరుభీనమందుంచు
 కొన్నవాడపురు అయి ; వర్తించువు = సంచరించువు ; భాగ్యహీనుడు,
 అయిన, జీవునియందు = దరిద్రునియందు ; నీగుణములు = నీగుణములు ;
 కలుగవు = కలుగవు ; ఏ, సర్వేశ్వరునందు, ఏన = ఏసర్వేశ్వరునందు
 యిదే ; ఏమి, విరుద్ధగుణములు, అయి = ఎట్టివిరుద్ధపురుషములయి ; వివి
 ధశక్తియుక్తుంబులు అయిన = అనేకశక్తులు కలిగియున్న ; విద్యాదులు =
 విద్యా, అవిద్య మొదలగునవి అనుభూయోగ్యులనుంజేసి = ఒకదాని తర్వా
 తనొకటి ప్రవీణుంబులు, అగుచుండున్ = నమలగుచుండునో ; అట్టి =
 అటువంటి ; విశ్వకారణంబును = విశ్వమునకు కారణమును ; ఏకంబును =
 ఒక్కటియు ; అనంతంబును = అంతములేనిదియు ; అద్యంబును = మొద
 టిదియు ; అనందమాత్రమును = కేవలఅనంగస్వరూపమును ; అవికారం
 బును = మార్పులేనిదియు ; అగు = అయిన ; మహాబునకు = నిర్గుణపరబ్ర
 హ్మంబునకు ; నమస్కరించెదన్ = నమస్కరించుచేసెదను ; మఱి
 యొక = ఇంకను ; దేవా = ప్రభువా ; నీన = నీవే ; సర్వ, పథ, ఫలంబు,
 అని = అన్నివిధములయిన ఫలములని ; చింతించు = నిన్ను ధ్యానించునట్టి ;
 నిష్కాములు అయినవారికి = కోరికలేనివారికి ; రాజ్య, ఆది, కామితంబు
 లలోనన్ = రాజ్యము మొదలగు కోరికలలో ; పరమార్థంబు అయిన = మి
 క్కిలియు కోరలేని ; ఫలంబు = ఫలము ; సంస్కారరూపుండపురు అయిన =
 సకలమైనకోరికలరూపమును దాల్చియున్న భగవంతు, పాద, పద్మ, సేన
 సంబంధము = నీయొక్క పాదపద్మములను సేవించుటయే ; ఇట్లు = ఈరీతిగా ;
 విచ్ఛేదంబు, అయినను = నిరపడియున్న ; గోవు = అవు ; వశ్యంబును =
 దూడను ; స్తవ్యపానంబు, చేయించుచు = పాలకుడిపించుచు ; పృథక్,

అది, భయంబువలనన్ = తోడేళ్ళ మొదలగు కూరజంతువుల భయము నుండి; రక్షించుచందనంబునన్ = కాపాడునట్లు, సకములు, అయిన, దీనులను = కోరికలుగల దీనులను కామప్రదుండువై వారి కోరికలను ఇచ్చుచు; సంసారభయంబువలనన్ = సంసారభయమునుండి; నాపుచువు, అని = విడిపింతువని; ఇట్లు = ఈరీతిగా; సత్యసంకల్పండును = సత్యమే సుకల్పముగా కలవాడును; మజ్జానిను = మంచుజ్ఞానముకలవాడును, అయిన = అయిన, భ్రువునిచేత = స్రువునిచేత; వినుతింపబడి = స్తుతింపబడి; భృత్యులను రక్షండుఅయిన = దాసులయందు ప్రేమగల; భగవంతుండు = శ్రీహరి, సంతృప్త, ఆంతరంగుడు, అయి = సంతోషించినమనస్సుగలవాడయి; ఇట్లు అనియెన్ = ఈరీతిగా పలికెను,

తా. స్పష్టము

క. ధీరవ్రత రాజ్యకు

మారరి నీహృదయమందు • ముసలనెఱుంగు

బారూఢిగా నెఱుంగుదు

నారయ నది వొంద రాని • దైవము నిత్తున్.

75

అర్థ. ధీరవ్రత = ధైర్యమేవ్రతముగా కలవాడా; రాజన్యకుమారక = క్షత్రియపుత్రుడా; నీ, హృదయమందు = నీమనస్సులో; మసలిన = ఉండిన; కార్యంబు = కోరిక; ఆరూఢిగాన్ = బాగుగా; ఎఱుంగుదున్ = తెలిసికొనియున్నాను; అరయన్ = పరీక్షింపగా; అది = ఆ కోరిక; పొందరానిది అయినను = సాధ్యముకానిదైనను; ఇత్తున్ = ఇచ్చెనను,

తా. ఓయి ధ్రువుడా నీమనస్సులోనున్న కోరిక నాకు బాగుగా తెలియను. అదిపొంద శక్యముకానిదైనను నీకు దాని నిచ్చెదను.

వ. అది యెట్టిదనిన నెందెని మేధియందుఁ బరిభ్రామ్యమాణ గోచక్రంబునుం బోలె గ్రహసక్షత్రతారాగణజ్యోతి

శ్చర్యంబు నక్షత్రరూపంబులయిన ధర్మాగ్ని కశ్యపశక్తులును
 సప్తర్షులును దారకాసమేతులై ప్రదక్షిణంబు దిరుగుచుం
 చుచురట్టిదురాపంబును సన్యాసిష్ఠితంబును లోకత్రయ
 ప్రళయకాలంబునందు నశ్వరంబు గాక ప్రకాశమాంబు
 బును నయిన ధ్రువక్షేతి యచుచదంబు ముందట నిరువది
 యాఱువేలేండ్లు సం బ్రసీంతువు తత్ప్రసాదాన్వితం
 తంబు భవదీయజనకుండు వచనసంగతుండై సంపద్యా
 జ్యంబు పూజ్యంబుగా భర్తృమార్గంబున బితేంద్రియంబుండ
 వై చేయుదువు భవదనుజుండగునుత్తముండు మృగయా
 ర్థంబు వసంబునకుం జని మృతుండగుఁ దదన్వేషణార్థం
 బు తదాహితచిత్తయై తన్మాతయు వసంబునకుం జని
 యందు దావదహనిమగ్నయగు వెండియు. 76

అర్థ. అది=అకోరిక; ఎట్టిని అనినా=ఎటువంటిదనగా; ఎంచే
 నికా=ఎప్పుడైనను; మేధియందున్=బుద్ధిమంతునియందు; పరిభ్రామ్య
 మాణ=తిరుగుచుండు; గోచక్రింబునున్, పోలెన్=భూచక్రిమునలె;
 గ్రహ, నక్షత్ర, తారాగణ, జ్యోతిష్చక్రింబు=నవగ్రహములు, నక్ష
 త్రములు ఉపగ్రహములు జ్యోతిష్చక్రిము; నక్షత్రరూపంబులు=నక్ష
 త్రరూపములకలిగిన; ధర్మ, అగ్ని, కశ్యప, శక్తులును=యముడు,
 అగ్ని, కశ్యపబ్రహ్మయంద్రులును' సప్తర్షులును=ఏడుగురు మహాబు
 షులును; దారకాసమేతులై=నక్షత్రములతోగూడి; ప్రదక్షిణంబు,
 తిరుగుచుండుదురు=ప్రదక్షిణము చేయుచుందురొ. అట్టి=అటువంటి;
 దురాపంబును పొంద శక్యముగానిందు; అనన్య, అధిష్ఠితంబును=ఇ
 తరులచే పొందబడనట్టియు; లోకత్రయ, ప్రళయకాలమునందు=మూఁ

ద లోకములను నశింపజేయుట; నశ్యంబు, కాక=నశి పు; ప్రకాశ
మానంబును అయిన=ప్రకాశించుచుండునట్టి; వృణోతి, ఆగు, పదం
బుక్=ధృవము డలము స్థానము, ముందట=యిందును; ఇరు
దియగుచే వేర్డు=26000 సంవత్సరములు; దనక్=కడవపదప;
వ్రాపింతువు=పొందువు; తత్, పగ, వ్రాప్తి, పర్యంతంబు=ఆ
స్తానము లభి చుండును; భవతీయ, జనకుడు=నీతండ్రి; ఎన నానగ
కుండు కయన్=వానప్రస్థశ్రమమునకు పోగా; తత్, రాజ్యంబు=
అతని రాజ్యమును రాజ్యంబుగాక=పొంద నీవట్లుగా; ధర్మమార్గంబు
నక్=ధర్మమతో; జితేంద్రం ద ముండవుఅయి=ఇంద్రియములను జయి
చినవాడెయి; చేరుదువు=హలింతువు; నివత్, అయి డుతిగు ఉత్త
మందు=నీ ముద్దెడెత్తముడు; మృగాయ, ఆర్థంబు=చేకొలుకు; ననం
బునకు, నని=అడవిపోయి; వృషండుఅగక్=వృషానిందును;
తత్, అన్వేషణ, ఆర్థంబు=ఆతనినిపదమబ్ధ; తత్, ఆహిని, చిత్తి,
అయి=ఆతనియందుంచుకొన మనస్సుకలదై తత్, మాతమిక్=ఆతని
తల్లియును; వనంబునకుక్=నది=అడవిపోయి; ఆంబు=అడవిలో;
దాన, హన, నిమగ్న అగన్=కాయచిచ్చులో పడును; వాడియిక్=
మఱి నును.

తా. స్పష్టము.

సీ. అనుభవత్త ముఖి నీవు ♦ యజ్ఞరూపుల దుర

దగు నన్ను సంపూర్ణ ♦ దక్షిణంబు

లగునుఖంబులచేతి ♦ పర్చించి సత్కంబు

లగునిహ సోభ్యంబు ♦ లనుభవింప

యంత్యరాలమున న ♦ నన్నత్తర పలండుచు

మఱి సర్వలోకిన ♦ సుస్కృతమును

మహీం బుసారావృత్తి రహితంబు సప్తర్షి

మండలలోచ్చత మగు ♦ మామహీస

తే. చందము దిగఁ బొందుఁ గలవని ♦ సరసుపురుషుఁ

దత్తలియభలసి తార్థంబు ♦ లర్థించు

యితఁడు గనుఁగొను చుండంగ ♦ నాత్మపురికి

గరుడగచునుడు వేంచేసెఁ ♦ గౌతుకమును.

77

ఆర్థ. అనఁగా, ఆత్మ = ౧ పము లేనివాఁడా, ద్రువుఁడా; మఱి = ఇంక
కను; నీవు = నీవు; యజ్ఞరూపుండు, అనఁగా, నన్ను = యజ్ఞమేస్వ
రూపముగాఁగల నన్ను; స. పూర్వ, దక్షిణంబుల, ఆగు, మఖంబుల
చేత = తమ, అకొని దక్షిణలిచ్చి యజ్ఞములను చేసి; అర్చించి = నన్ను
పూజించి; సత్యంబుల, ఆగు, ఇహసౌఖ్యంబుల, ఆనుభవించి = నిశ్చయ
మైన ఇహలోక సౌఖ్యముల ననుభవించి; ఆంశ్యకాలమున = మరల
కాలమునందు; నన్ను, అర్చి, శంకమచు = నన్ను మనస్సులో
దలచుకొని; మఱి = ఇంకను; స్వలోక, నమస్కృతిమును = సమస్త
లోకముల చేతను నమస్కరింపఁబడినదమును; మహి = భూమియందు
పునరావృత్తి రహితము = పునర్జన్మము లేనట్లుగా; సప్తర్షి మండల, ఉన్న
తమును, మన = సత్తముల స్థాన మంత ఎత్తయినది గను అయిన, మామ
హీస, పరమును = నాస్థానమును (అనఁగా విష్ణుపదమును, అకౌశమును);
తగన్, పాండక, కలవు, అన = తప్పక చేరఁగలవని; ప. మపురుషుఁడు =
సరుషోత్తముడైన శ్రీమహావిష్ణువు; అన = భ్రువు; ఆభిలషిత, ఆర్థం
బుల = కోరినకోరికలను; అర్థి = ప్రితితో; ఇచ్చి = ఇచ్చి; అతఁడు,
కనుఁగొనుచుండంగ = ఆధువుఁడు చూచుచుండఁగ నే; గరుడగమను
డ = గరుడవాహనుడైన శ్రీహరి; అర్చిపురికి = తన వైకుంఠపురము
నకు; వేంచేసెన్ = పిడలిపోయెను.

తా. ఓ యాధువుడా! నేను యిన్ని స్వయాభుతములను, అట్టి నన్ను నీవు బహువిధములను బహువిధములను పూరించి, ఇహ సౌఖ్యముల ననుభవించి, మరణకాలమున నన్ను స్మరించుచు, సప్తర్షికుండలమున నున్న నా స్థానమును పొందగలవు. అని పలికి పురుషోత్తముఁ డాతని కోరినవరము లిచ్చి, గరుడాయాభుతములైన, ఆతఁడు మాచుచుండఁగా నే నైశ్వర్యపురము నకుపోయెను.

తే. అంత ధృవుఁడును ఎంతయు ధృవుఁడును

ధృవుఁడును సేవించుటయు ధృవుఁడును సేవించుటయు

ధృవుఁడును సేవించుటయు ధృవుఁడును సేవించుటయు

ధృవుఁడును సేవించుటయు ధృవుఁడును సేవించుటయు

78

అర్థ. అంతః=అప్పుడు; ధృవుఁడును=ధృవుఁడుకూడ; పరకేరు హత్తు, పాదకముల, నేనా, ఉపపాదిత, ఘన, మనోరథములకొ=పుండరీకాక్షుని పాదపద్మములను సేవించుటచేత పొందగలవలసిన గోప్పవరములతో తనరముకొ=ఓప్పినప్పటికిని, తనకు, చిత్తంబులోనకొ=తనమనస్సులో తుప్పిన్, పొందక=సంతోషింపక; చనియెన్=పోయెను.

తా. విదురుఁడా! అప్పుడు ధృవుఁడు శ్రీహరి పాదపద్మసేవనముచేత గోప్పవరములను పొందినను తన మనస్సున సంతోషింపకుండెను,

క. అని మైత్రేయముఁడు ధృవుఁడు

ట్లనయము హరిచే గృతార్థుఁ డైచవిధంబె

ల్లను వినుపించుచు విదురుఁడు

విని నులివరుఁ జూచి పలికె సెలయల బెలగె

79

అర్థ. అని=ఇంతప్రకారముగా; మైత్రేయముఁడు=మైత్రేయముఁడు; ధృవుఁడు=ధృవుఁడు; అట్లు=అరీతిగా; అనయముకొ=శాశ్వతముగా, హరిచేన్=విష్ణుమూర్తిచే; గృతార్థుఁడుఅయిన, విధంబు, ఎల్లను=తన

కోరికలకుపొందిన ప్రకారముండును, వినుపి చినన్ = తెలుపగా; విదురుడు = విదురుడు. విని = విని; మునిగున్, చూచి = మునిశ్రేష్ఠుడైన మైత్రేయునిజూచి; వినయంబు, ఎనంగన్ = ఎప్పుడైనయముతో; పలికెన్ = పలికెను.

తా. ధ్రువుడు విష్ణుమూర్తిచే నరమును పొందినప్రకారమును మైత్రేయుడు వేషగా విని విదురుడతనితో నిట్లనియె.

ర. మునినాయుడి విను రాముడి

జనదుష్కారంబు విష్ణుం ♦ పరణాంబురుహో

ర్చన మునిజనసంప్రాప్తము

నరగిలచంకేరుహాతుం ♦ నవ్యయశదమున్.

80

ఆర. మునినాయక = మునిశ్రేష్ఠుడా! విను = వినుము; కాముకజన, దుష్ప్రాపంబు = కోరికలుగలవారిచేపొందగా రానట్టియు; విష్ణు, చరణ, అంబురుహ, అర్చన, మునిజన, సంప్రాప్తమున్ = విష్ణుమూర్తి పాదసద్దములను సేవించు మునులచే పొందదగినట్టిదియు; అనంగల = చెప్పదగు పంకేరుహాతుని, ఆవ్యయపదమున్ = పుండరీకాతుని, నాశనములేని పదవిని (ముందుపద్యముతో నన్వయము)

తా. ఓమైత్రేయా! ఘోషేక్షగలవారికి పొందరానట్టియు విష్ణు సేవానిరతులగు మునులచే పొందదగినట్టియు శ్రీవిష్ణుమూర్తియొక్కయవ్యయపదమున (ముందుపద్యముతో నన్వయము.

ప. పెక్కుజన్మములం గొని పొంది రానిదింబు దా నొక్కజన్మంబుననే పొందియుండు మునులంబునం దిష్టార్చననునోరథులంబునను ప్రభుమార్థవేది మైత్రేయవ్రుం చెల్లుదలంచె ననిన మైత్రేయుం డట్లనియె.

81

ఆర వెక్కు జన్మంబులన్, కాని, పొందరాని, పదంబు =
అనేకజన్మము తత్తినపిదపగాని లభి పనిపానమును ; తాను, ఒక్కజన్మ
ముననే, పొందియుక = తానొక్కజన్మములోనే పొందినప్పటికిని; తన
మనంబునందు = తనమనస్సులో; ఎన్నాప్తమనోరథుండను, అని = కోరికి
బడసినవాడను కాని; పురుషార్థవేది, ఆయిన, ధృవుండు = ధర్మార్థకా
మమోక్షయుల ప్రయోజనమెఱింగినధృవుండు; ఎట్లుతలంచెక = ఎట్లు
అనుకొనిను ; అని పలుకంగాక = అని పలుకంగా ; మైత్రీయుండు,
ఇట్లు అనియెక = మైత్రీయై డిట్లు పలికెను.

తా. స్పష్టము

తే. అసంకుపితల్లి పిన్నుఁ బుల్కినదురుక్త
బాణవిధాత్తుఁ పగుచుఁ ధిద్యాషణములు
చిత్తనుండుఁ దలంచుటఁ ధీని ముక్తి
గోరమికి నాత్మలో వగఁ గూరుచుండె.

82

ఆర. అసంకుపితము = సాపమశేనివాడా ; పిన్ను = సవతితల్లియైన
సుగుచి; తన్ను, పల్కిన = తన్నుఁగూర్చి పలికిన ; దురుక్త, బాణ, విధ్,
అత్తుండు, అగుచుక = దుర్భాష లనుబాణములచే కొట్టబడిన మనస్సు
గలవాడై; తత్, భావణముల = ఆమాటల; చిత్తమందుక, తలంచు
టక, చేసి = మనస్సులో తలంచుటచేత; ముక్తిన్, గోరమికిన్ = ముక్తిని
గోరకుండుటకు; అత్మలోక = మనస్సులో ; వగన్, కూరుచుండెన్ = ఎ
క్కువవిచారింపసాగెను.

తా. విదురుడా! ద్రువుండు పిన్నునివ వాడిమాటలను
తలంచుచు శ్రీహరి ప్రోత్సత్తమయినప్పుడు ముక్తిని గోరఁగలిగదాయని
మిక్కిలి చింతించుచుండెను.

వ. అంత నాధ్యువుండు.

83

ఆర. అనిక, అ, ధృవుండు = పిమ్మట అధృవుండు.
శ్లో.

చి అసంఖ్యజితేంద్రయుక్తుమహిః తాత్పర్యమైహ సందేహాదులైం
దశయుము నైకిజ్ఞానముః పార్జిత యోగసమాధిః జేసి యె
వ్వనిచరణారవిందములుః సారసభక్తి నెలుంగుచుందు రా
మనుచును నీశుచిః శారదామయమయ్యనాద్యునిః.

అగ్ర అనఘా, జితేంద్రియః = హృదయములను విడిచి యింద్రియ
ములను జయించినవాడు; సుమహిత, అక్షలుః, ఆయిన = మహానుభా
వులును ఆయిన; సనంద నాదులు = సనంద నాదిమహర్షులు; ఎ దుక్ ,
ఆన యుక్త = ఎల్లప్పుడును; న, ఏక, జన్త, సముపార్జిత, యోగసమాధిః,
చేసి = అనేక జన్మములలో యోగమునందు స్థిరమైయుండి; ఎవ్వని, చరణ,
అరవిందములు = ఎవనిపాదపద్మములను; వానిభక్తిన్ = ఎడతెగనిభక్తి
తో; ఎలుంగుచుందురు = తెలిసికొనుచుందురు; ఆ, ఘనక్త = అగ్రష్ఠ
వానిని; పరమేశుక్త = పరమేశ్వరుని; ఈశుక్త = లోకపాలకుడైనవా
నిని; ఆవికారుక్త = మార్పులేనట్టివానిని; అమేయుక్త = పరిమితలేనివా
నిని; ఆజయ్యుక్త = జయింపశక్యుకొనివానిని; ఆద్యునిక్త = జగము
నకు మూలమయినవానిని - (ముందుపద్యముతో అన్వయము.)

తా, నాపరహితులయి, యింద్రియనిగ్రహము కలిగి, మహాను
భావులైన సనందనాదిమహర్షులు పెక్కుజన్మములందు యోగసమాధిలో
నిలచి శ్రీహరి పాదపద్మములను తెలిసికొనుచుందురు. అట్టిసరమేశ్వరుని,
(ముందుపద్యముతో నన్వయము.)

ప ఏమ మిచ్ఛాసింధులు భజియించి తత్పాదపద్మచ్ఛాయం
బ్రాపించియు భేదదర్శనమండి నైతి నెక్కటా యిట్టిభాగ్య
హినుండి నైవయేను భవనాశ్రయం శ్చరయతినిం బొడగ
నియు సర్వరంబు త్రైకామ్యరంబు లడిగితి నిట్టిదౌరాత్మ్యం
బెందేరింగలదే తమపదంబులకంటె మృతపదంబునం

బొందునునో యని చక్షింపం జూలెయిచేవలలచేర
మదీయచుతి గలుపితం బయ్యెంగిరి నాఁడు నారముం
డాడినమాట తథ్యంబయ్యె సతనిహ్యంబు లంగీకరించు
యే సస త్తముండనై స్వప్నావస్థలం బొందినవాఁడు దైవి
కంబైచమాయం జెంది భిన్నదర్శనం ఏగు చందంబున
నద్వితీయుండ నైనను భ్రాతృయను శత్రువుచే బ్రాస్తం
జైన దుఃఖంబు నొంది జగదాత్మకుండును సుశ్రుసాదుం
డును భవనాశకుండును నైన యీశ్వరు నారాధించి
తత్ప్రసాదంబు పదిసియు నాయుద్విహినుం దైవ రంగిరిం
బ్రయోగిండు చౌషధంబులబోలె నిరర్థకంబులై చశ్వ
రంబు లైన యీకామతంబులు గోరితి నని నెండియు 85

ఆర. ఏను = నేను ; షట్, మాంబులు = అటు నెలునూత్రము;
భజించి = సేవించి ; తత్ పాదపద్మచ్ఛాయన్ = అతని పాదపద్మల
నీడను; ప్రాపించియుక్ = చేరి యు; భేదద ర్శనండును ఆయితిన్ = భేద
బుద్ధిగలవాఁడనయితి (1వగా నేను తక్కువవాఁడను, నాసోదరుఁ
డెక్కువవాఁడు, సురుచి నన్ను ద్వేషించుచున్నది మొదలగు భావము
లను పొందితిని); ఆక్, టా = అయ్యో ; ఇట్టి, భాగ్యహీనుండను,
ఆయిన, ఏను, ఇట్టిమరదృష్టవంతుడనగు నేను ; భవనాశకుండయిన,
ఆతనిక, పాదగనియుక్ = జన్మములేకుండ చేయు నాయీశ్వరుని చూ
చియు; చశ్వరంబులు, ఆయిన, కామ్యంబులు, ఆడిగితిక = నాశనము
పొందునోరికలను అడిగితి; ఇట్టిచౌరాత్మ్యంబు ఎందేనిక, కలదే = ఇట్టి
చెడుబుద్ధి ఎక్కువనైన ఉండునా ; శమపదంబులకంబైన = శమస్థాన
ములకంటె; ఉన్నతపదంబునక, పొందుచుదునో, అని = ఎక్కువస్థాన

మును పొందుదునేతా యన; సహింపఁజాలన=ఓర్వలే; ఈ దేవతల
చేత=ఈ దేవతలమూలమున; మదీయ, మతి=నాబుద్ధి; కలుషితంబు
య్యోక్, తా=చెడిపోయినదికాని; నాడ=పూర్వకాలముందు;
నారదుండు, అడివనట=నారదుండు చెప్పినమాట; తిథ్యంబు
అయ్యోక్=నిజమయినది; అశనివాక్యంబులు, అంగీకరింపక=అతినిమా
టలను, వివక; వీను=నేను; అనత్, కేముండన, ఆయి=మాయలోము
నిగి; స్వస్థానస్థాన, పొందినవాడు=కలఁగిన చున్నవాడు; దైవికం
బు, అయిన, మాయన్, వెంది=ఈశ్వరమాయ చేత; భిన్న దర్శనంకు అగు
చందంబునక=భేదబుద్ధితో నూచినవాడగురీతి; అద్వితీయిండన,
అయినను=నాకంటె నితిరుండు లేడను భావమునకలిగినవాడనయినను;
ప్రభాత, అనుశత్రువుచేన్=అన్న అశత్రువుచే; హిప్తంబయిన=కలిగిన;
ద్యుఖంబుక=ద్యుఖమును; పొంది=పొంది; జగత్ అర్థకండను=జగ
త్తునకు అర్థవంటివాడును; ను, ప్రసాదుండును=మంచివరము నిచ్చు
వాడును; భవనాశకుండును=జన్మములేకుండచేయువాడును; అయిన=
అయిన; ఈశ్వరుక=శ్రీహరిని; అరాధించి=పూజచేసి; తిత్, ప్రసా
దంబున్, పడసియున్=అతని యచగ్రహమును సంపాదించియు;
అమర్షిహినుండు, అయినరోగికి=అయి వుత్తక్కు అయినరోగికి; ప్రయో
గించు=ఇచ్చు, ఔషధంబుక పోలెన్=మందువలె; నిరర్థకంబు
లయి=నిష్ప్రయోజనంబులయి; నశ్వరింబులు, అయిన=నాశనముపొం
దు; ఈకామితంబుల, కోరిక=ఈవోరికలను కోరితిని; అని. వెండి
యొక=అని మఱియును.

తా. స్వప్నము.

మ. ధనహినుండునృపాలుఁజేరి యడుగకొదాల్చొన్నచోలేశమి
మ్మని యర్థించినరీతి ముక్తిఫలదుం ♦ దైవట్టిసంకేజలో
చినుఁడే చాలఁ బ్రసన్నుడైన సతనీకొసాంసారికంబర్థిగో
రిననావంటివిమూఁఢిమానసులుధాతిగ్రంథిరేయెవ్వరుకొ

ఆర్థ. ధనహీనుండు = నిరుపేద * నృపాలున్, చేరి = రాజువద్దకు
వెళ్లి : ఆడుగన్, తాగొన్ననోళ్ = రాజెదురుపడియుడుగగానే ;
లేశము, ఇమ్మ = కొంచెము ధనమిమ్మని ; ఆరించివరీతిన్ = కోరినట్లు ;
ముక్తిఫలదుండు : ఆయినట్టి = మోక్షమునే ఫలముగా నిచ్చునట్టి ; పంకేజ
లోజనండు = పుండరీకాక్షుడగు విష్ణుమూర్తియే ; చాలన్, ప్రసన్నుడ,
ఆయినట్ = నాకు విరముల నిచ్చుటకు సుముఖుడయి నుండగా ; ఆత
నిన్ = ఆతనిని ; సాంసారికము = ఇహలోక సుఖబంధమైన కోరికను ;
ఆరిన్ = కోరికతో ; కోరిన = కోరినట్టి ; నానంటి, విమూఢ, మానసు
లు = నానంటి బుద్ధిహీనులు ; ధాత్రీన్ = భూమియంద ; ఎవ్వరున్ = ఎవ
రైనను ; కలకే = కలరా !

తా. దరిమిరిండు రాజుమొలనిలునెబడి ఆతఁడు నీకేమి కావల
యినో కోరుకొనుమని యడుగగా నాకు కొంచె మిమ్మని యడిగినట్లు నర
ములలో నెల్ల చుత్తమమగు మోక్షము నిచ్చు శ్రీహరి నాకు ప్రసన్ను
డయి నుండగా నేను మోక్షమున కోరిక తున్నమైన విహికవిరమును
కోరికొంటిని. నాకంక బుద్ధిహీనుడైన నుండునా ?

→* ధృవుండు మరల దన పురంబునకు వెచ్చుట *

సీ. అని యిట్లు చింతించె ♦ సనుచు సమ్మేత్రేయ

ముని విడురుకు సె ♦ త్లనియెడ పిండి

కిమనీయచారిపాద ♦ కిమలరజోభసం

సక్రొతశరీరులును యా ♦ దృచ్చికముగ

సంస్కృత మగుదాస ♦ సంతృప్తచిత్తులై

వజరుచు నుండు మీ ♦ వంటివారు

దగ భగవత్పాద ♦ దాస్యంబు చక్కంగ

సితరసదార్థమే ♦ యెడలయందు

తే. మఱచియును గోర నొల్లరు ♦ మనుచరిత్ర

తవిలి యిట్లు హరిస్ససా ♦ దంబు నొంది

మరలి వచ్చుచు నున్నకు ♦ మారువార్త

జారుచే విని యుత్తాస ♦ చరణుఁ డంత.

87

ఆర్థ, అని, యిట్లు=అని యారీతిగా; చింతించెన్ అనమన్= ఆలోచించెనని; , మైత్రేయముని=ఆమైత్రేయమహర్షి; విదురునకున్, ఇట్లు, అనియెన్=విదురుతో నిట్లు పలికెను; తండ్రి=పూర్వజుడైన విదురుఁడా; కమనీయ, హరి, పాదకిమల, రజన్, ఆభిసంస్కృత, శరీరులును=సుందరమైన శ్రీహరి పాదపద్మములయందలి పుష్పాడిచే పవిత్రములుగా చేయఁబడిన శరీరమును కలవారును; యాదృచ్ఛికముగన్=యథాల్భటుగా; సంప్రాప్తము, అగు, దానన్=సంప్రాప్తమయిన దానితో; సంతుష్టచిత్తులు, ఆయి=సంతోషించినమనస్సుగలవారయి; నరలుచున్; ఉండు, మీనంటివారు=ఒప్పుచుండు మీనంటివారు; మనుచరిత్ర=మనువునంటి చరిత్రముగల విచరుఁడా; తగన్=ఒప్పునట్లు; భగవత్ పాదదాస్యంబు, తక్కుంగన్=భగవత్ పాదసేవతప్ప; ఇతిరపదార్థము=మఱియొకటి; ఏయడలయందున్=ఎట్టిసమయములందును; మఱచి యెస=పఠకునైనను; కోరన్, ఒల్లరు=కోరరు; తవిలి=పూనికితో; ఇట్లు=ఈరీతిగా; హరిప్రసాదంబున్, ఒంది=శ్రీహరిదయను సంపాదించి; మఱలి, ఎచ్చుచున్, ఉన్న, కుమారు, వార్తన్=తిరిగివచ్చుచున్న కొడుకుసంగతిని; చారుచేన్, విని=దూతవలన విని; ఉత్తానచరణుడు=ఉత్తానపాదుఁడు; ఆంతన్=ఆప్పుడు; (ముందు పద్యముతో నన్వయము).

తా. అని యిట్లుఆలోచించెనని మైత్రేయుఁడు విదురునితో, “అయ్యా, తమబోంట్లుశ్రీహరిపాదపద్మరజస్సుచే పవిత్రములయినశరీరములుగలవారలు. మీరాసమయమునకుఁబడించిన దానితోసంతోషించి ఎట్టి

సమయములందును భగవత్పాదసేవకప్పు నిరతమును గోరను. ఈరీతిగా తపస్సుచేసి శ్రీహరినయను సంపాదించి తిరిగివచ్చుచున్న తనకుమారుడగు భువ్రవిస గతి దూతలనవిని, ఉత్తాన గాదుడొప్పుడు (ముందుపద్యముతోనన్వయము).

వ. మంచులు నిట్లచి తలంచె 88

ఆర్థ. మంచులునక, ఇట్లు, “ని. తలంచె” = మనస్సులో ఈరీతిగా తలంచెను.

క. చచ్చినవారలు కృష్ణులు

వచ్చుటయే కాకి యిట్టి వార్తలు గలవే

నిచ్చలు నమంగిళుడనుగు

నిచ్చట మఱి నాకు శుభము ♦ లేల ఘటించున్. 89

ఆర్థ. చచ్చినవారలు = మృతినొందినవారు; కృష్ణులు = చచ్చుట; వచ్చుటయే కాకి = వచ్చుటయొక్క టియే కాకి; ఇట్టివార్తలు కలవే = అతి దుఃఖమును పొందివచ్చుచున్నాడనుట వింతగాదా; నిచ్చలున్ = ఎల్లప్పుడును; అమంగిళుడను, అగు = అశుభమునే పొందుండు; నాకు = నాకు; ఇచ్చట = ఇప్పుడు మఱి = ఇంకను; శుభములు, ఏల, ఘటించున్ = శుభములు కలుగునా?

తా. చచ్చినవారు తిరిగిబ్రతుకుటయేగాక గొప్పనరములను సంపాదించి వత్తురనువార్త యొందెననుండునా? దురదృష్టవంతుడనగు నాకు శుభములు కలుగునా?

కి. అని విశ్వసించు కుండియు

మనమున నానారదుండు గు ♦ మారుడు వేగం

బున రాగలడు నుచును బలి

కినసలుకులు దలచి నచ్చు ♦ కృతకృత్యుండై.

ఆర్థ. అని=అని ; విశ్వసింపకు డియు=నమ్ముచున్నాను ; మన
మునకా=మనస్సులో ; అనారదుడు=అనారదమహర్షి ; కమారు
డు=తనకొడుకైన భువుడు వేగంబునకా, రాగలడు, అనుచు, పలి
కిన, పలుకులు=శీఘ్రముగా నిచ్చినవి చెప్పినమాటలు ; తలచి=స్తరిం
చి ; నమి=విశ్వాసములవాడయి ; కృత్యైత్యుడు, ఆయి=ధన్యు
డై ; (ముందుపద్యముతో నన్వయము),

తా. అతడు తొలుతనమ్మునను తనకుమారుడు శీఘ్రముగా
మఱినిచ్చినది నారదుడు చెప్పినమాటలనుతలచి విశ్వసించినవా
డయి (ముందుపద్యముతో నన్వయము)

క. తననుతులిరాక నెప్పిన

ఘనసకు ధనములును మౌక్తిక ✦ కపుహారములుకా

మన మలర నిచ్చి తనయుని

గనుగొనుసంతోష మాత్మక ✦ గడలుకొనంగకా. 91

ఆర్థ. తననుతుని, రాక=రనకుమారుడు నిచ్చుటను ; చెప్పిన=
చెప్పినట్టి ; ఘనసకుకా=అ చారునకు ; ధనములును=ధనమును ; మౌక్తిక
కపుహారములుకా=మత్తైలహారములును ; మనము, అలరకా, ఇచ్చి=
మనస్సుసంతోషించినట్లు ఇచ్చి ; తనయునికా ; కనుగొను, సంతో
షము=కొడుకును చూచు సంతోషము ; ఆత్మకా=మనస్సులో ;
గడలు కొనంగకా=ఉప్పొంగుచుండగా (ముందుపద్యముతో నన్వయము)

తా. తనకొడుకు నచ్చుచున్నాడను దూతకు బహుమానములిచ్చి
కొడుకును చూచెడు సంతోషము ఆతిథియిచ్చుచుండగా (ముందుపద్య
ముతో నన్వయము).

సీ. వలను మీతన నైంధ ✦ వంబుల బూన్చిన

రసకరధంబును ✦ తగ్గల నెక్కి

బ్రాహ్మణకులవృద్ధః ♦ బంధుజనామాత్యః
 సరివృత్తుం ఏగుచు వి ♦ స్ఫురణ మెఱసి
 బ్రహ్మసింహాపితా ♦ ర్యస్వినశంఖకా
 హాళ వేణురవము లం ♦ దండ చెలరగ
 శివక లెక్కియు పిభూ ♦ పితలై సునీతిసు
 రుచు లుత్తముండు నా ♦ రూఫీ సడవ

తే. గరిసు దీపించి సరిశేఖ్రు ♦ గమన మొప్పు
 నాత్తనగిరింబు వెలువడి ♦ యరుగు చుండి
 బలసి సగరోపవససమి ♦ సంబునందు

వచ్చు ధృపుర గని మేదిని ♦ శ్వరుడు నంతి. 92

ఆర్థ. పునుమిటిన శైంధవంబులకొ, పూన్చిన=సోగపైనగుర్ర
 ములను కట్టివ; కనకరథంబుకొ=బంగారురథమును; ఉత్కంఠన్=
 ఎక్కుచపీఠిలో; ఎక్కి=ఎక్కి; బ్రహ్మణ, కల్యాధ, బంధుజన,
 అనూత్య, పరివృతుండు; అగుచు=బ్రాహ్మణులు, కలపెద్దులు, బంధు
 వులు, మంత్రిలు, మొదలగువారిచే అనుసరింపబడి; విష్ణుణ
 మెఱసి=మిక్కిలి వేడుకతో; బ్రహ్మసింహాపితా, తూర్యస్విన, శంఖ, కా
 హళ. వేణురవములు=వేద ఘోషములు, తూర్యారావములును, శంఖ
 ములు, బాకాలు, పిల్లనగోవులు మొదలగు వానిధ్వజములు; అందంద
 చెలరగకొ=అచ్చటచ్చట మ్రోగుచుండగా; శివీకలు, ఎక్కియున్=
 పల్లకిలెక్కి; విభూషితలు, అయి=అలంకరించుకొని; సునీతి, సురు
 చులు, ఉత్తముండుకొ=తన భార్యలగు సునీతి, సురుచులును కొడుకైన
 యుత్తముండును; అరూఫీన్, నడనకొ=నచ్చుచుండగా; కమపీ

పింపకా = గొప్పతనము కనుబడ వట్లు; అతిశయిగమనము, ఒప్పన్ = మిక్కిలి కేగముగా; ఆత్మనగరంబు, వెలువడి = తనపట్టణమును విడచి; ఆరుగురుండి = పోవుచు; బలసి = గుంపుగా కూడి; నగర, ఉపవన; సమీపంబునఁడు = పట్టణమునకు అంటియున్న యుద్యానవనముదగ్గర; ఎచ్చు ధృవుకా, కని = ఎదురుగా ఎచ్చుచున్న ధృవుని చూచి; మేదినిశ్యమడున్, అంతకా = రాజస్వము (ముంగుపద్యముతో నన్వయము).

తా. మంచిగుట్టములు పూన్చిన బంగారురథము నెక్కి, బ్రాహ్మణులు, కులవృద్ధులు, బంధుజనులు, మొదలగువారు తన్నుచుట్టుకొని, వేద ఘోషమును తూర్పు, శంఖ, కాహళి వేణుధ్వనులును వొప్పుచుండ, సునీతిసురుచులును ఉత్తిముఁడును పల్లకీలలో నచ్చుచుండ, రాజు తనపురము నెడలి నగరము సమీపముననున్న ఉద్యానవనముదగ్గర, తనకడురుగా వచ్చుచున్న ధృవునిజూచి, రాజు (ముంగుపద్యముతో నన్వయము) చ. అరదముడిగ్గి ప్రేమదొలఁగఁకాడ ససంభ్రముఁడై రమామనో

హరుచరణారవిందయుగఁ జూర్చుననిర్దళితాభిలాషు నీ

శ్వరకరుణావలొకన సుజాతసనుగ్రమనోరథున్ సుతుంగరమనురక్తిడాసి పులఁకల్ ననలొత్తఁబ్రమోదితాత్మఁడై.

ఆర్థ. అరదము, డిగ్గి = రథముదిగి; ప్రేమతోఁకాడన్ = ప్రేమ హేచ్చుచుండగా, ససంభ్రముఁడై = తొట్టుకొనిపోవుతో; రమామనోహరు = లక్ష్మీకె ముఁడగు శ్రీహరియొక్క; చరణ, అరవింద, యుగళ, అర్చన, నిర్దళిత, ఆభరణ, అఘ్న = పాదపర్వములజతను నేవించుటవలన సమస్త సాపములను పొట్టకొనిన వానిని; కుశ్వర, కరుణా, అనతోకన, సుజాత, సమగ్ర, మనోరథున్ = భగవద్భక్తిచేత సంపాదించుకొనిన సమస్త మనోరథములకులిగినవానిని; సుతున్ = కొడుకును; కరము అరురక్తి, డాసి = మిక్కిలి ప్రేమతో దగ్గరకువెళ్లి; పులకల్, ననలా

త్తక్=ఒడలు గగుర్పాటొందగా; అత్తుడు, ప్రమోదితయి=సంతోషించినమనస్సుకలవాడయి (ముందుపద్యముతో నన్వయము)

తా. రథముదిగి మిక్కిలి ప్రేమతో శ్రీహరిపాదపద్మ సేవవలన సమస్తపాపములను పోగొట్టుకొని అతనికరుణలన సమస్తవరములను సంపాదించినకొడుకగు ధృవునియొద్దకు మిక్కిలి యనురాగములతో పోయి, ఒడలుగగుర్పాడవగా సంతోషించినమనస్సుతో (ముందుపద్యముతో నన్వయము).

తే. బిగియఁ గొంగిటఁ జేర్చి నె ధ్మైగము నివిరి

శిరము మూర్కొని చుబుకంబు ధ నేతఁ బుణికి

యవ్యయానందబాష్పధా ధ ధిషిక్తుఁ

జేసి యాశీర్వదింప నఁ చిరయశుండు.

94

అర్థ. బిగియఁ, కొంగిటన్, చేర్చి=గాఢముగా ఆలింగనము చేసికొని; నెమ్మైగము, నివిరి=మొగమునుతడివి; శిరముమూర్కొని=తలనువాసనచూచి; చుబుకంబు, చేతన్, పుణికి=గడ్డమునుచేతితోతడివి; అవ్యయ, అనందబాష్ప, ధార, అభిషిక్తున్, చేసి=ఎడతెగని అనందబాష్పధారలచేత తడిపి; అశీర్వదింపన్=అశీర్వచనముచేయగా; అ, చిరయశుండు=అకాశ్యతకీర్తిగల ధృవుడు;

తా. ధృవునికొంగిటజేర్చి, మొగముతడివి, శిరమునాఘ్రాణించి. గడ్డమునుపుణికి, యెడతెగని యానందబాష్పములచేవాతనితడిపి, అశీర్వదింపగా అధృవుఁడును (ముందుపద్యముతో నన్వయము).

క. జనకుని యాశీర్వచనము

లనయముఁ గైొని స్రమోది ధ యై తత్పదముల్

తనఫాలతలము సోడఁగ

విసతులు గొవించి భక్తి విహ్వలుఁ డగుచున్

95

అర్థ జనకుని, ఆశీర్వాచనములు = తండ్రిగీవనలను ; అనయముకై
కొని = ఎక్కువగా పొంది; పులిహెడి; అయి = సంతోషించినవాడయి;
తత్పదముల్ = అతనిపాదములను; తన, ఫాలతలము, సోకగక = తన
నడుమిని తాకునట్లు; వినతులు, కావించి = నమస్కారములు చేసి; భక్తి
విహ్వలుడు, ఆగుచుకొ = భక్తి పరవశుడయి

తా. ధృవుడట్లు తండ్రి ఆశీర్వాచనములనుగొని సంతోషించి
యతని పాదములపై తన నడుగు తాకునట్లు నమస్కరించి ఎక్కువభక్తి
తో (ముందుపద్యముతోనన్వయము).

తే. అంత నాసజ్జనాగ్రణి ♦ యైన ధృవుడు

తల్లులకు భక్తి వినతులు ♦ దిగ నొక్కచ్చ

సురుచి మొక్కిరియర్చుకు ♦ జూచి మెత్తి

నగుమొగంబున నాలింగ ♦ సంబు చేసి.

96

అర్థ, అంతకొ, అ; సజ్జనాగ్రణి, అయిన, ధృవుడు = అప్పుడు
సజ్జనులలో నుత్తముడగు ధృవుడు; తల్లులకు = సునీతిసురులకు;
భక్తిన్ = భక్తితో; వినతులు = నమస్కారములు; సగన్, ఒనర్చెన్ =
ఒప్పునట్లుగా చేసెను ; సురుచి = సురుచి ; మొక్కిరిస, అర్చకుకొ =
నమస్కరించిన బానిచూచి; ఎత్తి = లేవదీసి; నగుమొగంబునకొ =
నవ్వు మొగంబుతో; అలిగంబు నేసి = కౌగిలించుకొని

తా. ధృవుడు తల్లులకు భక్తితో నమస్కరింపగా సురుచి
యతనినెత్తి కౌగిలించెద్రుకొని నగుమోముతో (ముందుపద్యముతో
నన్వయము)

సీ. కర మొప్పు నానంద ♦ గద్గదస్వరమున

బీబింపు మనుచు నా ♦ శీర్షదించె

భగవంతుడొవ్వని ♦ పై మెత్తి ఎఱిచు

సత్యపాపరతిఁ డి * సన్నుడగుచు
 సతనికిఁ దినుయంతి * సనుకూలమై యుండు
 సర్వభూతంబులు * సనుతఁ జేర్చి
 మహిఁ దలపోయ * యుచు వ్రేతములకు
 సయింబుఁ జేరు లో * యములచగిదిఁ

తే. గౌరవము సమస్తాత్మరి * గౌరవించె
 నురుచి పూర్వంబు దలఁపతి * నుబరచెరితె
 పిల్లభక్తులు ధరచు డ * విత్తు లగులు
 చరిత్రలుగరు ధరణి నె * న్నరు మణియు.

97

అర్థ. కరము, ఒప్పన్ = ఎక్కువగా ; అనంద, గర్వస్వరము
 నన్ = సంతోషముచే తనబడుచున్నధ్వనితో; జీవింపుము, అనుచున్ =
 చిరంజీవి కప్పుని; ఆశీర్వాదించెన్ = ఆశీర్వాదముచేసెను; భగవంతుఁ
 డు = శ్రీహరి; ఎవ్వనిపైన్ = ఎవనిమీద; స్యాపానిరతిన్ = ఉంచిన
 యతో ; పరసన్నుడగుచున్ = సముఖుఁడయి మైత్రిక పాటిం,
 చున్ = స్నేహముచూపునో; అతనికి = అతనికి; స్వభూతంబులు = సమ
 స్తభూతములు; సనుతన్, చేర్చి = సమత్వమునుకోరి; మహిన్ = భూమి
 యంబు; తలపోయన్ ఆలోచింపఁగా; నిమ్నప్రదేశములకున్ = ల్లపునే
 లకు; అనయంబున్ = ఎల్లపుడును; చేరు = పాలునట్టి; లోయములపగి
 దిన్ = నీళ్లనలె; శిమయిరిన్ = తమకుతామే; అనుకూలముఅయియుం
 దున్ = అనుకూలించును; కానన్ = ఆందుచెత; ఘనన్ = గొప్పవాఁ
 డగు; ఆమహాత్మనిన్ = ఆమహానుభావుఁడగు ధృతివుని; నురుచి = సవతిత్వ
 యైననురుచి; పూర్వంబున్ తలపక = పూర్వముజరిగినసమాచారము నెం
 చు ; గారవించెన్ = ఆదరించెను; సుజనచరి = సచ్చరిత్రముగల విదు

గదా; విష్ణుభక్తులు = శ్రీహరి సేవించువారు; ధర్మ = భూమియందు పరిత్యజించుట; ఆగుట = పరిత్యజించుట చేత; ధర్మజన్ = భూమియందు; వీరారు = ఎరును; వారికి, అలుగడ = వారిపై కోపించుట; మఱి ము = మఱియు.

తా. సురుచి ధృవుని చిరంజీవిని కన్నుని ఆశీర్వాదించెను, జలములు ఎత్తుప్రదేశమునుండి పల్లమునకు పారుచు సమత్వమును గోరునట్లు శ్రీహరి కరుణగలవారికి సమస్తభూతములు ననుకూలములై యుండును. కావుననే పూర్వచరిత్రమును తిలకింపక సురుచి యాతని నాదరించెను. విష్ణుభక్తులు పరిత్యజించుట చేత భూమియందు వారిపై నెవరికిని గోపముండదు.

వ. కావున నుత్తముండును ధృవుండును జ్యేష్ఠవిహ్వలు లగుచు సన్యోన్యాలింగితులై పులకాంకురాలంకృతశరీరులై యానందబాష్పముల నొప్పిరంత సునీతియుఁ దన ప్రాణంబులకంటె బిగ్గయుఁడుగు సుతు నుపగూహనంబు నేసి తదవయవస్వర్గసంబుచేత నానందంబునొంది విగతశోక యయ్యె చప్పుడు సంతోషధారాసక్తంబులై చనుబాలునుం గురినె సంత.

98

అర్థ. కావునన్ = అందు చేత; ఉత్తముండును, ధృవుండును = అన్నదమ్మలగు సుత్తమ ధృవులు; ప్రేమవిహ్వలులు, అగుచున్ = ప్రేమచేత మైమరచినవారయి; అన్యోన్యాలింగితులు, అయి = ఒకరినొకరు కాగిలించుకొని; పులకాంకుర, అలంకృత, శరీరులు, అయి = గగుర్పాటుగలదేహములు గలవారయి; అనందబాష్పములన్, ఒప్పిరి = సంతోషముచేటిగిన కన్నీటితోనొప్పిరి; అశిన్ = ఆప్పుడు, సునీతియున్ = సునీతి; తనప్రాణంబులకంటెన్ = తనప్రాణంబులకంటె; ప్రియండు,

అగు=ప్రియుడైన; సుతుక్=కొడుకున; ఉపనూహనంబు, చేసె=కాగిలించుకొని; తత్, ఆయన, స్పర్శనంబు కేత=ఆతని శరీరమును తాకుటచేత; అనందంబున్, పొంది=సంతోషమును పొంది, విగతశోక, ఆయ్యెక్=మఱియు ఘోరగొట్టుకొనినదయ్యెను; అప్పుడు=అప్పుడు; సంతోష, బాష్ప, ధారా, నీక్తంబులు, అయి=సంతోషశ్రువులతో కూడిన, చనుబాలుక్=చనుబాలుకూడ; మరిసెక్=మరిసెను; అంతక్=అప్పుడు.

తా. స్పష్టము.

సీ. అప్పుడు సంతోష ♦ ముప్పతల్లంగఁ జొర

జనము లాధువుతల్లి ♦ నెనయఁ జూచి

తొడరినభవదీయ ♦ దుగిఖవాశకుఁ డైన

యిట్టితనూజుఁ డెం ♦ దేసఁ బెద్ద

కాలంబుకిందటఁ ♦ గడఁగి నమ్మెం డైన

వాఁడీవు నీభాగ్య ♦ వశముచేతిఁ

బ్రతిలబ్ధుఁ డయ్యెను ♦ నితఁడు భూమండల

మెల్లను రక్షించు ♦ నిధమహిమఁ

తే. గమలలోచనుఁ బింతలచు ♦ ఘనులు లోకి

దుర్జయిం బైసయిట్లు మృ ♦ త్యువును గల్తు

రట్టిప్రణాతాత్రిహరుఁ డైన ♦ యబ్జనాభుఁ

డర్థి నీచేతఁ బూజితుం ♦ దగుట నిజము.

99

అర్థ. అప్పుడు=అప్పుడు; సంతోషము, ఉప్పతల్లంగఁ=సంతోషము ఉప్పొంగగా; పొరజనములు=పురజనులు, ఆ, ధువు, తల్లిన్=

అ సునీతిని; ఏనయన్ చూచి=ఎక్కు వెగాచూచి; పోడటిన, భవదీయ, దుఃఖ, నాశకులు, ఆయిన, నీదుఃఖమును పోగొట్టిన; ఇట్టిశూనాబుడు= ఇట్టికొడుకు; ఎండెనిక=ఎప్పడో, పెద్దకాలంబుక్రిందటన్=చాల కాలము క్రిందట; కడసి, నష్టంక, ఆయినక=పోయినను, వాడు= ఆతడు; ఇపుడు=ఇప్పుడు; నీభాగ్యవశముచేతన్=నీయదృష్టము చేత; ప్రతిలబ్ధుడు, అయ్యెను=తిరిగిదొరకెను; యితడు=యీధునిపుడు, ఇదనుహినుక=గొప్పమహిమతో; భూమండలము, ఎల్లము, రక్షించున్=భూమినిరక్షించును; కమలలోఁ నున్=పుండరీకాక్షుడైన హరిని; చిలతించు=ధ్యానించునట్టి; పురులు=మహాన భావులు; లోకదుర్లభుంబు, ఆయినయట్టి=లోకముచేత గెలుపరానట్టి; మృత్యువును=చావును; గెల్తురు=గలిచెదరు; ఆట్టి=అటువట్టి; ప్రణాత, ఆర్తి, హరుడు, ఆయిన=తన్ను వసుస్కరించువారి దుఃఖమునుపోగొట్టు; ఆబ్జనాభుడు= శ్రీమహావిష్ణువు; ఆర్థిక=కోరికతో; నీచేతన్=నీచేత; పూజితుండు అగుట=పూజింపబడినవాడగుట; నిజము=సత్యము.

తా. అప్పుడు పురజనులు సునీతితో ఆహ్లా! నీదుఃఖమును పోగొట్టిన యీధునిపుడు ఎన్నడో పోయి యిపుడు నీయదృష్టవశమున నీకు దొరకినాడు ఇతడు గొప్పమహిమతో భూమినేలను శ్రీహరిని ధ్యానించు వారనన్యసాధ్యమైన మృత్యువును గెల్తురు. నీవు శ్రీహరిని పూజించి యుండుటచేతనే నీకీర్తయదృష్టము కలిగినది.

వ. అని ప్రశంసించి రెల్లు పౌరజనంబులచేత మచలాల్యమానుండును సంస్తూయమానుండును సగుచు నుత్తాసపాదుండు త్తిమసమేతంబుగా ధృవుని గజారూఢునిం జేసి స్వహృష్టాంతరంగుండగుచు బుర్రాభముఖుండై చనుచెంచి. 100

ఆర. అని=క్షరీతిగా; ప్రశంసించిరి=పొగడిరి; ఆట్లు=అటు; పౌరజనంబులచేత=పురజనులచేత; ఉపలాల్యమానుండును=

లాలింపఁబడినవాఁడును; సాన్తూ మమానుసును = పొగఁబడువాఁడును
అగుచుకొనుచు; ఉత్తానపామండు = ఉత్తానపాదనుకరాజు; ఉత్త
మమేశంబుగాక = సురుచికొడుకైన ఉత్తమునితోఁగూడ; ధృవునికొ =
ధృవుని; గజాయాభునికొ, చేసి = ఏనుఁగుపై నెక్కించి, ప్రహృష్ట, అంత
రంఁగుండు, అగుచుకొనుటతోఁపముపొంచినమనస్సుగలవాఁడై; పుర, అభి
ముఖుండు, అయి = పురిమువంక; చనుదెంచి = వచ్చి.

తా. స్మృతము.

సీ. స్వర్ణరసేచ్ఛసి ♦ స్వచ్ఛకుద్వ్యద్వార
రాజితగోపురా ♦ ట్టాలకింబు
ఫలపుష్పమంజరీ ♦ కిలితరంభః స్తంభ
పూగిపోతాడివి ♦ భూషితంబు
ఘనసూరి కిష్టూరి ♦ రాగింధజలఁబంధు
రాసి క్తివిసణిమా ♦ ద్రాంచితంబు
మానిత సవరత్న ♦ మయి రంగివల్లిపి
రాజితస్మృతిగృహ ♦ ప్రాంగణంబు
తే శుభసదీజలకుంభ సం ♦ శోభితంబు
తండులస్వర్ణలాజాయ ♦ తస్యనూన
ఫలసరివ్రాత రలితవి ♦ భ్రాజితంబు
కసుమ సర్వతోలంకృత ♦ మైసవరము.

101

అర్థ. స్వర్ణ = బంగారముచేత; పశ్చేద = కప్పబడిన; స్వచ్ఛ =
ప్రకాశించుచున్న; కుద్వ్య = గోడలచేత; ద్వార = ద్వారములచేత; :
రాజిత = ప్రకాశించుచున్న; గోపుర = గోపురములు; ట్టాలకింబు =

త్తులు; వీనిచేత, కలితఁజరింపఁబడిన; రంభాస్తంభఁజరిగి స్తంభ
కోటబురుజులు గలదియు; ఘంఠఁపండ్లు; పుష్ప, మంజరీఁపూలగు
ముల; పూగపోతఁచిన్నపోతఁచెట్లు; అదిఁ మొదలగువానిచేత; విభూ
షితంబుఁజరింపఁబడినదియు; ఘనసారఁపచ్చకర్పూరము; కస్తూ
రికాఁస్తూరి; గంధఁజలఁసుగంధజలములచేత; బంధురఁదట్టముగా
అనిక్తఁతడుపఁబడిన; విపణిమార్గఁజరిగి విపణిమార్గఁ; ఆచిత బుఁ
ఁపప్పనఁయు; మానితఁసాగినై; నవరత్నముఁనవరత్నముఁవికార
మైన; రంగినల్లిఁముగ్గులచే; విరాజితఁప్రకాశించుచున్న; స్రవ
స్పహఁఇంటింటుగల; ప్రాంగణంబుఁవాకిళ్లకలదియు; శుభఁ
శోభనఁయుక్తమైన; నదిజలఁనదిజలములు కలిగిన; కుంభఁకుండలచే,
సంశోభితంబుఁశోభించుచున్నదియు; తండులఁబియ్యము; స్వర్ణఁ
బంగారము, వీనితోచేయబడిన; లాజాఁపేలాలు; అక్షతఁఅక్షతలు;
ప్రసూనఁపువ్వులు; ఘంఠఁపండ్లు, వీనియొక్క; పరివ్రాతఁసమాహ
ముఁ; కలితఁజరింపఁబడి; విభూషితంబుఁప్రకాశించుచున్నది
యు; ఆగుచుకొఁఆగుచు; సర్వఁహఁఅలంకారము, అయినఁఅన్నియొ
డలును అలంకరింపఁబడిన; పురముఁపట్టణమును,

తా. బాగురుతేకులచే కప్పఁబడిన గోడలు ద్వారములతో
నొప్పు గోపురములను, కోటబురుజులును గలదియు, పండ్లు పూవులచే
అలంకరింపఁబడిన అరటిఁచెట్లు, పోకఁచెట్లును గలదియు, పచ్చకర్పూ
రము, కస్తూరి, గంధము కలిపిన జలముచేత తిడుపఁబడిన అ గడివీధుల
గలదియు, నవరత్నములచే నేర్పరుపఁబడిన ముగ్గులుగలదియు నదిజలము
లతో నింపఁబడిన కుండలగలదియు, బియ్యము, బంగారము, పేలాలు,
అక్షతలు, పూవులు, పండ్లు మొదలగువానితో నొప్పనదియునై, యెల్ల
యెడలను నలంకరింపఁబడిన పురమును.

వ. సృజేగించి రాజమార్గంబునఁ జనుదెంచుచున్నాడు. 102

అర్థ. పృశేపించి=పృశేపించి; రాజకూర్గంబునక=రాజవీధిని;
చను దెంచునపుడు=చచ్చునపుడు;

మ. హరిమధ్యల్ పురకామినీజనులు సౌ ♦ ధాగ్రంబులందుం
డి, భాస్వరసిద్ధార్థఫలాక్షతస్రసవదూ ♦ ర్పవ్యాతదధ్యంబువుల్
గరవల్లిమణిహేమకంకిణరుణ ♦ త్కంబునోభిల్లబుల్లిరి
యాభాగవతోత్త మోత్తమునిపై ♦ లీలాస్రమేయంబుగన్.

అర్థ. హరిమధ్యల్=హరిమనువంటి నడుములుగల; పురకామినీ
జనులు=పురములలోని స్త్రీలు; సౌధాగ్ర బులందుండి=మేడలపైనుండి;
భాస్వర=ప్రకాశించునట్టి; సిద్ధార్థ=శెల్లయావాలు; ఫల=పండ్లు;
అక్షత=అక్షతలు; ప్రసవ=పూవులు; దూర్వనాత=లేతపచ్చికలు;
దధి=పెరుగు; అంబువుల్=నీళ్లు; మొదలగువానిని; కరవల్లి=తీగల
వంటి చేతులయందలి; మణి, హేమ, కంకిణ=మణులచేతను, బంగారముచేతను చేయబడిన కంకణములయొక్క; రుణత్కారంబు=ధ్వని;
నోభిల్లక=ఒప్పుచుండగా; అ, భాగవత, ఉత్తమోత్తమునిపైక=అ
భాగవతశ్రేష్ఠులలో శ్రేష్ఠునిమీద; లీలాస్రమేయంబుగన్=మిక్కిలి
విలాసముతో; చల్లిరి=చల్లిరి

తా. పురస్త్రీలు మేడలపైనుండి తమకంకణములు మ్రోగుచుండ
చాభాగవతశ్రేష్ఠులగు ధ్రువునిమీదను సురార్థతాదులను జల్లిరి.

వ. ఇట్లు వాత్సల్యంబునం జల్లుచు సత్యవాక్యంబుల దీనించు
చు సువర్ణపాత్రరచితనుణిదీపనీరాజసంబుల నివాళింప
బౌరజానసదమిత్రామాత్య బంధుజనసమీప్యతుం దై చను
దెంచి.

104

అర్థ. ఇట్లు=ఈరీతిగా; వాత్సల్యంబునక=ప్రేమతో; చల్లు
చుక=చల్లుచు; సత్యవాక్యంబులన్=అప్రతిహతములైన మాటలచే

దీవి. చురుక్ = అశీర్వదించుచు; సుసర్గపాత్ర, రచిత, మణిదీప, నీలా
జనంబులన్, నివాళింపక = బంగారు పాత్రలతో మండినమణిదీపము
లతో హరియెత్తఁగా; పౌర, జానపద, మిత్ర, ఆమాత్య, బంధు
జన, పరివృతుండు; ఆయి = పురజనలు, స్వలైలవాదు, స్నేహితులు,
మంత్రిలు, బంధువులు, మొదలగువారితో పాపేష్టింపఁగడి; చనుడెం
చి = ఇచ్చి.

కా. ఈరీతిగా వాడు భ్రువుని దీవించుచు, బంగారు పాత్రలం
దుంచిన మణిదీపములచే హరితి యిచ్చుచుండఁగా సమస్తపరివారము
తోడను ఇచ్చి-

సీ. కాంచనమయనుర ♦ కతకడ్యమణిసరి

చ్చదవిరాజిన్వచ్చి ♦ శేఘములను
వరసుధా సేవసాం ♦ ఘోర చరికలో

దాత్తరమంచిత ♦ లల్పములను
నురతరుళోభిత ♦ సుకపిమ్మిఘనాన్

గానవిభింసితో ♦ ద్యాసములను
సుమహితవైడూర్య ♦ సోపానవిమలశో

భితజలపూర్ణవా ♦ పీచయముల

తే. వికచకల్పారదరదర ♦ విందక్తైర

వస్రదీపితబకచక్ర ♦ వాకిరాజ

హంససారసకారంద ♦ వాదిజలపి

హంగనినదాభిరామ స ♦ ద్ధౌతరముల.

105

అర్థ. కాంచనమయ = బంగారుమతోఁగూడిన; మరకతకుడ్య =
మరకతరత్నములచే చేయఁబడినగోడలున; మణి, పరివృత = నులులచే.

కప్పబడి; విరాజి=ప్రకాశించుచున్న; స్వచ్ఛ, సౌధములును=నిర్మలములైన మేడలును; వర=వ్రేళ్ళమైన; శుభాశేన=సున్న పసురుగువలె; పాండు=తెల్లవై; గుచ్ఛగరిక=బంగారముమంటముమీది; ఉదాత్త, సమంచిత=ఎక్కువగా ఆమర్చబడిన; అల్పములును=పలుపులను; సురతరు=కల్పవృక్షములచేత; శోభి=ప్రకాశింపచేయుబడిన శుక, పిక, మిథున, ఆశి=చిలుకలు, కోకిలలు, వీనిదంపతులవరుసల; గాన=సంగీతముచే; విభాసిత=ఒప్పుచున్న; ఉద్యాన=ఉద్యానవనములు; సుమహిత=గప్పవైన; వైమూర్యసోపాన=వైమూర్యములచేచేయుబడిన మెట్టుకలిగి; విమల=స్వచ్ఛమై; శోభిత=ప్రకాశించుచున్న; జల=జలముచేత; పూర్త=నిండియున్న; వాపీ, యమున=సరస్సులచేతను వికచ=వికసించిన; కల్పార=సౌగంధికపుష్పమును; శైరవ=కలవల; వీచె; పరిదీప్తిత=ప్రకాశింపచేయుబడిన, బక=కొంగళు; చక్రివాక=చక్రివాకపక్షులు; రాజహంస=రాజహంసలు; సారస=బెగ్గురుపక్షులు; కాండవ=నిటికాయలు; ఆరి=మొదలైన; జలవిహంగ=నీటిపక్షులు; నద=ధ్వనులచే; అభిరామ=మనోహరములైన; పద్మాకరములకు=తామరచెఱువులచేతను.

తా. బంగారము, మరకతములు, వీని నిర్మింపబడినగోడలును మణులచేకప్పబడిన మేడలును, బంగారుమంటముపై ఆమర్చబడినతెల్ల నిపలపులును, స్వల్పనిత్యములపైవాడుచున్న చిలుకలును కోకిలలును ఉద్యానవనములును, వైమూర్యములచేనిర్మింపబడిన మెట్టుకలిగి, గల స్వచ్ఛమైననీటితోనిండియున్న చెఱువులును, పద్మములు, కలవలు మొదలగు పువ్వులచేతను, చక్రివాకములు, రాజహంసలు మొదలగు నీటి పక్షులధ్వనులచే మనోహరములైన తామరచెఱువులును.

వ. మఱియును.

106

ఆర. మఱియును=ఇంకను;

తే. చారుబహువిధవస్తువి ♦ స్తార మున్న
 సంగనాయుక్త మగుచుఁ జెం ♦ పగ్గలించి
 యధిఁ దనరారు జనకు గృ ♦ హంబు సొచ్చె
 నెలమిఁ ద్రిదివంబు సొచ్చు డే ♦ వేంద్యురగిది, 107

అర్థ, చారు=సుందరమైన; బహువిధ=అనేకవిధములైన వస్తు
 : స్తారము=స్తుసమృద్ధి; ఒప్పన్=ఓప్పగా; ఆంగనాయుక్తముఅగు
 చున్=స్త్రీతోకూడి యుండి; పెంఘ; అగ్గలి చి=మిక్కిలి గొప్పగా;
 అర్థిక్, తనకారు=ఎక్కువగా ప్రకాశించుచున్న; జనకుగృహం
 బుక్=తండ్రిగృహము; త్రిదివంబుక్=నొచ్చు=స్వర్గమునుప్రవేశిం
 శించు; డేవేంద్యురగిక్=దేవేంద్రునివలె; ఎలమిక్=సంతోషముతో;
 నొచ్చెక్=ప్రవేశించెను.

తా. ఈరీతిగా వివిధవస్తుసమృద్ధికలిగి స్త్రీజనముతో కూడి యు
 న్న తండ్రిగృహమును దుర్భుడు స్వర్గమును దేవేంద్రుడు ప్రవేశించు
 విధమున సంతోషముతోఁబ్రవేశించెను.

వ, ఇట్లు ప్రవేశించిన రాజు యైన యుత్తానపాదుండు సుతుని
 యాశ్చర్యకరం జైన ప్రభావంబు వినియుం జూచియు
 మనంబున విస్మయంబు నొంది స్రజానురక్తుండును బ్రజా
 సమృత్తుండును సవయావనసరిపూర్ణుండును నైన ధృవుని
 రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి వృద్ధవయస్కుండైన తన్నుఁ దాన
 యెఱింగి యాత్మగతిబొంద నిశ్చయించి విరక్తుండై వనం
 బునకుం జనియె నంత నాధువుండు శుంశుమారస్రజా
 సతి కూతురైన భ్రమియనుదాని వివాహంబై దాని
 వలనఁ గల్పవత్సరులను నిద్దఱు గొడుగులం బడసి వెండి

యు వాయుపుత్రి యైఁవయిల యను భార్యయందు నుత్కిల
నామకుండైన కొడుకు సతిమనోహర యైక కన్యారత్నం
బునుం గిలియె సంతఁ దద్భ్రాత యైఁవయుష్టముండు
వివాహంబు లేకుండి స్మృగయాథంబు పరంబున కరిగి
హిమవంతంబున యతునిచేల హతుం డయ్యె సతనితల్లి
యుఁ దద్దగిఖంబున పరంబున కేఁగునెడి గహపదహను
చేత మృతిం బొందె ధృవుండు భ్రాతృమరణంబు విసి
శోకివ్యాకులితచిత్తుండై జైత్రం బగు రథం బెక్కి యుత్త
రాభిముఖుండై చని హిమవద్దోగియిందు భూతగణసేవి
తంబును గుహ్యకనంకులంబును నైఁవ యలకాపురంబు
వాడగని యన్యుహాబాహుండు,

108

అర్థ. ఇట్లు = కురితిగా; ప్రవేశించిన = ఎచ్చిన; రాజర్షి అయిన =
రాజర్షి అయిన; ఉత్తన సాదుఁడు = ఉత్తన సాదుఁడు; సుతుని = కొడు
కుయొక్క; ఆశ్చర్య, కరంబు, అయిన, ప్రభానంబు = అద్భుతమైన
మహత్త్యమును; విని యుక్ = విని యు; చూచి యుక్ = చూచి యు; మనం
బునక్ = మనస్సులో; విస్తయంబుక్, ఒంది = ఆశ్చర్యపడి; ప్రజా,
అనురక్తుండును = ప్రజలపై అనురాగముగలవాఁడును; ప్రజౌనప్తుతుం
డును = ప్రజలచే అంగీకరింపఁబడినవాఁడును; నవ, యౌవన, పరి
పూర్ణుండును = నిండుక్రొత్త యౌవనముగలవాఁడును; అయిన, ధృవుని
రాజ్యాభిషిక్తుక్, చేసి = రాజ్యమునకభిషేకముజేసి; వృద్ధవయస్కుండు,
అయిన, కన్నున్ ముసలివాడైన తిమ్మ; తానయెఱింగి = తానే తెలిసిన;
ఆత్మగతిక్, పొందక్, నిశ్చయించి = పరకౌత్తునుజేరనోరి; విరక్తుండు
అయి = సంసారముపయి విరక్తకలవాఁడయి; ఎనంబునకున్, చని

యెన్ = నను నకుపోయెను; యెన్ = అప్పుడు; అధ్యువుండు; శింశు
 మారి పృజాపతికూడెను = శింశుమారుడను రాజుయెన్, కూడుచు
 న; భూమి. అనువాద = మిలన; కల్ప, స్వయం = అప్పుడు
 నశ్చంద్రుడు = అను; కొడుగులంబకపి = ఇద్దరుమూలములు; పెండి
 యెన్ = సురల; వాని, పుత్ర, అయిన = వామువుకూడుకగు, ఇల,
 అనుభార్యయందు; ఉత్కలనామకుండైన = ఉత్కలుడను పేరుగల కొ
 డుకును; అతిమనోహర, అయిన, కన్యాగత్నంబుయన్ = మిక్కిలి చక్క
 నిహాతురు; కనియెన్ = కొంచెను; అంత = పిమ్మట, తత్, భాత,
 అయిన = అతనిసోదగుండైన; ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; వివాహంబు,
 లేకుండ = వివాహము చేసికొనకుండ; మృగయార్థంబు = వెలకొలుగు;
 వనంబునకు, దిగి = అవనికిపోయి; హిమవంతబునన్ = హిమవంతపర్వత
 ముతయి; యక్షునిచేతన్ = ఒకయక్షునిచే; హతుండు, అయ్యెన్ =
 మృతినొందెను; అతనితల్లియెన్ = అతని తల్లియైనమరుచి; తత్, దురిభు
 బునన్ = అనుభుచేత; వనంబునకున్, ఏగుడుడన్ = వనమునకు పోవు
 నపుడు; గహనదహను చేసెన్ = కొరుచిచ్చునె; మృతిన పొందెన్ =
 మృతిపొందెను; ధృవుండు; భ్రాతృమరణంబు, పని = సోదరుని చావు
 పని; శోక, వ్యాకుల, చిత్తుడుఅయి = కలిగినమనస్సుగలవా
 డయి; జైత్రంబు = జయశ్రీమైత్ర; రథంబు, ఎక్కి = రథము నెక్కి;
 ఉత్తరప్రభువు = ఉత్తరముగ; చర = పోయి; హిమవత్
 గ్రోణియంగున్ = హిమాలయపర్వతమున; భూతగణసేవితంబును =
 భూతములచేసేవి పండువనెయి; హృదయంబుంబును = హృదయము
 వారితోనిడినదియి; అగు = అయిన; అకొ, యె బున్ = అలకొపట్ట
 ణమును, పొంగని = చాచి; అ, మహాకాళుండు = భూరుడగు నా
 ధృవుడు;

త. స్పష్టము.

— ధృవుండు మజేరానుచును లైన గహ్యకులతో యుద్ధమునే నుట. —
 మ. ఘనశౌర్యోచ్చితతోడ సర్వైకుబాఠాశంబులందుం బ్రతి
 ధ్వను లోలికొనిగుడింగ శంఖము చుహోద్వల్లీలబూరిం
 చుచు, నిన్నదంబు విని యక్షికాంతలుభయాన్వితౌత్తి
 లై మగ్గరా, ధనులై యుద్ధభటు పురికొ వెడలిరుత్సా
 హంబురంధిల్ల గన్.

109

అ. ధృవుండు, శౌర్య, ఉన్నతితోడన్ = గొప్ప శౌర్యముతో; సర్వక
 కుష్; అక్షిశంబులందున్ = సర్వదిగంతములందును; ప్రతిధ్వనులు = మా
 ముమ్రోలు; ఓలిన్ = వలుసగా; నిరుడంగన్ = వ్యాపింపగా; శంఖ
 ము = శంఖమును; చుహోద్వల్లీలకొ = మిక్కిలివిరాగముతో; పూరిం
 పన్ = ధ్వనింపజేయగా; తత్, నివదంబున్ = అధ్వనిని విని; యక్ష
 కాంతలు = యక్షస్త్రీలు; భయాన్విత, అత్తలు; ఆయిరి = భయముతోగూ
 డినమనస్సుగలవారైరి; ఉగ్ర సాధనులు ఆయి = భయంకరత ముధములను
 పట్టుకొని; యక్షభటుల్ = యక్షయోధులు; ఉత్సాహంబు సంధిల్లగన్ =
 యుద్ధమునందలి ముత్సాహముతో; పురిన్, వెడలిరి = పట్టణమునుండి బ
 యలుదేరిరి.

తా. ధృవుండు అట్లుయలుదేరి శంఖనివదంబు చేయగా
 నశ్చటియక్షస్త్రీలు భయమునొందిరి. యక్షయోధులు అముధములను
 పట్టుకొని యుద్ధమునకై పట్టణమునుండి బయలుదేరిరి.

వ. ఇట్లు వెడలి యాధృవునిం దాకిన

110

అ. ఇట్లు = చరీగా; వెలి = బయలుదేరి; ఆ, ధృవుంతాకి
 నన్ = అధృవుని ఎదిరి పగా;

చ కరము మహారథుండు భుజంగర్వసంకల్పముగొలియునధను
 ర్ధరుడుమనైనయాధృవుడుదన్ను నెదిర్చియక్షకోటజె

చెప్పర బదుమూడువేల నొకటికిరెగైకొన కొక్కపెట్టభి
కిరముగమూడుముడువేలరాండుములంపగగ్రువ్వనేసిక.

అర్థ. కిరము=ఎక్కువగా; మహారథుడు=మహారథుడు; భుజగర్వ, పరాక్రమశాలి మున్=గర్వముతో కూడిన పరాక్రమముగల వాడును, ధనర్థుడును=ధనస్సును పట్టుకొనినవాడును; అయిన=ఆ ధృవుడు; తిన్నున్, ఎగిరిన=తిన్నుదించిన; యక్షకోటికిన్=యక్షులను; చెచ్చరన్=శీఘ్రముగా; పనమూడువేలకున్=18000 మందిని; ఒచ్చిరికిన్, కొనిన=ఎంతమాత్రమునులక్ష్యపెట్టక; ఒక్కపెట్టన్=ఒక్కమారుగా; భీకరముగన్=యాకరముగా; మూడుమూడు=మూడేసి; శిత బాణములన్=వాడిబాణములను; తగ్గ=బాగుగా; కున్నెన్, ఏసినన్=గుచ్చుకొనునట్లు ప్రయోగింపగా.

తా పరాక్రమశాలియైన ధృవుండు ధనుస్సును ధరించి, తన్నెరింపవచ్చిన 18000 వేల యక్షులను లక్ష్యపెట్టక, యొక్కక్కనిపై మూడేసి వాడిబాణములను ప్రయోగింపగా,

ఉ. వారు లలాటముల్ వగిలివారకి సోలియు దేటియన్తుపహో

దారుసరాక్రమకట ♦ ధైర్యము దత్తరలాఘవంబు బ
ల్లాలు నుతించు మంగుపిత ♦ మాచను లై పదతాడితప్రదు
స్త్రోగకోటివోలె జటులోగ్రభయంకరరోషమూర్తులై.

అర్థ. వారు=అనుక్షులు; లలాటములు=నొసళ్లుపగిలి; వాక, సోరియన్=నిరుసగాపడియును; తేటి=శెప్పిరిలి; ఆ, మహాదారు=ఆఉదారవంతుని; పరాక్రమ=శౌర్యమును; ప్రకట=ప్రసిద్ధమైన; ధైర్యమును=ధైర్యమును; తత్, కర, లాఘవంబున్=అతనిచేతి నేర్పును; పల్లారు, నుతించుచున్=ఎక్కువగాకొనియాడుచు; కుపితమానసులై=వోపించినమనస్సుగలవారై; పద, తాడిత, ప్రదుష్ట, ఉరగకోటి,

బాఠె=కాలి చే తొక్కబడిన గుచ్చసర్పములవలె; బట్టు, ఉగ్రి,
భయంకర, నోవ, మూర్తులు, అయి=మిక్కిలిభయంకరముగ కోపము
తో కూడినవారై.

తా. ఆయత్తులు నొసళ్లు పగిలి, సామ్యసిల్ల, మరల తెప్పరిలి, ధు
వుఁ దైర్యసాహసములు కొనయాడుచు, నాదతాడినము బొందినదుష్ట
సర్పములవలె భయంకరకోపముతో

ఉ. ఆరథికోత్తముం దొడరిఁ ముందలుచొక్కటఁబట్టుముట్టియా
తాఱుశిలీముఖంబులను ఁ సంగములం బగిలించి వెండ్ వి
స్ఫారగదా శర త్కురికి ఁ సట్టిస తోమర శూల ఖడ్గముల్
సారథియుక్తుఁడైనరథ ఁ సత్తముపైఁ గురియించి రేవునన్.

ఆర. ఆ, రథికోత్తమున్, తొడరి=అమహారధునిదాకి; అంద
లున్=యత్తులందలును; ఒక్కటన్=ఒక్కసారిగా; చుట్టిముట్టి=
చుట్టుకొని; అటు, అటు, శిలీముఖంబులను=అతేగి బాణములచే, అంగ
ములన్, పగిలించి=అవయవములను భేదించి; వెండ్=చుట్టిము; విస్ఫార=
ప్రకాశించుచున్న; గదా. శర, త్కురికి, పట్టిస, తోమర, శూల, ఖడ్గ
ముల్=గదలు, బాణములు, కత్తులు, అడ్డకత్తులు, చిల్లకోలలు, శూల
ములు, ఖడ్గములు వీనిని; సారథియుక్తుఁడైన=సారథితోకూడిన; రథసత్త
ముపయిన్=మహారథుఁడైన ధువుని; రేవునన్=గర్వముతో; కురియిం
చిరి=నర్సింపజేసిరి

తా. ఆయత్తులు ధువునిదాఁక, చుట్టిముట్టి, అతేగి బాణములచే
నతని అవయవములను భేదించి, సారథితోకూడిన అమహారధుపై గదలు
ములను నాముధములను నర్పించిరి.

వ. అట్లు గురియించిన నతండు.

114

అ. అట్లు కురియించినన్, అతండు=అట్లునర్పింపగా అధువుఁడు

క. పెం సటి యుండెను ధారా

సంసాతచ్ఛన్న మైర ♦ శైలముభంగిన్
గుంపులు గొని యాకసమున

గంపించుచు నవుడు సిద్ధ ♦ గణములు వరుసన్. 115

అర్. ధారా, సంసాత, ఛన్నము, ఆయిన, భంగిన్ = ర్షధార
బచేత కప్పబడిన పర్వతమునలె; పెంపు, సటి, ఉండెను, శోభితిరిగి యుం
డెను; ఆపుడు; సిద్ధగణముల = సిద్ధ సముహములు; వరుసన్ = వరుస
గా; ఆకసమునందు; గుంపులు, గొని = గుంపులు గాకూడి; గంపించు
చున్ = విరామించు (మందుపద్యముతో నన్వయము)

తా. వర్షధారలచే కప్పబడిన పర్వతమున వోలె ధృవుండు శోభ
తిరిగియుండెను ఆపుడు సిద్ధలొకశమునందు, గుంపులుగాకూడి, వడి
కచున్నవారై (మందుపద్యముతో నన్వయము).

క. హాహాకారము లెసంగంగ

నోహా యీరితి ధృవన ♦ యోరుహహితుండు
తాహము నెడి యటు దైత్యున

మూహార్ణవమందు నేడు ♦ మునిగెనె యకటా. 116

అర్. హాహాకారములు, ఎసంగన్ = హాహా అనధ్వనుము పుట్టుచుం
డంగా; ఓహో = ఆయ్యో; కురీతన్ = కుపితముగా; ధృవ, పయోరు
హహితుండు = ధృవుండనుసూర్యుండు; ఉతాహముచెడి = ఉతాహము,
ముపోయి; ఇటు = ఈవిధముగా; దైత్య, సమూహ, అర్చనమనందు = రా
క్షసుల సమూహమును సమర్పించు; నేడు; అకటా = ఆయ్యో; ముని
గెన్ = కురికినాడె.

తా. హాహాయనిధ్వని చేయుచు ఆహా, నేడు ధృవుండను

నూర్పుఁగు రాక్షసులను మహాసముద్రములో ముంచి నాఁడా!

వ. అని చింతించునవసరము.

117

అర్థ. అని, చింతించు, ఆవసరమునకే = అనిచిచారించుచున్న సమయము.

క. తా మాతని గెల్చితి మని

యామనుజాశనులు వలుక ♦ సట నీహార

స్తోమము సమయించునుచో

ద్దాముం డిగు సూర్యుఁ బోలి ♦ తద్దయుఁ దోచెన్. 118

అర్థ. తాము = తాము; ఆశనిన్ = ఆధిపుని; గెల్చితిమి, అస = జయించితిమని; ఆ, మనుజాశనులు = ఆయత్తులు; వలుక = పలుకగా; అట = అస్థులు; నీహారస్తోమం = దట్టమైనమంచు; సమయించు = విరియఁజేయు; సుహృత్, ఉద్దాముండు, అగు = మిక్కిలికాంతిగలవాఁడగు; నూర్పున్, బాలి = సూర్యునివలె; తద్ద యున్ = మిక్కిలిగా; తోచెన్ = తోచెను.

తా. ఆయత్తులు ధృవుని జయించితిమని ముప్పొంగుచుండగా మంచును విరియించి కాంతిమంతుడై వెలుగు నూర్పునివలె ధృవుఁడు ముఱుగోచరించెను.

వ. అట్లు దోచి.

119

అర్థ. అట్లు, తోచి = అట్లుగోచరించి.

మ. అరిదుగిభావహామైసక్తార్థకముశౌర్యస్ఫూర్తితోదాల్చిభీకరపాణావళిఁ బింజఁబింజఁగఱవఁగ నేసి యుండునానిలుండురుమేఘావళిఁబాఱదోలుగతి సత్యగ్రాహితకూరబంధురశస్త్రావళి రూపుమాపెవిలసద్దోర్జీలసంధిల్లఁగన్. 120

అర్థ. అర్థ, దుఃఖావహము, అయిన, కార్తవ్యము = శత్రువులకు దుఃఖములైన జేయు విధిని; శౌర్యస్ఫూర్తితోన్ = ఎక్కువ శౌర్యముతో; తాల్చి = పట్టుకొని; భీకర, బాణాళిక = భయంకరమైన బాణముల విరుస; పింజపింజ, కరంకాకా; ఏసి = ఒక దానిపెంటవొకటి ఎదల వుండునట్లు ప్రయోగించి; యుంఝానిలుండు = యుంఝానూరుతము; ఉరు మేఘానిన్ = దట్టమైన మేఘములను; పాణదోలుగ తిన్ = తలుప గొట్టునట్లుగా; అతి, ఉగ్ర, అహిత, క్రూర, బంధుగ, శస్త్రాంశిక = మిక్కిలి ఘోరమును, హింసించునగు యు, క్రూరమయినదియు, దట్టమయినదియు నగు ఖడ్గములవిరుస; విరసత్ = ప్రకాశి చుచున్న, దోః, లీల = భుజ విలాసము; సంధిలగ్నక = ఒప్పుచుండగా; యాభుమాపెక్ = సంచరించెను.

తా. ధ్రువులకు మిక్కిలి శౌర్యముతో విడిచెత్తి, బాణముల నెడతెగకుండ ప్రయోగించి, యుంఝానూరుతము మేఘములను పాణదోలునట్లు వారి శస్త్రముల నన్నిటిని సంచరించెను

ప మఱియును చచ్చుహస్తం దనఁ మానబలుండు మహాగ్రబాణముల్, గఱి గఱి దాఁచి నేని భుజగర్వ మెలర్పవిరోధి వర్తముల్, చఱిచఱి నేని యంగములు భంగము నొందగఁ జేసె వ్రేల్చిడిక్, గిఱిగిని సర్వతంబులు నొంగిం దెగఁ గొట్టెడు నిందురై వడిక్.

121

అర్థ. మఱియును, ఆనమానబలుండు = సాటిలేని బలముగఁ వాఁడైన; అమహాత్ముఁడు = అమహానుభావుఁడైన ధ్రువులకు; మహాగ్ర బాణముల్ = భయంకరమైన బాణములను; గఱిగిటివాక్ = ఒకదానికొకటి తాఁచివాపునట్లుగా; ఏసి = ప్రయోగించి; భుజగర్వము ఎలర్పక్ = తన భుజముల గర్వము ఎక్కువ నగుచుండగా; విరోధివర్తముల్ = శత్రువుల

కననములు; పటిపటిచేసి=ముక్కుముక్కులుగాచేసి; అగములు=వరి
శరీరములు; ప్రేల్చిడిక్=ఒక్కక్షణములో; గిటికొని=పూనిక
తో; పర్వతములన్=కొండలును; ఒగిన్=ఋసగా; తెగగొట్టె
డు=ఖండించు; ఇంద్రుకవడిన్=ఇంద్రునివలె; భంగమున్, ఒండ
గన్, చేసెన్=కొట్టెను.

తా. ఇంకను ఆసమానబుడైన ధృవుఁడు, ఉగ్రబాణముల
వరుసను ప్రయోగించి; శత్రువులకవచములను తెగగొట్టి, ఇంద్రుఁడు
పర్వతములను కొట్టవట్లుగా నారినికొట్టెను.

వ. అయ్యవసరంబున.

122

అర్థ. ఆ, ఆవసరంబునన్=ఆసమయమునందు.

చ. అలఘుచరిత్రుఁ డిచ్చుమకు ♦ లాగ్రణీచే వికలాంగు లైనవా
రలసరిరీటుకుండలవి ♦ రాజితమస్తకీకోటిచే నము

జ్వలమణికంఠశాంగదల ♦ సద్భుజవర్గముచేత సంగర
స్థల మతీరమ్యమై తనరె ♦ సంచిత పీఠమనోహరాకృతిక్.

ఆర్థ. అలఘు, చరిత్రుఁడు=గొప్పచరిత్రముగల; అమృతులగ్ర
ణీచేక్=మనువుయొక్కకులమందు శ్రేష్ఠుడైన అధ్యునిచేత; వికలాం
గులు, అయిన వారల=ఆవయవములు తెగిపడినవారియొక్క; స,
కీరీట, కుండల, విరాజిత, మస్తక, కోటిచేక్=కీరీటములు, కుండలములు
వీరిచే ప్రకాశించుచున్న శిరస్సులసమ వాయుచేతను; స, ఉజ్వల,
మణి, కంఠ, ఆంగద, లసత్, భుజవర్గముచేతన్=మణికంఠములు,
భుజవర్తులు, వీనిచే ప్రకాశించుభుజములచేతను; సంగరస్థలము=మద్య
భూమి; అతీరమ్యము=మిక్కిలి మనోహరమయి; సంచిత, పీఠ, మనో
హర, అకృతిక్=కలసియున్న, వీరులయొక్క గక్క విరూపముతో,
తనరెన్=ఒప్పెను.

తా. ధ్రువుని కేఁగి కలంగులయిన వారి కిరిపకుండలములతోఁగూడిన శలలచేతన, కంఠభజకీర్తనలతోఁగూడిన భజనములచేతన; యుద్ధభూమి మిక్కిలి మనోహరముగానుండెను.

వ. అంత హతశేషులు.

124

ఆర్థ. అంతఁ, హతశేషులు = అప్పుడు మృతినొందఁగా మిగిలినవారు.

క. వరబలుఁ డగు మనుమనుమని

శరసంఘిన్నాంగు లగుచు • సమరవిముఖులై

హరి రాజముఁ గని పఱచిర

కిరిబృందముఁబోలెఁ జనిరి • కిశివళిపడుచున్. 125

ఆర్థ. వరబలుఁడు, అగు = గొప్పబలముఁగలిగిన; మనుమనుమని = మనువుయొక్క మనుమఁడైన ధ్రువుని; శర = బాణములచే సంఘిన్న = చేరింపఁబడిన; అంగులు, అగుదున్ = అవియవములుకలవారయి; సమర, విముఖులు, అయి = యుద్ధమునుండి మఱిలిపోయి; హరిరాజమున్, కని = సింహమును చూచి; పఱచిర = పరుగుత్తు; కిరిబృందముపోలెన్ = వినుఁగుల సమానమువలె; కిశివళిపడుచున్ = తొట్టుపాటుతో; చనిరి = పాటిపోయిరి

తా. ధ్రువుని బాణములచేత ఛేదించఁబడిన యనియవములగువారై యాయత్తులు సింహమునుచూచిన ఏనుగులవలె తడఁబడుచు యుద్ధభూమినుండి పాటిపోయిరి

క. అప్పుడు రాక్షసమాయలు

గప్పిన ధ్రువుఁ డనురవరుల • కార్యం బెఱుంగం

బొప్పడక వారిఁ బొడగని

దెప్పర మగుటయును సార • ధిం గని యంతఁ. 126

అర్థ. అప్పుడు; రాక్షసమాయలు = రాక్షసులమాయలు; కప్పి
నన్ = వ్యాపింపఁగా; ధ్రువుఁడు; అసుఁపరుల, కార్యంబు, ఎఱుఁ
గఁ, చోప్పఁడఁక = రాక్షసులు చేయు కృత్యములను తెలిసికొనఁజా
లక; వారిన్, పొడఁగని = వారినిచూచి; దెప్పరము, అగుటయున్ = ఏమి
యును తోచక; సారథిఁ, కవి = సారథినిచూచి; అంతన్ = అప్పుడు.

తా. అప్పుడు రాక్షసులు తమ మాయలను ప్రయోగింపఁగా
ధ్రువుఁడు వారి కృత్యములను తెలిసికోలేక వారిని చూచి సారథితో
నిట్లనెను.

క. రలపోయెఁగ భువి మాయా

పులకృత్యం బెఱుంగ నెవ్వఁ రోవుడు రనుచుం

బలుకుచుఁ దత్పరీ జొరఁగఁ

దలఁచుఁగ నది గాన రాక తద్దయు మానెన్, 127

అర్థ. తలపోయెఁగన్ = ఆలోచింపఁగా; భువిన్ = భూమియందు;
మియాపుల, కృత్యంబు = మాయాపరులపనుల, ఎఱుంగన్, ఎవరు,
ఒప్పుదురు = ఎవరు తెలిసికొనఁగలరు; అనుచున్, పలుకుచున్ = అని
పల్కుచు; తత్, పురిన్ = వారిపురమును; చొరఁగఁ = ప్రవేశించు
టకు; తలపఁగన్ = ఆలోచింపఁగా; అది = ఆపురము; కానరాక, తద్ద
యు, మానెన్ = కనఁబడక మాయమయ్యెను.

తా. భూమియందు మాయాపరుల కృత్యముల నెవ్వరు నెఱుంగ
జాలరని చెప్పుచు, వారి పురముఁ బ్రవేశింపఁదలంప నది కానరాక
మాయమయ్యెను.

వ. అట్లు పురంబున కరుగుట మాని చిత్రరథుం డైనయాధ్యు
వుండు సత్యయత్నుం డియ్యును బరశ్రతియోగశంకతుం డై

యందు నయ్యెడి మహాజలధి ధూమంబు ననుకరించుకొని
బువ్వించుచుండెనంత సకలదిక్ పంబులవాయుజనితంబయినరజః
పలంబు దోచెడి దత్తాత్రేయ యాకాశంబున విస్ఫురతై
త్ప్రభాకరితగర్జనవయ్యుక్తంబు లగుమేఘంబు లమో
ఘంబులై భయంకిరాకారంబు లై తోచెనంత. 128

అర్థ. అట్లు=అరీతిగా; పుంబునకు=పట్టామనకు; అరుగుట=
ప్రవేశించును; మారు=మారు; చిత్రాధు=చిత్రగతిగలిగినరజః
గల ఆధునివును; సప్రమన్నంకు; మ్య=ప్రియత్నించినకు; పర,
ప్రతియోగ, శంకితుండు, ఆయి, ఉండెడి=శత్రువుల : గోధమును
గూర్చి శంకించుచుండెను; అయ్యెడి=అప్పుడు; మహాజలధి, ధూ
మంబున, అనుకరించు=మహాసముద్రముయొక్క ధ్వనినిపోలిన; శబ్దం
బు=ధ్వని; వినబడెడి=వినబడెను; అంత=అంత; సకల, దిక్,
తలంబులన్=సర్వదిక్కుల గను; వాని, జనింబు, ఆయిన=వా
యివుదే పుట్టిన; రజఃపలంబు, తోచెన్=గూళి కెగెను; తత్, త్తాత్రే
య=ఆసమయముదే; అకారంబున=అకాశమునందు; విస్ఫురత్=
ప్రకాశించుచున్న; తటిత్, ప్రభా, కలిత, గర్జన, యుక్తంబులు,
అగు=మెరపులతోను; ఉరుములతోను కూడిన మేఘములు, అమోఘం
బులయి=దట్టముగాను; భయంకర అకారంబులు, ఆయి=భయముగలి
గించు నాకారముతోను; తోచెన్=కనబడెను; అంత=అప్పుడు.

తా. స్పష్టము.

మ. అయింబున్ ధృవునుండ దైత్యకృతమా యాజాలమ
క్షేచిబోరచమస్తిష్కప్రపమూత్రసలదుర్గంధాస్థిమద
శ్యరాససన్నిష్ఠింశశరాసతోమరగదాచక్రతిశూలాదిసా
ధవభూధృద్భుజగావళిం గురినెనుద్దండక్రియాలోలతక.

అర్థ. ఆన జంబుక = ఎడ కెక ; ధృవుమిక = ధృవుమిక
మిక ; దైత్యకృత, మాయాజాలము = మాయలచే చేయబడిన మాయ
యొక్క సమాహము; అట్లు, ఏచి = అరీతిగా పెల్లరేగి ; బోరనన్ =
బోరుమరి; మస్త్రీ, పురీష, మూత్ర, ఖ, దుర్గంధ, అస్తి, మేదస్,
శరాసన, నిష్క్రియ, శర, ఆనె, తోమ, గదా, చక్ర, త్రిశూల, అని,
సాధన, భూభృత్, భుజగాలిన్ = మెనక, పురీషము, మూత్రము,
మాంసము, కంఠజొట్టుచున్న ఎముకలు, మూలగు, విండ్లు, కత్తులు,
బాణములు, ఖడ్గములు, చిల్లరీలక, గవలు, చక్రములు, త్రిశూలములు,
మొదలైన ముద్ధసాధనములను తొండలు, వాములు, మొదలగువాని
మొత్తములను; ఉద్గంధ, క్రియా, లోకత = భయంకరలీలతో; కురి
సెన్ = పర్చించెను.

తా. అరీతిగా రాక్షసుమాయలు పెల్లరేగి, ధృవునిమిక
మాంసము, ఎముకలు మొదలగువానిని, అముధములను, సాములను,
కొండలను భయంకరముగా కుటిరునట్లు చేసెను

వ. మఱియు మత్తగజసింహవ్యాఘ్రసమూహంబులును నూ
ర్ణభయంకరంబై సర్వతగిష్టవరం బయినసముద్రంబును
గానంబడియె. వెండియుం గల్పాంతంబునందుంబోలె భీష
ణంబైనమహాహృదంబునుందొంచెనివ్విధంబుననానావిధం
బులు ననేకంబులును నవిరళభయంకరంబులు నయినయ
సురమాయలు గూరసృవర్తను లగుయక్షులచేత సృజ్య
మానంబులై యడలె నాసమయంబున. 130

అర్థ. మఱియున్ = ఇంకను; మత్తగజ, సింహ, వ్యాఘ్ర, సమూ
హంబులు = మదింటిన ఏనుగులు, సింహములు, పెద్దపులులు వీని మొ
త్తములను; ఉర్చి, భయంకరంబై = తరంగములచే భయముపుట్టించుదు;
సర్వత, ప్లవనంబు, అయిన, సముద్రంబులున్ = అన్నిదిక్కులు వ్యా

పించిన నముక్తియును; కాన బడియెన్ = కానబడెను; వెండి యుక్ = ఇంకను; కంపితంబునందున్, పోలెన్ = ప్రళయకాలమునందులె; భీషణ బు, అయిన = భయంకరందైన; మహా హృదంబునన్ = గొప్ప మడుగును; లోచెన్ = నపడెను; ఇవిధంబునన్ = ఈరీతిగా; నానా విధంబులును = ననేకవిధములయినట్టియు; ఆనేకంబులును = ఏతెనివియు; అవిరళ, భయంకరంబులును, అయిన = మిక్కిలిభయముగొల్పునవియును; ఆసురమాయలు = యక్షులమాయలు; కూర్మరప్రార్థనలు, అగు, యక్షుచేత = కూర్మరాచారములుగల యక్షుచేత; సృజ్యమానంబులు, అయి = పుట్టింపఁజేసి; అశరెన్ = వ్యాపించెను; అసమయంబు ఎన్ = అప్పుడు.

తా. స్పష్టము.

క. అసయంబును సయ్యక్షుల

ఘనమాయ నెఱింగి మునిని ♦ కాయము వరున్

మనుమనుమని మను మను మని

మరముర దలంచుచును దత్తు ♦ మత్తంబురకున్. 131

ఆర. అనయంబును = ఎక్కువగా; అ, యక్షు = ఆ యక్షులయొక్క; ఘనమాయన్ = గొప్పమాయను; ఎఱింగి = తెలిసికొని; మునిని కాము = మనులసమాహము; ఎరుసన్ = ఎరుసగా; మను, మనుమని = మనువుమనుమడైన ధృవుని; మను, మనుము, అని = జీవింపుము జీవింపుమని; మనమునన్ = మనస్సునందు; తనంచుచును = ఆశీర్వాదించుచు; తత్ సమత్తంబునకున్ = అతినివద్దకు (మందుపద్యముతోనన్వయము.)

తా. యక్షులు ప్రయోగించుమాయలను తెలిసికొని మనులు, తమమనస్సులలో ధృవుఁడు చిరంజీవియగుగాక యని ఆశీర్వాదించుచు నతని నివద్దకు (మందుపద్యముతోనన్వయము)

వ. చనుదెంచి యా ధ్రువునిం గని యిట్లనిరి.

ఆర్థ. చనుడెంచి=ఁచి; అధ్యవునిన్=అగ్రవుని; కని=చూచి; ఇట్లు అనిరి=ఇట్లుపలికిరి,

సీ. అనఘాత్త లోకు లె ♦ వ్వని దివ్యనామంబు

సమత నాకర్ణించి ♦ సంస్కరించి

దుస్తరం జ్ఞైస మృ త్ త్యువునైన సుఖవృత్తి

దరియింతు రట్టి యీ ♦ శ్వరుడు పరుడు

భగవంతుడును శార్ఙ్గ ♦ పాణియు భక్తజ

నార్ఙ్గిహరుండును ♦ నైసవిభుడు

భవదీయవిమతుల ♦ బరిమార్చుకొని

సలకన మునులనం ♦ భౌషణములు

తే. విని కృతాచనును దియి మా ♦ విభునిపాద

కమలము దలంచి రిపుభయం ♦ కరమహోగ్ర

కలితనారాయణాస్త్రంబు ♦ గార్ఙ్గమున

బూన దదవ దదీయసం ♦ ధానమునను.

133

ఆర్థ. అనఘాత్త=సాపరహితుఁడా; లోకులు=జనులు; ఎవని దివ్యనామంబున్=ఎవనిపవిత్రినామమును; సమత=యోగబుద్ధితో; అకర్ణించి=విని; సంస్కరించి=జ్ఞాపకముంచుకొని; దుస్తరంబు, అయిన=దాఁకకకృమిగాని; మృత్యువును, అయిన=చావునైనను; సుఖవృత్తిన్=సౌఖ్యముగా; తరియింతురు=దాటుదురో; అట్టి=అటువంటి; శ్వరుడు=శ్రీమహావిష్ణువు; పరుడు=శ్రేష్ఠుడు; భగవంతుడును=విశ్వరూపింతుండును; శార్ఙ్గపాణియు=శార్ఙ్గమునువింటినిధిధరించినవాఁడును; భక్తజన, అర్థి, హరుండును=భక్తులదుఃఖమును పోగొట్టువాఁడును; అయిన, విభుడు=అయినట్టిప్రభువు; భవదీయ, విమతుల=నీశ

తృపులను; పరిమార్చునా, అని, కాక, అని = ఎంపున గాక అని; పలికి
నన్ = పలుకక గా; మునుల సంధానము = మునులమాలలను విని; కృత;
అచమనమున, అయి = అననము చేసి; మా, : భుని, హాదః మలము, తలం
చి = లక్ష్మీనాథుని పాదపద్మములను తలంచి; రిపు, భయంకర, చుహోగ్రి, కలి
త, నారాయణాస్త్రంబు = శత్రుభయంకరంబగు నారాయణాస్త్రమును;
కార్త్యకమునకా = వింటియందు; పూనన్, కడవకా = స ధి చుటకు వెతు
క గా; తదీయ, సంధానమునను = దాని నిక్కు పెట్టక గా నే.

తా. భ్రువుడా ! శ్రీమహావిష్ణువు పాననామమును యోగబుద్ధి
తో విని, ధ్యానించి, జనులు, మృత్యువును దాటుదురు అట్టిభక్తజనపా
లకుడని విష్ణువు. నిశితృపులను పరిమార్చునాక అని పలుకగా, మును
లమాటలు విని అచమనముచేసి, లక్ష్మీనాథుని పాదపద్మములను తలంచి,
శత్రు భయంకరమగు నారాయణాస్త్రము వింటియందు సంధించు
చుండఁగ నే.

తే. కిడఁగి గుహ్యకమాయాంధ ధ కార మపుడు

వెరపు నెడి దవ్వుదవ్వుల ధ విరిసి పోయె

విమల మైచవివేకోద ధ యమురజేసి

సమయురాగాదికంబుల ధ సరణి సంత.

134

ఆర్థ. కడఁగి = పూని; గుహ్యకమాయా, అంధకారము = యత్నం
లమాయయనుచీకటి, ఆ ప్రభు; విమలమైన = స్వచ్ఛమైన; వివేక, హృద
యమునకా. చేసి = జ్ఞానముకలుగుటచేసి; సమయు = తొలఁగిపోవు; రా
గాధికంబుల సరణి = కామము, మోహము, రాగము, ద్వేషము మొద
లగువానివలె; అంతన్, అపుడు; రపుచెడి = దారి తెలియక; దవ్వుదవ్వు
లకా = దూరముగా; విరిసిపోయెకా = తొలఁగిపోయెన,

తా. జ్ఞానముకలుగుటవలన రాగద్వేషములు నశించునట్లు అయి
క్షులమాయయను అంధకారమును దూరదూరముగా తొలఁగిపోయెను,

మ. వరనారాయణబాణంబుజ్జనితందుఁ ద్వారసభౌహేమపు
ఖరుచిస్సారమరాళరాజనితసఁ యక్రూరధారారణ
చ్చరసాహస్రము లోలి భీషణవిసఁ యశ్రేణిసై వ్యాలె భి
కరరావంబునఁగొనఁజొచ్చుశిఖినంఁ ఘాతంబుచందంబునఁ.

ఆర్థ. వర = శ్రేష్ఠమైన; నారాయణబాణ = నారాయణా
స్త్రిబాణరాజమునుండి; జనిత = పుట్టిన; దుర్వార = క్షుద్రకీని; పృభా =
కాంతులుగల; హేమపుంఖ = బంగారు మొనల; రుచి = కాంతిగలిగి,
స్ఫార = ఒప్పుచున్న; మరాళరాజ = రాజహంసల; శిశపక్ష = తెల్లని
తొక్కనలె; క్రూరధారా = వాడియైనయచుకలిగి; రణత్ = స్వనిచేయు
చున్న; కరసాహస్రము = వేలకొలదివిండ్లు; ఓలిన్ = నలుసగా; భీష
ణ, విపక్ష, శ్రేణిపయిక్ = భయంకరకత్తుసమాహముపై; భీకరరావం
బునన్ = భయంకరమగు ధ్వనితో; కానన్, చొచ్చు = అడవిని ప్రవేశిం
చు; శిఖినఁ ఘాతంబు. చందబునన్ = అగ్నులసమాహములె; వ్యాలె
లెక్ = పడెను.

తా, ధ్రువుని నారాయణాస్త్రమునుండి తేజోవిరాజితములైన
బాణసమాహములు, పుంఖానుపుంఖములుగా అడవియందు ప్రవేశించు
నగ్నులవలె శత్రుకోటిపైఁబడెను.

వ. అట్లేసిన.

136

ఆర్థ. అట్లు, ఏనివఁ = ఆప్రకారము ప్రయోగింపఁగా.

చ. ఖరశివతస్యదీప్తమనఁ తాండవరంపరవృష్టిచే బొరిం
బొరినికలాంగులైయచుఁ ప్రవృత్తులై పుష్పింతులమాణులై
గిలడనిఁజూచి భూరిభుజఁ గరకరంబు లెదిర్చి పేర్చి చె
చ్చెరనడతెంచుచందమునఁ జిత్రరథం బలుపూనితాఁకినఁ.

అర్థ. ఖర, విశిః, ప్రదీప్త, ఘన, కొంఠ, పరంపర, వృష్టిచేన్ = వాడియై, తీక్ష్ణమై, ప్రకాశించు, దట్టమైన, బాణములన్నముచేత; పారికబారిక = ఎక్కువగా: వికలాంగులు, ఆయి, విరిగిన ఆయుములుగల వారై; అవరి = పూని; పుణ్యజమల్ = రాక్షసులు: పృథు, హేతి, పాణులు, ఆయి = పెద్దఖడ్గములను పట్టుకొని; గరుడునికొని = రుత్తితునిచూచి; భూరి, భుజగప్రకరములు = గొప్పసర్పముల సమాహములు; ఎదిర్చి = ఎదిరించి; కేర్చి = పెచ్చుపెరిగి; చెచ్చరన్ = వేగముగా; నడతెంచుచందమునకొక = నచ్చువిధముగా చిత్రార్థన్ = చిత్రగతులతో నడచుచున్న రథమునెక్కినధ్రువుని; బలుపు = బలమును, ఊని = కలిగి; తాకినన్ = ఎదిరింపగా.

తా. గరుడునిపై పాము లెదిరించి ఎచ్చునట్లారాక్షసులు పెద్ద ఖడ్గములను ధరించి ధ్రువుని దాకిరి. అట్లు తాకిరిగా.

ఉ. వారలఁ జండతీవ్రశరః ✱ వర్గముచేత నికృత్తపాదజం

ఘోరుశిరోధరాంబుకః ✱ రోదరకర్ణులఁ జేసి యోగి సం

కేరుహమిత్రమండలనిర్భ్రత నెట్టిపదంబుఁ బెందు నా

భూరిపదంబుచందెలుచఁబొందఁగఁబంపెభుజావిజృంభియై.

అర్థ. వారలకొక = వారిని; చండ, తీవ్ర, శరవర్గముచేతన్ = తీక్ష్ణమైన బాణములచే; నికృత్త, పాద, జంఘ, ఊరు, శిరస్, అధర, అంబక, ఖర, ఉదర, కర్ణున్, చేసి = పాదములు, పిక్కలు, శిరస్సులు, పెదవులు, కన్నులు, చేతులు, కడుపులు, చెవులు వీనిని భేదించి; యోగి, పంకేరుహమిత్ర మండల, నికృత్తశక్ = గూర్మమండలమును భేదించుటవలన; ఏమిపదంబున్, చెందున్ = ఏపదవిని పొందునో; ఆ, భూరిపదంబునన్ = ఆశ్రేష్ఠమైనపదవిని; పెలుచన్ = మిక్కిలిగా; పొందఁగొక = చేరునట్లు; భుజ, విజృంభి; ఆయి = భుజగర్వముతో; పంపెన్ = పంపెను.

తా. ఆరాక్షసులను తన బాణములచేత, సకలావశువములను భేదించి, యోగులు భేదించుకొనుపోవు సూర్యమంతలమును చేరునట్లు చేసెను.

వ. ఇద్విధంబున నాచిత్రరథుండగుధ్వునిచేతనిహన్యమానులును నిరపరాధులును నయిన గుహ్యకులం జూచి యతని పితామహులం దైన స్వామంభువుండు ఋషిగణపరివృతుండై చనుదెంచి ధ్వుని జూచి యిట్లనియె వత్సా నిరపరాధులైన యీపుణ్యజనుల నెట్టిరోషంబున వధియించితి విట్టినిరయహేతునైన రోషంబు సాలుభ్రాతృవత్సలభ్రాతృవధాభితప్తుండనై కావించునీయత్నంబుడుగుమని. 139

అర్థ. ఇద్విధంబునకా = ఈరీతిగా; ఆ, చిత్రరథుండు, అగు, ధ్వునిచేతకా = రథముపై చిత్రముగ సంచరించు వాధ్వునిచేత; నిహన్యమానులును = చంపబడుచున్నవారును; నిరపరాధులును = ఎట్టితప్పును లేనివారును; అయిన, గుహ్యకులకా, చూచి = యక్షులనుచూచి; అతని, పితామహులకు అయిన, స్వామంభువుండు = అతనితాత యగు స్వామంభువనువు; ఋషిగణపరివృతుండయి = ఋషులతోఁగూడి; చనుదెంచి = వచ్చి; ధ్వునికా, చూచి, ఇట్లనియెకా = ధ్వుని చూచి యిట్లు పలికెను; వత్సా = బాలకా; నిరపరాధులైన = ఎట్టితప్పునులేని; ఈపుణ్యజనులకా = ఈరాక్షసులను; ఎట్టిరోషంబునకా = ఏమికోపముచేత; వధియించితివి = చంపినావు; ఇట్టి = ఇటువంటి; నిరయహేతువు, అయిన = పాపకారణమైన; రోషంబు, చాలుకా = కోపముచాలును; భ్రాతృవత్సలం = సోదరునియందు ప్రేమగలవాఁడా; భ్రాతృవధ, అభితప్తుండవు, అయి = నీసోదరునివధచేత కోపించినవాఁడవయి; కావించు = చెయుచున్న; నీయత్నంబు = నీప్రయత్నమును; ఉడుగుము, అని = మానుమని.

తా. స్వప్నము

క. అనఘా మనుకులమున కిది

యమచితకర్తృంబ యూని ♦ కై పెక్కండ్ర

ట్లనిమొనర దృంగిరి యిది నీ

రీనయంబును వలవ దుమగు ♦ మయ్య కుమారా. 140

అగ. అనఘా = పాపములేనివాడ ; మనుకులమునకు = మనువు
వంశమునకు ; ఇది = ఇట్లు చేయుట ; అమచితకర్తృంబ = కూడనికార్యమే ;
ఒకనికై = ఒకనికోసము ; పెక్కండ్ర = అనేకులు ; ఇట్లు = ఈరీతిగా ;
అనిమొనన్ = ముద్దముఖమున ; ద్రుంగిరి = మృతినొందిరి ; అయ్య,
కుమారా = ఓయి బాలకా ! ; ఇది = ఈపని ; నీకు = నీకు ; అనయంబు
ను = నిప్పటికిని ; నలవదు = కూడదు ; ఉడుగుము = మానుము ;

తా. కుమారకా ! ఒక్కనికోసము అనేకులను మృతినొందిం
చుట మనువంశమునపుట్టిన నీకుతగదు. కావున యుద్ధము మానుము.

వ. అదియునుంగాకి గోళాధిపానంబునగబడుప్రాయములై భూ
తహింస గావించుట హృషీకేశానువర్తులయినసాధువుల
కుండగదు నీవు సర్వభూతంబుల నాత్మభావంబునఁ దలఁ
చి సర్వభూతావాసుండును దురారాధ్యుండును నైసవి
ష్ణునిచదంబులఁ బూజించి తత్పరమపదంబునం బొందితి
వట్టిభగవంతుని హృదయంబున ననుధ్యాతుండవు భాగ
వతులచిత్తంబులకును సమ్యుతుండవు మఱియు సాధుపర్త
నుండ వన నొప్పునీ వీపాపకర్మం బెల్లు సేయ సమకట్టి
తి వేపురుముం దైన నేమి మహాత్ములయందుఁ దితిక్షయు

సములయందు మైత్రియు సీనులయందుఁ గృసయు నిత
రంబు లగుసనుర్చుజంతువులయందు సమత్వంబును గలిగి
వర్తించువానియందు సర్వాత్మకుం డైనభగవంతుండు
ప్రసన్నుం డగు నతండు ప్రసన్నుం డయిన వాఁడు ప్ర
కృతిగుణంబులం బాసి లింగశరీరభంగంబు గావించి
బ్రహ్మానందంబునం బొందు నదియునుంగాక కార్యకార
ణసంఘాతరూపం బయినవిత్వం బయస్కాంతసన్నిధాసం
బు గలిగినలోహంబుచందంబున నేసర్వేశ్వరుండు నిమి
త్తమాత్రంబుగాఁ బరిభ్రమించు సట్టియాశ్వరుని మా
యాగుణవ్యతికరంబున నారబ్ధంబు లయినపంచభూతంబు
లచేత యోషిత్పురుషవ్యవాయంబువలన యోషిత్పురు
షాదిరూపసంఘాతి యగు నివ్వధంబునఁ దత్సర్గంబుఁద
త్సంస్థానంబుఁ దల్లయంబు నగుచునుండునిట్లు దుర్విభా
వ్యంబైనకాలశక్తింజేసి గుణక్షోభంబున విభజ్యమానవీ
ర్యుండు ననంతుండు ననాదియు నైన జనంబులచేత జనంబు
లం బుట్టించుచుండుటంజేసి జగదాదికరుండును మృత్యు
హేతువు లగుజనంబుల లయంబునొందించుటంజేసి యం
తకరుండును ననాదియగుటంజేసి యవ్యయుండును నైన
భగవంతుండు జగత్కారణం డగుం గావున నీసృష్టిపా
లనవిలయంబులం గర్త గాని వాఁడునుంబలెఁ జేయు చుం
డు నిట్లు మృత్యురూపుండును బరుండును సమవర్తియు

నైనయీశ్వరునికి స్వవత్సరపక్షంబులు లేవతనికిఁ గర్తా
 ధీనంబు లయినభూతసంఘంబులు మహావాయువు ననుస
 రించురజంబులచాడ్చున నస్వతంత్రంబులగుచు ననువర్తిల
 చునతండును జంతంచయాయురుపచయాపచయకరణంబు
 లం దస్సృష్టుండును నగుజీవుండు కర్మబద్ధుండగుటంజేసి
 కర్మంబ వానికి నాయురుపచయాపచయంబులం జేయుచుం
 డు మఱియు సర్వజగత్కర్తృసాక్షి యగునర్వేశ్వరుని.

అర్థ. అదియునుం గాక = అంతేకాక ; దేహభిమానంబునన్ =
 శరీరముమీఁది యభిమానముచేసి; పశుహింసలై = పశువులఁజేసినారై;
 భూతహింస, కాచించుట = ప్రాణులకు హింసచేయుట; హృషీకేశ,
 అనువర్తలు, అయిన, సాధువునాక, తగదు = విష్ణుభక్తులయిన సజ్జను
 లకుకూడదు; నీవు; సర్వభూతంబుల = సమస్తప్రాణులన, అత్తభావంబు
 నాక, తలఁచి = నీవలెనేయుని అలోచించి; సర్వభూత, అవాసుండును =
 సర్వప్రాణులయందు నుండువాడును; దురారాధ్యుండున, అయిన =
 ఆరాధింపశక్యముకాని వాఁడనగు; విష్ణునిపరంబునాక = విష్ణుమూర్తి
 యొక్క సాదములను పూజించి; తత్, పరమపదంబునాక, పొంది
 తివి = ఆతనిశ్రేష్ఠత్వానమును పొందితివి; అట్టి = అటువంటి; భగవంతుని =
 విష్ణువుయొక్క; హృదయంబునాక = హృదయమునందు ; ఆనుభూతుం
 డవు = భాగవతుల చిత్తంబులకును, సమతుం
 డవు = విష్ణుభక్తులననులకు ప్రియఁడవు; మఱియ = ఇంకను; సాధువ
 ర్తనుండవు, ఆనన్ = సాధుచరిత్రముగలవాఁడని; ఒప్పు = ఒప్పునట్టి;
 నీవు; ఈ, పాపకర్తలు, ఎట్లా, చేయన్, సమకట్టితివి = ఈపాపకార్య
 మును ఎట్లు చేయనారంభించితివి; ఏపురుషుండు, అయినాక, ఏమి = ఏ
 పురుషుఁడైనను; మహాత్ములయందుకా, తితిక్షుగున్ = మహాత్ములయెడల

ఓర్పున; సమలయందు మైత్రియుక్తముననులయెడల స్నేహమును ;
 సీనులయందు, కృపయుక్తముననులయెడల తక్కువవారియందు దయను ;
 ఇతరంబులగు, సమస్త జంతువులయందు, సమత్వంబును = తక్కిన సర్వ
 ప్రాణులయందును సమబుద్ధియు ; కలిగి ; వర్తించువానియందు = ప్రవ
 ర్తించువానికి ; సర్వాత్మకుండు, ఆయిన = సమస్తమునకును ఆత్మనంటి ;
 భగవతుండు = శ్రీమహావిష్ణువు, ప్రసన్నుండు, అగు = నయగలవా
 డగును ; అతండు = అవిష్ణువు, ప్రసన్నుండు, ఆయినవాడు = గయచూ
 చినవాడు ; ప్రాంతిగుణంబులన, హాసి = సత్త్వరజస్ తమోగుణములను
 విడిచి ; లింగశరీరభంగంబు, కావించి = మూలశరీరమును విడిచిపెట్టి ;
 బ్రహ్మనందంబునన్, పొందు = బ్రహ్మనందమును పొందును ; ఆదియు
 నుక్త, కాక = అంతేకాక ; కార్యకారణ, సంఘా, రూపంబు. ఆయి
 న = కార్యము, కారణముననువానికూడిచేరిగిన ; శత్రుంబు = ప్రతిపం
 చము ; అనుష్ఠాంతి, సన్నాహంబు, కలిగిన, లోహంబు చందంబున =
 సూచంబునను దగ్గరగానున్న యినుమువోలె విసర్వశ్రుం = వివిష్ట
 మూర్తి ; విమిత్రిమాత్రంబుగా = తాత్కాలికకారణమై ; పరిభ్రమిం
 చున్ = తిరుగుచుండునో ; అట్టి = అటువంటి ; శత్రుని = విష్ణుమూర్తి
 యొక్క ; మాయాగుణ, వ్యతిరంబున = మాయలనగలుగు గుణముల
 కలయికచేత ; అరబ్ధంబులు ఆయిన = సృష్టిపొందిన ; పంచభూతంబుల
 చేతన్ ; యోషిత్, పురుష, వ్యవాయంబుననన్ = స్త్రీపురుషులకూడిక
 వలన ; యోషిత్, పురుష, అది, రూపసంభూతి, అగున్ = స్త్రీపురుషుల
 రూపంబులు పుట్టుచుండును ; ఇద్వధ బున = ఈరీతిగా ; తత్ సర్గం
 బు = అసృష్టియు ; తత్ సంస్థానంబు = అస్థితియు ; తత్, కలంబు
 ను = అనాశయును ; అనుచు, శిండు = కలుగుచుండును ; ఇట్లు ఈ
 విధముగా, దుర్విభావ్యంబయిన = ఊహింపశక్యముగాని ; కాలశక్తిన్,
 చేసి = కాలముయొక్క శక్తిచే, గుణ, త్రోభంబునన్ = గుణముల తారు
 మారగుచుండుటచేత ; విభిజ్యమాన, వీర్వండును = భాగింపఁబడినవీర్వ

ముగలవాడును; అనంతరుండును=అంతములేనివాడును ; అనాదియు
 ను=మొదలులేనివాడును ; అయి, జనంబుచేతన్=జనులచేత; జనం
 బుక=జనులను; పుట్టించుచుండుటక, చేసి=పుట్టించుచుండుటలన;
 జగవాని, కరుండును=ప్రకృతికి మూలమయినవాడును; మృత్యుహేతు
 వులు, అగు, జనంబున్=మృత్యువులకు కారణమలగు జనులను; లయం
 బునొందించుటంచేసి=నాశనముచేయుటచేత; అంతకరుండును=అయ
 కాదువాడును ; అనాది, అగుటంచేసి=పుట్టుక లేకపోవుటచేత; అవ్య
 యుండును=నాశనములేనివాడును; అయిన; భగవంతుండు=అయిన
 శ్రీమహావిష్ణువు; జగత్, కారణుండు, అగు=జగములకు కారణమగు
 ను; కావునక=కాబట్టి; ఈ, సృష్టి, పాలన, విలయంబున్=ఈసృష్టి,
 సీతీసంహరములందు; కర్తకానివాడునుం బరెక=తానుకర్తకానట్లు;
 చేయుచుండుక=ప్రవర్తించుచుండును; ఇట్లు=ఈవిధముగా; మృత్యు
 రూపుండును=మృత్యురూపముగలవాడును; పరుండును=శ్రేష్ఠుడు
 ను; సమవర్తియు=సర్వభూతములయొకటి నొక్కరీతిగా బ్రవర్తించు
 వాడును; అయిన; ఈశ్వరునికిక=అయిన మహావిష్ణువుకు; స్వపక్ష,
 పరపక్షంబులు, లేవు=తనవారు పరులనుమాటలేదు; ఆతనికిక=ఆత
 నికి; కర్తాధీనంబులు, అయిన=కర్తమునకు కట్టుబడియున్న; భూతసం
 ఘంబులు=ప్రాణికోట్లు, మహావాయువున్, అనుసరించు, రజంబుల
 చాద్వనన్=గాలితోగూడ పోవుచుండు దూళివలె, అస్వతంత్రంబు
 లు, అగుచుక=స్వాతంత్ర్యము లేక; అనువర్తించుక=వెంట నంటి
 యుండును; అతండును=అనుహవిష్ణువును ; జంతుచయ=జంతుసమూ
 హములయొక్క; అయిన=జీవితము; ఉపచయ, అపచయ, కరణం
 బులందు=ఇచ్చుట, ఈయకపోవుట అనువానియందు; అస్పృష్టుండును,
 అగు=సంబంధములేక; జీవుండు=జీవాత్మ; కర్తబద్ధుండు అగుటంచేసి=
 కర్తము వీతి కట్టబడినవాడగుటలన; కర్తబ=కర్తవ్యే; వానికి=ఆ
 జీవాత్మకు; అయిన, ఉపచయ, అపచయంబులక=అయ్యునిచ్చుటను

ఈయనంకుటను ; చేరుచుండును = కలుగజేరుచుండును ; మఱి
యన్ = ఇంకను ; సర్వ, జగత్, కర్త, సాక్షి, ॥గు = సమస్తజగముల
యొక్క పనులను చూచుచున్నవాడగు ; సర్వేశ్వరుని = శ్రీమహా
విష్ణువును.

తా. స్వప్నము.

క. కొందఱు కర్తృం బందురు

కొందఱు స్వాభావ్య మందు ॥ కొందఱు కాలం
బందురు కొందఱు దైవం

బందురు కొందఱు తొగి గామ ॥ మందు మహాత్మా. 142

అర్థ. కొందఱు = కొందఱు ; కర్తృబందురు = కర్తృమని చెప్పు
దురు ; కొందఱు = మఱికొందఱు ; స్వాభావ్యమందు = స్వభావశక్తియే
అని పలుకుదురు, కొందఱు = ఇంకను కొందఱు ; కాలబందురు = దానినే
కాలమని చెప్పుదురు ; కొందఱు = మరికొందఱు ; దైవదైవంబందురు =
దానినే దైవమని చెప్పుదురు ; కొందఱు, ఒక = మఱికొందరింకను ;
మహాత్మా = ధ్రువుగాని ఎవరైనను = కాదు మని చెప్పుదురు.

తా. క-శ్వరుని, కర్తృమ, స్వభావశక్తి, కాలము, దైవము, కా
మము,, ననియనేకులనే విధములుగా తలంచుచుండురు.

వ. ఇట్లు లవ్యక్తరూపుండును సప్రమేయుండును నానాశక్తి
దయ హేతుభూతుండును నైన భగవంతుండు సేయుకా
ర్యంబులు బ్రహ్మార్పణంబు లెఱుంగ రట యతనితత్త్వం
బు నెవ్వరెఱుంగ నోవుదు రాభగవంతుండు సృష్టితిల
యంబులు సేయుచుండియు ననహంకారుం డగుట గుణ
కర్తృంబులం బొరయఁడు సర్వభూతాత్ముండును సర్వభూ

త నియంతయు సర్వభూతభావనుండు నైసర్గవంతుండు
 తనమాయతోడ గూడి భూతస్పృష్టిసితినహారంబులు నే
 యుచుండుఁ గావునఁ బుత్రా యిబ్బుత్పత్తిస్థితిలయంబుల
 కు దైవంబుకారణంబై యుండ నీధనదానుచరులు భవదీ
 యభ్రాతృహంత లగుదురే యదియుచుం గాక యీశ్వ
 జాసతులు విశ్వస్పృణ్ణామంబుల నియంత్రితులై ముకు
 ద్రాక్షు వెట్టినపశువులుంబోలె నెవ్వనియాజ్ఞాధీనకృత్య
 లై వర్తింతు రట్టి దుష్టజరమృత్యువు ను సుజనామృత
 స్వరూపుండును సంతృక్తుండును జగత్పరాయణుండును
 నైసర్మ్యాశ్వురుని సర్వస్వకారంబుల శరణంబుఁ బొందు
 మదియునుంగాక.

143

ఆర్థ. ఇట్లు = ఈరీతిగా; అవ్యక్తరూపుండును = వ్యక్తముకాని
 రూపముకలవాఁడును, అప్రేమేయుండును = పరిమితదెలిసికొన నశక్తుం
 డును; నానా, శక్తి, ఉదయ, హేతుభూతుండును = వివిధములగు శక్తు
 లుకలవాఁడును; ఆయిన; భగవంతుండు = శ్రీమహావిష్ణువు, చేయ = చే
 యునట్టి; కార్యంబులు = పనులు; బ్రహ్మద్రాగులు = బ్రహ్మ, రుద్రుండు
 మొదలగువారు; ఎఱుంగరఁట = తెలిసికొనజాలరఁట; అతని తత్త్వం
 బుక = అతని సత్యస్వరూపమును; ఎవరు, ఎఱుంగక, ఓపుదురు = ఎవరు
 తెలిసికొనగలరు, అభగవంతుండు = అశశ్వరఁడు; సృష్టి, స్థితి, సంహ
 రములను; చేయుచుండియుక = చేయుచున్నను; ఆసహకారుండు
 అగుటక = అహంకారము లేనివాఁడగుటచేత; గుణ, కర్తృబులన్ =
 పౌరముండు = గుణములను, కర్తృములను, అంగీయుండఁడు; సర్వభూతా
 త్మండును = సర్వప్రాణులయందును ఆత్మయు మోలఁగువాఁడును; సర్వ

భూత, నియంత్రము = సర్వభూతములకును నియమానుడును, సర్వభూత
భావస్వరూపుడు = సమస్తసాణులచేతను ధ్యానింపఁబడువాఁడును; ఆయిన
భగవంతుండు = ఆయిన ఈశ్వరుండు, తనమాయతోడఁ, కూడి = తన
మానతోఁగూడ; భూత, సృష్టి, స్థితి, సంహారంబులు = సాణులను
సృష్టించుట, పాలించుట, చంపుట, అనుకార్యములను; చేయుచుం
డుట = చేయుచుండును; కౌవునఁ = గనుక; పుత్రా = కుమారుఁడా;
ఇట్లు = ఈప్రకారముగా; ఉత్పత్తి; స్థితి, లయంబులకున్ = సృష్టి, స్థితి,
సంహరములకు; దైవంబు, కారణంబు, అయి, ఉండఁ = దైవమేకారణ
మయియుండఁగా; ఈ, భవద, అనుచరులు = ఈకుబేరుని సేవకులైన
యతనుల; భవదీయ, భాగ్యహంతలు, అగుదురే = నీసోదరునిచంపిన
వారలగుదురా? అదియుచుం గాక, ఈబ్రహ్మలు = ఈబ్రహ్మలు, విశ్వ
సృష్ట, నామంబులఁ = విశ్వమును సృజించువారనుజేర; నియంత్రులు;
ఆయి = నియమింపఁబడినవారయి; ముకుందాత్ము, పెట్టిన, పశువులుఁ, పో
లెఁ = ముక్కునకు త్రొక్కుకట్టిన పశువులవలె; ఎన్నని, అజ్ఞా, అధీన,
కృత్యులు, ఆయి = ఎనిసి అజ్ఞులతోఁబడి పనులచేయుచు; ఎత్తి తురు =
సంచరింతురో? అట్టి = అటువంటి; దుష్టజన, మృత్యువును = దుష్టులకు
మృత్యువుఁ జేయఁడును; సుజన, అమృతస్వరూపుండును = సజ్జనులకు
అమృతమువఁచివాఁడును, సర్వ, ఆత్మకుండును = సమస్తసాణులకును
ఆత్మవఁచివాఁడును; జగత్, పరాయణుండును = లోకములకు ఆశ్రయ
మయినవాఁడును; ఆయిన, ఈశ్వరునిఁ = ఆయిన ఓంకారమునఁగిరి; సర్వ
ప్రకారంబులఁ = అన్నివిధములచేతన; శిరణంబు, పొందుము = శరణు
చొందుము; అదియునుగాక = ఇంతేకాక;

తా. స్పష్టము.

సీ. అనఘాత్త నీవు చం ♦ చాబ్బవయస్కుండ

చై పినతల్లి ని ♦ న్నాడేనట్టి

మాటల నిర్భిన్న ♦ మర్త్యుండ వగుచును
 జనయిత్రీ దిగనాడి ♦ వనము కేగి
 తపమునఁ జేసి యి ♦ చ్చపుభక్తి నీశ్వరుఁ
 బూజించి మహితవి ♦ భూతి మెఱసి
 రమణార్జునిలోకోత్త ♦ రం జైనపదమును
 బొందితి పది గాన ♦ భూసిభేద

తే. రూప మైనసృపంచంబు ♦ రూఢి నేమ
 హాత్తునందుఁ బ్రతీత మై ♦ యలరు నట్టి
 యగుణుఁ డద్వితీయుండును ♦ నక్షరుండు
 నైన యీశ్వరుఁ బరమాత్మ ♦ ననుదినంబు.

144

ఆర్థ. ఆనఘాత్త=పాపరహితుఁడా; నీవు, పంచాబ్జవయస్కుం
 డవయి=అయిదేండ్ల బాలుఁడవయి; పినశల్లి=నీపినశల్లియైన సురుచి;
 నిన్ను, అడినట్టి=నిన్ను పలికినట్టి; మాటలకా=మాటలచేత; నిర్భిన్న,
 మర్త్యుండవగుచును=మనస్సునొచ్చిన వాడవై; జనయిత్రీ, దిగనాడి=
 తల్లినివిడిచిపెట్టి, వనముకేగి=వనమునకుపోయి; తపమునకా, చేసి=తప
 స్సులన; అచ్చపుభక్తిన్=స్వచ్ఛమైనభక్తితో; ఈశ్వరున్, పూజించి=
 ఈశ్వరునిపూజచేసి; మహితవిభూతికా, మెఱసి=మిక్కిలి వైభవముతో
 ప్రకాశించి; రమణకా=ప్రీతితో, త్రిలోకోత్తరంబైన=మూఁడులోక
 ములకంటె నున్నతమైన; పదమును=స్థానమును; బొందితివి=సంపా
 దించితివి; అది, కానన్=అందుచేత; భూతి, భేద, రూపమైన=అనేక
 భేదములచే రూపములపొందిన; ప్రపంచంబు=విశ్వము; రూఢికా=
 స్థిరముగా; ఏమహాత్తునందున్=ఏమహానుభావునియందు; ప్రతీతమై,
 అలరున్=ప్రఖ్యాతిని పొందియందునో; అట్టి=అటువంటి; అగుణుఁ

డ = యములు లేనివాఁడు; అద్వితీయుండును = తనకంటె నితరుండు లేనివాఁడు; అక్షుండున్ = నాశనము లేనివాఁడు; అయిన ఈశ్వరున్ = అయిన విష్ణుమూర్తి; పరమాత్మున్ = పురుషోత్తము; అశుదినంబుక = దినదినమును.

తా. ఓయి భ్రువుడా! నీవైదేండ్ల ప్రాయముననే సవతితల్లి యాడిన మాటలకు సహింపక, యడవికిపోయి, తపస్సుచేసి, ఈశ్వరుని పూజించి, అతనిదయవలన ముగ్ధోకములకంటె నున్నతిమైన స్థానమును పొందితివి కావున నీవాపరి హత్తుని ప్రతిదినమును (మందుపద్యముతో నవ్యయము.)

సీ. కైకొని శుద్ధంబు ♦ గతమత్సరంబును

సమలంబు సగుహృద ♦ యంబునందు

సొలవ కన్వేషించు ♦ చును బ్రత్యగ్భక్తుండు

భగవంతుండును బర ♦ బ్రహ్మమయుండు

నానందమాత్ముండు ♦ సవ్యయుండుపసన్న

సకలవీర్యుండును ♦ సగుణుడజుండు

నయినసర్వేశ్వరు ♦ నందుత్తమం బైన

సద్భక్తి జేయుచు ♦ సమత నొప్పి

తే. రూఢి సోహమ్మ మేతి పృ ♦ రూఢ మగుచు

ఘనత కెక్కునవిద్య యక ♦ గ్రంథి నీవు

ద్రెంచి వైచితి కావున ♦ ధీవరేణ్య

సర్వశుభహాని యైన రో ♦ మంబు వలదు.

145

అర్థ కైకొని = పూని; శుద్ధంబుక = పరిశుద్ధమును; గతమత్సరంబుక = మత్సరముపోయినవాఁడు; అమలంబుక = నిర్మలమయినది

మున; అగు=అయిన; హృదయంబునందు=హృదయమునందు; సౌలవ
క=అలయన; అన్వేషించుచున=అడకుచును; ప్రత్యేకాత్తుండున్=
జీవాత్మస్వరూపుఁడును; భగవంతుఁడును=మంగళస్వరూపముగలవాఁ
డును; పరమాత్మమనునట్టి=పరమాత్మస్వరూపియును; ఆనందమా
త్ముఁడున్=నాశనములేనివాఁడును; ఉపపన్నులవీర్యుండును=సం
భవమొందిన వీర్యములనన్నిటిని గలవాఁడును; సగుణుఁడు, వి=మంచి
గుణముచేత; దనరాసునాకును=తిరుగువాఁడును; అజుఁడు=జన్మము
లేనివాఁడును; అయినసర్వేశ్వరునందున్=అయినటులంటి శ్రీవిష్ణుమా
ర్త్తియందు; సద్భక్తిన్, ఒప్పుచున్=మంచి, ర్మలమయినభక్తినిగలిగి నెల
యువాఁడును; సమతన్=సమత్వముతో, ఒప్పి=ఒప్పుచు; రూఢిన్,
సోహం, మను, ఇతి=అని, నిజముగా, నాయునుబడే; ప్రయాణముగు
చున్=నిరూఢినిజెందినదై; ఘనతక్కు=గొప్పతనమునుసాగు; అవి
ద్యయున్, గ్రంథిన్=మాయయ నెడిముకిని; త్రించివైచితి, కౌవునన్=
కోసివేసితిగానఁ ధీర రణ్య=బుద్ధిశాలిలో శ్రేష్ఠమయి వాఁడా' స
ర్వశుభహానియైన=మంగళములన్నిటిని పోగొట్టుననియైన, రోషంబు=
కోపంబు; ఎలదు=ఎలగు.

తా. పవిత్రమును ద్వేషములేనిది నునగు హృదయమందు వెతకు
చు, జీవాత్మస్వరూపుఁడై పరబ్రహ్మమయియుండు సర్వేశ్వరుని ఆతిఁడే
నేనను జ్ఞానముకలిగి అవిద్యను తిరించి యున్నావు కావున నోఁపువుఁ
డా, సర్వశుభములను హానికలిగించు కోపమునువదలుము.

క. విను రోషహృదయుచేతను

ననయము లోకము నశించు ♦ రోషధములచే

భువరోగములు నశించెను

యనువున నది గాన రోష ♦ నుడఁపు మహాత్మా. 146

అర్థ. దౌషధములచేత = మందులచేత; రోగములు నశించినయగు
పునః = రోగములుపోవునట్లు; విముక్తి = విముక్తి; రోగహృదయచే
త = కోపముగలవానిచేత; అనయము = ఎప్పటికిని; లోకమునశించు
చు = లోకముచేతును.

తా. దౌషధముచేత రోగములునశించునట్లు, రోగముచేత లోకములు
నశించును.

తే, అసంపన్న సీదురహాదర ♦ హంత లనుచు

జెనచి యీపుణ్యజనుల జం ♦ పిత కిదంగి

పరగ నిదియె సదాశివ ♦ భ్రాతృయై

యర్థవిధునకు నపరాధ ♦ మయ్యె గాన

147

అర్థ. అనఘ = సాధనహితుఁడా ! నీదురహాదరహంతలకు
చు = నీలోబుట్టుకయిన కుటుంబమున చంపినవారని; పెనచి = జెన
గునట్లు చేసి; ఈపుణ్యజనుల = ఈరాక్షసులకు; కిదంగి = పూని; చంపి
తి = పోయించితివి; పరగ = ఒప్పునట్లు; ఇదియె = ఇట్టిదియె; సదాశి
వభ్రాతృయై = కుశ్వరునకు సోదరుడైన; అర్థవిధునకు = సజేయకు;
అపరాధమయ్యె = తప్పాయెను; కాన = అందుచే. (మందుపర్యము
లోనన్వయము).

తా. ఈకుటుంబ సోదరుని చ పిరని వారిని నీవు చంపితివి,
వీరు శివుని సోదరుడైన కుశ్వరుని కుటుంబ, అందుచేతనీవు కుశ్వరునికి అ
పరాధము చేసితివి, కాబట్టి,

క. సతిసుతులచేత నీ వివు

డతనిఁ బ్రసన్నునిగఁ జేయు ♦ మని మనువు దయా

మఱిఁ జెప్పి ధ్యాయనిచె న

తృప్తుఁడై నయ మొవ్వఁ జనియె ♦ ఋషియుక్తుడై.

అర్థ. నతి=ననుస్కారముల చేతను; సతుల వేక్ష=స్తోత్రముల చేతను; ఈవిపుడు; అతినిన్య=అకుచేరుని; ప్రసన్నునిఁగాఁజేయుము=దయబూనిలవానినిగాఁజనర్పము; అని, మనువు=అని, స్వాయంభువుఁడు; దయామతిన్, చెప్పి; ధృవునిచేసత్కృతుండై=ధృవునిచే సత్కరింపబడినవాడై, నయమొప్పన్=నెప్పుని ఒప్పునట్లుగా; ఋషి యుక్తుండై=ఋషిగణములతోఁగూడినవాడై; చనియెన్=పోయెను.

తా. నీవారని ప్రతిమాలుకొని, నీసప్రసన్నుడగునట్లు చేసికొనుము. అని మనువుచెప్పి, ధృవునిచేత సత్కరింపబడి, ఋషులతో కలసి వెడలిపోయెను.

వ. అంత.

149

అర్థ. అంతన్=అటుపిమ్మట

తే. యక్షచారణసిద్ధవి ♦ ద్వాధరారి

జనగణస్తూయమానుండై ♦ ధనదుండంతఁ

బుణ్యజనవైశసనివృత్తుని ♦ భూరిరోష

రహితుండైచట్టిధృవుని జే ♦ రంగ వచ్చె.

150

అర్థ. అంతన్=అప్పుడు; ధనదుండు=కుబేరుండు యక్ష, చారణ. సిద్ధ, విద్వాధర=యక్షులు, చారణ, సిద్ధ, విద్వాధర, అది=మొదలగు; జన=పరివారములవారిచేత; స్తూయమానుండై=పొగడబడువాడై పుణ్యజన=రక్కసులను; వైశస=సంపుటను; నివృత్తినిన్=పదలినవానిని; భూరి=అధికమైన; రోష=కోపమునుండి; రహితుండు=తొలగినవానిని; చనట్టిధృవునిన్=అయినటువంటి ధృవుని, చేరంగవచ్చెన్=సమీపించెను.

తా. యక్షులు, చారణులు, సిద్ధులు, విద్వాధరులు, మొదలగువారు తన్ను పొగడచుండ, కుబేరుండు రాక్షసులపై కోపము నుపసంహరించుకొని యున్న ధృవునివద్దకు వచ్చెను.

సీ. చనుడెంచి వెనఁ గృతాం ♦ జలి యైసధ్యువుఁ జూచి
 తివుట నిట్లనియె య్ ♦ త్రియకుమార
 తగ భవదీయసి ♦ తామహాదేశంబు
 నను దుస్త్వజం బైన ♦ ఘనవిరోధ
 ముడిగితి వటు గాన ♦ యానరంగ నిపుడు నీ
 యందుఁ బ్రసన్నుండ ♦ నైతి భూత
 జననలయంబుల ♦ కనయంబుఁ గాలంబె

కర్తయై వర్తించుఁ ♦ గాన యుష్ట
 తే. దనుజుఁ జంపినవారలీ ♦ యక్షవరులు
 గారు తలపోయ వీయక్ష ♦ గణము నిట్లు
 నెఱి వధించినవాడెవు ♦ నీవు గావు
 వినుతగుణశీల మాటలు ♦ వేయు నేల.

151

ఆర్థ. చనుడెంచి=నచ్చి; కృతాంజలి, యైన=నమస్కరించినట్టి; భువుణ్, చూచి=ధృవురికనుగొని; తివుట=కోర్కెతో; ఇట్లనియె=ఈప్రకారముఅనియెను; య్ త్రియ కుమార=ఉత్తానపాదునికుమారుండయినధృవుడా! తగ=ఒప్పునట్లు; భవదీయ, పితామహ=నీయొక్కతాతయొక్క; అదేశంబున=అనతిచేత; దుస్త్వజంబైన=త్యజించుటకు శక్యముకాని; ఘనవిరోధము=అధికమైన వైరమును; ముడిగితి=వదలితివి; అట్లుగాన=అకారణమునుబట్టి; ఒనరంగన్=ఒప్పునట్లు; ఇప్పుడు, నీయందు బ్రసన్నుడనైతిన్=ఈసమయమందునీయందు దయగలవాడనైతిని; భూతి=భూతకోటులయొక్క; జనన, లయంబులకు=పుట్టువులకునుచావులకును; నయంబు=ఎల్లప్పుడును

కాలంబై = కాలమే; కర్తయై, వర్తించున్ = కారణంబై యెసగుచుండు
ను; కానన్ = కాంబట్టి, యుష్మత్ అనుజున్ = నీతియుని; చంపినవార
లు = విధించినవారలు; ఈ యక్షులగులు గారు = ఈ యక్షులు గారు;
తలపోయన్ = తలచిచివగా; ఇట్లు = ఈవిధముగా; ఈయక్షగణ
మున్ = ఈయక్షుల మూకను; నెట్టె = మెండుగా; విధించిన
వాడవు; నీవుగావు = నీవుకానేరవు; విమత = పొగడతగిన; గుణశీల =
సుగుణములను శీలమునగలవాడా! మాటలు వేయునేల = విలపలుమా
టు మాటలు?

తా. ఇట్లుచచ్చితనకు దోసిలాగ్గి గున్న ధృవునుచూచి ఓయి యక్ష
త్రియబాంకుడా! నీతాత ముపదేశమున కోపమును చాలించియున్నావు.
నీయెడలనేను ప్రసన్నుండవయితిని, సృష్టిసితీలములకు కాలమే కార
ణముగాని మరియొండుగాదు. ఈయక్షులను నీవుచంపలేదు. ఈయక్షులు
నీసోదరుని చంపలేదు.

వ. అదియునుం గొక యేబుద్ధింజేసి కర్మసంబంధదుఃఖాది
కంబులు దేహాత్మానుసంధానంబునంజేసి సంభవిండు నట్టి
యహంతృన్మునునసార్థజ్ఞానంబు స్వస్వమందుంబోలె బు
రుక్షునకుందోచు నది గావున సర్వభూతాత్మవిగ్రహం
డును సఖోక్షజంతును భవచ్ఛేదకుండును భజనీయపా
దారవిందుండును ననంతామేయశక్తియుక్తుండును గుణ
మయాత్మమాయా విరహితుండును నైనయీశ్వరుని సేవిం
పుము నీకు భద్రంబయ్యెడు భవదీయనుమనోగతం జైన
వరంబుఁ గోరుము నీవంబుజనాభపాదారవిందసేవసం
బుఁ దిరంబుగఁ జేయుదువని యెఱుంగుదు నసిన రాజ
రాజుచేత నిట్లు మహామతియు భాగవతోత్తముండు నైన

భువుండు స్వీరేపంపగబడియ హరిస్వరణంబు చేత సప్త
యత్నంబును దురత్యయం బై స యజ్ఞానంబుఁ దరియింత
రట్టిహరిస్వరణం బదలితం బగునట్లునంగు మని యడిగిన
నట్లు కాకి యు యంగిరించి యంతం గుజేరుండు సంప్రీ
తచిత్తుం దియి భువుని శ్రీహరిస్వరణంబు ట్లుపదేశించి
యంతర్ధానంబు నొందెంత భువుండు యక్షిన్సరకిం
పురుషగణసంహ్తాయుమానైభవుం దిగుచు నాత్మీయపు
రంబునకు చురలి చనుడంచెంత.

152

ఆర్థ. అని యునుగాక; ఏబుద్ధింజేసి=ఏబుద్ధిచేత; కర్త సంబం
ధ=హృదయ ర్థకు సంబంధించిన; దుర్భిక్షంబులు=దుర్భిక్షము మొదల
గునవి; దేహ, అత్తను, సంభానంబునన్; చేసి=శరీరమునకును, మనస్సు
నకును జేరిగలవియగుటచేత; సంచరించున్=ఁలుచుండునో; అట్టి;
అహం=నేను; త్వమ్=నీవు; అనన్తజ్ఞానము=అనన్త విద్యతలర్థ
ముతోఁ బరిఁ; పుష్పమందుంవోలెన=స్వప్నాననయందూలెనే; పురు
షునకున్ తోచుకొ=మనస్సునకుతోచును; అదిగావునన్=అకారణ
ముచేత; స్వభూత=అన్నభూతములతోటలనే; అత్తవిగ్రహించును=
శ్రీవిష్ణుమూర్తియును భవి, భేదంబును=జన్మముల నశింపచేయువాఁ
డును; భజనీయ, పాదారవింబుండును=భజింపదగిన పాదకమలములు
గలవాఁడును; అనంత=అంతయులేనిదియు; అమేయ=మేరలేనిదియు
నైన; శక్తి=శక్తిచేత; యుక్తుండును=సూక్ష్మవాఁడును; గుణమయ=
గుణముయొక్క ప్రచురమయమై యుండును; అత్తమామా=నమాయ
నుండి; పరహితుండును=తొలగినవాఁడును; ఐన, ఈశ్వరునిన్, నేనిం
పును=ఐనట్టి శ్రీవిష్ణుమూర్తిని కొలువును; నీవు, భద్రంబు, య్యోధు=

నీకు మేలైనకూడెను; ధీమానునోగతంబైనను మనస్సువండుగల; వరబున్ కోరుము=కోర్కెనుకోరుము; నీవు; అంబుజనాథ=విష్ణుమూర్తియొక్క; హద, అరవింద, సేవంబుక=హృదయములపూజను; తిరబుక, చేరుదునని, ఎరుంగుక=స్థిరముగాఁ జేయఁగలవని యెఱుఁగును; అనిన, రాజరాజు వెతన్=అనినట్టి కుబేరునిచేత; అట్లు=అవిధముగా; వరంబువేకుము; మునుగుక=గొప్పబుద్ధిగలవాఁడును; భాగవత, ఉత్తముండును=భక్తార్యుండును; ఐనభ్రువుడు; ప్రేరేపింపబడి; ఏవారి స్తరణంబుచేతన్=ఎట్టివిష్ణుమూర్తియొక్క ధ్యానముచేత; అప్రమత్తంబునన్=ప్రమత్తములేకయే; దురద్రుయం=చేటులేనిది; ఐనయజ్ఞానంబుక=అనినట్టి తెలివిలేమిని; తిరియింతురు=వారమురో; అట్టి, హరి స్తరణంబుక=అటువంటి మహిమగల హరియందలి స్తుతిని; అచలితంబగునట్లు, ఒసగుము=స్థిరమైనట్లు ఇమ్ము; అని యడిగినకా=అని నడఁగా; అట్లకా; యని=అట్లేయగుగాకని; కుబేరుడు=కుబేరుండు; అంగీకరించి=ఒప్పింపి; అంతకా=అంతట; సంప్రీతచిత్తుండయి=ప్రీతితోఁ గూడినమనసుగలవాఁడయి; భ్రువుని కిన్, శ్రీహరి స్తరణంబుక=శ్రీహరిధ్యానమున; అట్లుపడేకించి=అప్రకారముబోధించి; అంతిరానంబు నొండెక=మాయమాయెను; అంతకా=అటుపిమ్ము; భ్రువుండు, యక్ష, కిన్నర=కించినరూపముగల దేవతలు, కింపురుష; గణ=సమూహములేని; సన్తాపనాన=పొగడఁబడు; వైభవుండు, అయి=విధనముగలవాఁడై; అత్తీక్ష, పురంబునకున్=తనవగరుమనకు; మరలకా, చనుకెచెను=సురలివచ్చెను అంతకా=అంతట.

తా. స్వప్నము.

సీ. గంగుతింప భూరిద ధీమలచేఁ గడు నొప్ప

యజ్ఞముల్ సేయ న యజ్ఞవిభుండు

దృవ్యక్రియాదేవ • తాఘలరూపస

త్కర్తృఫలప్రదా • తయురు నైస

పురుషోత్తముచి సర్థి • బూజించి మఱియు స

ర్వోపాధివర్జితం • దుత్తముండు

సంస్కృత్యకుండు సగు • జలజాతుసండుఁ దీ

వృంజై ప్రివాహరూ • సంబు నైన

తే. భక్తి సలుపుచు పకిల • సంపదనుండు

నలరు దనయందు నున్నమ • సోత్తు హరిని

బిదచిదానందమయుల • ధ్యేవరుఁ బరము

నీశ్వరేశ్వరుఁ బొడగనె • సిద్ధపరిత.

153

అర్థ. గణుతింపఁ = విచారించుగా; ధూరిదక్షిణలచేఁ = అధిక
ములయిన దక్షిణలచే; కరణ, ఒప్పఁ = మిగులదేజరిల్లుచుండఁగా;
యజ్ఞముల్, చేయఁ = యాగములోనరింపఁగా; అయ్యజ్ఞవిఘ్నండు = అ
యజ్ఞమునకు యజమానుఁడు; (ధృతివుండు); దృవ్య = ధనము; క్రియ =
పనులు; దేవతా = దైవమును; ఫల = ఫలియోజనమును; వీని; రూప =
రూపముగల; సత్కర్తృ = సత్కర్తృములయొక్క; ఫలప్రదాతయు
ను = ఫలియోజన మొనంగువాడును; విన, పురుషోత్తమునిఁ = అయినట్టి
శ్రీహరి; ఆర్థి, పూజించి = మనసారసేవిచి; మఱియును; సర్వకృపా
ధివర్జితండు = కాపట్యమునుండి తొలఁగినవాఁడు; ఉత్తముండు = ఘనుఁ
డు; స్వరూపాత్మకుఁడు = అనిటిసిగలవాఁడు; అగుజలజాతుసండున్ =
అగునట్టి పుండరికాతునియందు, వృంజై = చుఱుకుదనముగలదై; ప్రి
వాహరూపంధుఁ = ప్రివాహరూపముతో; అఖిలప్రిపంచమందున్ =
లోకమునందంతటను; తనరఁ, తనయందు = ఒప్పునట్లుగా తనలోన;

ఉన్న సుహర్తుఁ = ఉన్న యింకటి సూతు ; హరిని = విష్ణుమూర్తిని ; చిత్, అచిత్, అనంగమ మునిన్ = చిత్తు, అచిత్తు, ఈశ్వరఁడు అసుమూఁడువిధ ముననరాయ హరిని ; ఉత్తీర్ణున్ = శ్రీకాంతు ; పరమున్ = శ్రేష్ఠుఁ ; ఈశ్వర్యైశ్వరునిన్ = ప్రభువును ప్రభువును ; ఇద్ధ చరిత = శేషమై నవఁడిక గలవాఁడా. పాదగ నెక్ = దర్శించెను

తా. పన్నోయజ్ఞములను చేసి శ్రీహరిని సత్ప్రతిష్ఠితో ధ్యానించి ఎట్టియొపాదియొ లేనివాడును, సర్వాత్మనఁడును, అవిష్ట గూఢవంశముగల వాఁడును, అగు ఈశ్వరుని కనుగొనెను.

వ. ఇట్లు సుశీలసంపన్నుండును బ్రహ్మగ్యుండును ధర్మసేతుర యగుండును దీపవత్సలుండు సయి యువని పాలించుధ్యు వుండుదన్నుఁ బ్రజలు దండ్రీ యని తలంప నిరువదియూ ఋవేలేండ్లుభోగంబులచేతం బుణ్యక్షయంబును సభోగం బు లైనయాగాదులచేత సశుభక్షయంబునుం జేయుచు బహుకాలంబుదనుకఁ ద్రివర్గసాధనంబుగా రాజ్యంబు సేసి కొడుకునకుఁబట్టంబు గట్టి యచలితేంద్రియుం డై య విద్యారచిత స్వప్నగంధర్వసంగరోపం బయిచేహోదికం బగువిశ్వంబు భగవన్మామారచితం పని యాత్మల దలం చుచు వెండియు.

అర్థ. ఇట్లు = ఈవిధము గా ; సుశీలసంపన్నుండును = మ చిసుశీల మునేసంపదగాగలిగినవాడును ; ధర్మ సేతుఁగక్షమండును = ధర్మమును అనకట్టును రక్షించువాఁడును ; దీనశాస్త్రులుండును = దీనులయొక్క బ్రతుకలవాఁడును ; అయి, అవనిక్ పాలించుధ్యువుండు = అయి భూపతి పాలనముచేయుఁబట్టిధ్యువుండు ; విష్ణున్ = శివును ప్రాణ = జనుల ; తండియని,

తలంపక = జనకునిగా భావింప గ; ఇరువదియాఱు కేలయేండ్లు; బోగంబు
 లచేతక = సుఖానుభవము చేత; పుణ్యక్షయంబును = పుణ్యముయొక్క-
 షీణతయును ఆభోగములయిన = శ్రమలకు స్థానములయిన యాగాదు
 లచేతక = యజ్ఞములు మొదలగు సత్కర్మాచరణములచేత; అశుభక్ష
 యంబును = ఆమ గళములకు పోగొట్టుటయును; చేయుచున్ = చేయుచు
 ను; సహకారంబుదనులన్ = చాలకారణములగుటకు; త్రివర్గసాధనంబు
 గా = ధర్మార్థకామములకై ప్రజాపతి పాలన మొనరించి; కొడుకునకుఁబట్టం
 బుగట్టి; ఆచరిత, ఇంగ్రియంజై = చలింపని యింద్రములుగలవాడై;
 ఆవిద్యారచిత = మాయచేగలిగిన; స్వప్న = స్వప్నమునంగలి; అంధర్వనగ
 రోపమంబు = (నవకు) అంధర్వనగరమునకు ఉపమింపఁదగినది; ఆయి
 న = ఆయినటుండెడి; దేశాదికంబు = శరీరము, మొదలగువానినిగల; వి
 శ్వంబు = ప్రపంచంబు; భగ వ్తామానిరచితంబు = ఈశ్వరునిమాయ చేరి
 గలిగినది; అని; ఆత్మందలఁచుచు = ఆచి మనస్సునందు తెలఁచుచు; సెండి
 యున్ = యీ యను (ముందుపద్యముతో నన్వయము)

తా స్పష్టము.

చ. మనునిభుఁడంత భృత్యజనమంత్రపురోహితబంధుమిత్రసం
 దసంశువిత్రైరత్నవని ♦ తాగృహరచ్యువిహారశైలవా
 రిసిధిచరీఁభూతలహా ♦ విద్విషముఖ్యసదార్థజాలముల్
 ఘోరమతిచే ననిత్యములు ♦ గాఁ చలసోసివిరక్తచిత్తుడై.

అర్థ. మనువిభుఁడు = మనువులకు సముఁడయిన యాధిపుడు;
 అంత = అంతః; భృత్యజన = సేవకులు; మంత్రీ = ప్రధానులు; పురో
 హిత = పురోహితులు; బంధు = బంధువులు; మిత్ర = స్నేహితులు; నందన
 = పుత్రులు; పశు = గోవులు; పత్నీ = భవనము; రత్న = రత్నము; అని
 తా = స్త్రీలు; గృహ = ఇండ్లు; విష్ణువిహారశైల = రామణీయములైన
 క్రిడాదులు (మొదలగువానినిగల) వారినిధిపరీతిభూతల = సమవ్రేపర్యుల

తమునుగలభూప్రదేశమున దలి; హాత్ = నిగ్గజములు; ముఖ్య = వీని నే
ముఖ్యముగాగల; పదార్థజాలముకా = స్తునముదాయములు; ఘనమతి
చేన్ = ప్రకృష్టమయిన బుద్ధిచేత; ఆసత్యముగాన్ = విభాస్వరూపము
లుగా, శలపోసి = బలంచి; విరక్తచిత్తుడై = ఆచరక్తిలేని మనస్సుగల
వాడై,

తా, ఆధువుఁడు తనకుగలసేవలు, మఱుగ్రిలు, పురోహితులు
బంధువులు, మిత్రులు, మేడలు, రత్నములు, పశువులు ఇవియవి అననే
సమస్తమును ననిత్యములని తలంచి, మనసువిరక్తి బొందినవాడై (ముందుప
ద్యముతో నవ్వయము)

సీ పురము వెల్వడి చలి ♦ పుణ్యభూబదరికా

ఘనవిశాలానదీ ♦ కలితమంగ

ళొంబుపూరంబుల ♦ చనురక్తిమై గుంకి

కమనీయచరిశుద్ధ ♦ కరణుఁ డగుచు

బద్ధాసస్థుడై ♦ సవనుని బంధించి

సెలకొని ముకుళిత ♦ నేత్రుఁ డగుచు

హరిరూపవైభవ ♦ ధ్యానంబు సేయుచు

భగవంతు సచ్యతుఁ ♦ బద్ధ నేత్రు

తే. నందు సతతంబు నిశ్చల ♦ మైసయట్టి

భక్తిఁ బ్రవహింసఁ జేయుచుఁ ♦ బరమమోద

బాష్పధారాభిషిక్తుండు ♦ భవ్యయశుఁడు

బులకితాంగుండు నగుచు ని ♦ మ్ములఁ దనర్చి.

156

ఆర్థ. పురముకా = పట్టణమును; వెల్వడి = విడిచి; చని = పోయి
పుణ్యభూబదరికా, ఘన, విశాలానదీ = పుణ్యమునుకలిగించు బదరికా

శ్రమమునందలి విశాలమును నదిలో; కలిత, మంగళ, అంబుపూరింబుల
న్ = పృచ్ఛమునునట్టియు, మంగళకరము లయునట్టియు, నిండుజలముల
యందు; అనురక్తిమైకా = వేకుకతో క్రుక్తి = స్నానముచేసి; కమనీయ
పరిశుద్ధ, కరణుడు, అగుచుకా = చక్కని శుద్ధమైన మనస్సుకలవాడ
యి; పద్మాసనముడు, అయి = పద్మాసనమునువైచుకొని పంచుని, బంధిం
చి = నాయునిరోధముచేసి, నెలకొని = పూరికతో; ముకుళిత, నేత్రుడు,
అగుచున్ = కన్నులనుమూసికొని; హరియాపవైభవ, ధ్యానంబుకా = శ్రీ
హరియొక్క దివ్యరూపధ్యానమున, చేయుచుకా = చేయుచు; భగవం
తుకా = విశ్వరథయుక్తుడయిన వానిని; ఆచ్యుతుకా = నాశనములేనివా
నిని, పద్మనేత్రుకా = పుంసరీకాక్షుని; అంచుకా = ఆస్థుమునందు; సత
తంబుకా = ఎల్లప్పుడును; నిశ్చలము, అయినముట్టి = విశ్రాంతమయిన; భ
క్తిన్ = భక్తిని; ప్రవహింపకా, చేయుచున్ = వ్యాపించునట్లు చేయుచు;
పరమ, మోద, బాష్పధారా, అభిషిక్తుండు = అనందాశ్రువులచేతకుప
బడినవాడును; భవ్యయశుడు = గొప్పకీర్తిగల వాడును; పుంకితాంగు
డున్ = గగుర్పొడిచిన దేహముగలవాడును; అగుచున్ = అగుచు; ఇమ్ము
లన్, తనర్చి = ఎక్కువప్రీతితో.

తా. ధృవుడు బరీకాశ్రమమున పారుచున్న విశాలయను
పుణ్యనదియందు స్నానముచేసి విర్తలాంతకరుణుడయి, పద్మాసనము
సాధించుకొని శ్వాసమునుబంధించి, కన్నులను మూసుకొనిశ్రీహరిమంగ
ళరూపమున వేత్కాగభక్తితో ధ్యానించుచు అనందాశ్రువుల విడుచుచు
బహుగర్వించువ (ముందుపద్యముతో నన్వయము)

ప. మణియు విగతక్లేశుండును ముక్తలింగుండును నై ధృ
వుండు తన్ను దా మఱచి యుండునమయంబున దిశది
క్కుల నుద్యద్రాకానిశానాయకుండునుంబోలె వెలింగిం
చుచు నాకాశంబుననుండియాక్కవిమానంబు ననుదేర

చందు దేవశ్రేష్ఠులును జతుర్భుజులును రక్షాంబుజేక్షణు
లును శ్యామవర్ణులును గదాధరులును సువాసులును గిరీ
టహారాంగదకుంఠలధరులును గౌమారవయస్కులును
నుత్తనుక్లోకకింకరులు సయిరవారల నిద్దజం గని సంభ్ర
మంబుర లేచి మధుసూదనునామంబులు సంస్కరించుచు
వారల భగవత్కింకరులంగాఁ దలంచి దండప్రణామంబు
లాచరించిర పిష్ఠంసాదారించి పిష్టార్చిత్యుండుఁ గృ
తాంజలియు విరమితకంఠరుండు నైఋధ్యపుని గనుంగొని
పుష్కరనాభభక్తు లైరను సంవచందులు ప్రీతియుక్తులై
మందస్థితు లగుచు నిట్లనిరి.

158

ఆర్. మఱియుఁ=యింకను; విగతశ్లేశుండును=కష్టమును మ
రచినవాఁడును; ముక్తలింగుండును=నూచేహమున ముఱచినవాఁడును;
అయి, ధ్రువుండు=ధ్రువుండు, తన్నున్, తాన్, మఱచితన్ను తాను
ఱచి, ఉగ్రమయంబువఁ=ఉగ్రుడనపుడు; దశదిక్కులఁ=పదిది
క్కులను; ఉద్యత్, గాకా; నిశానాయకుండును. పోలెన్=
ప్రకాశించుచున్న చంద్రునివలె; వెలిగిండుమఁ=ప్రకాశింపజేయుచు
అకాశంబుననుండి=అకాశమునుండి, ఒక్కవిమానంబు, చనుదేరన్=
ఒక్కవిమానముగాగా' అందున్=అవిమానమునందు; దేవశ్రేష్ఠులును=
దేవతలలో ముఖ్యులును, చతుర్భుజులును=నాలుగేసిభజములుగలవా
రును; రక్త, అంబుజ, ఈక్షణులును=ఎఱ్ఱతామరవంటి కన్నులుగలవా
రును, శ్యామవర్ణులును=చామనచాయగలవారును; గదాధరులును=
గదలను ధరించినవారును, సువాసులును=మంగళౌకారులును; కిరీట, హర
అంగద, కుంఠ, ధరులును=కిరీటములు, హరములు, భుజకీర్తులు, కుం

డలములు ధరించినవారు; కౌమారసయస్కులు = చూపనవగుతులును
ఉత్తక, మల్లోక కింకరులును, ఆయినవారలన్ = మంచిచరిత్రముగల భ
టులను; ఇద్దరన్ = ఇద్దరిని; కిని = మాచి. సంభ్రమంబునన్ = తొట్టు
పాటుతో; లేచి, మధుమీదను, కాసుంబులు = శ్రీహరి హనుములను,
సంసరించుచున్ = తలచుచు; వాగలన్ = వారిని; భగవత్, కింకరుల
ను, కౌన్ = విష్ణుదూతలగుగా; లించి = ఆలోచించి; దంపప్రజామంబును
ఆచరించినన్ = దండప్రజామయు చేయుగా; విష్ణుహదానినద, విన్య
స్త, చిత్తులగున్ = విష్ణుమూర్తియొక్క, సాదపద్మములందుంబుబసిన ము
నస్సుగలవాడును; కృతాంజలియున్ = వోసిలోగ్గినవాడును; వినమిత
కంధరుండున్ = చందబసిన మెకగులవాడును; ఆయిన; హ్రవునిన్ =
ప్రభుని; కనుంగొని = మాచి; పుష్కరనాభ, భక్తులు, ఆయిన = పద్మ
నాభుని భక్తులయిన; సువందనంబు = సువంబుడు, నగుచుండు అను
విష్ణుకింకరులు; ప్రీతియుక్తులె = సంతోషించినవారయి, మందస్త్రీతలు,
అగుచున్ = మందహాసముతో; ఇట్లు, అనిరి = ఇట్లు పలికిరి.

తా. స్వప్నము.

ఉ ఓహో సీతుభద్రమగుఁగొప్పగుమ్మ మదియచార్యమున్
వీనులయందుఁజొన్నుకవిఁజేరముతోనయి దండ్లనఁడుమే
ధానిధి నై యూర్జ్యయింపఁవాల్చితసోప్రీతిలన్ని చేతఁ దే
జోనయశాల్మయైదుధుఁబూదఁబు ద్రిప్తి వహించు బేయివే.

అర్థ, ఓహోప = ఓహో నీకున్ = నీకు; భద్రము, అగున్ = మే
లుకలుగును; ఓహోగుమ్మ = నీకుహితములయిన; మదయవాక్యముల్ =
మామాటలను; వీనులయందున్, చొన్నుము = చెవులబెట్టుము; వివేకము
తోన్ = జ్ఞానముతో, ఆయిదే డ్లనాడు = బిదేండ్లు బాటుడనైనపుడు,
మేధానిధివై = గొప్పబుద్ధిగలవాడనయి; ఒనర్చి = చేసి, ఉదాల్చి, అహో
ప్రీతిలన్నితే = గొప్పప్రీతిపప్పును చేయుచేత; లేజోనయశాలి, అయి
న = శేషస్వంతుడైన; మధుసూదనున్ = విష్ణుమూర్తిని; తృప్తికా, సహిం

పన్; చేయనే = సంతోషించేయనేనా'

తా. ఓరాజా! నీకు హితములగు నాటలనువనుము నీవైదేండ్ల
పిల్లగాడవయి యున్నప్పుడు జ్ఞానాంతరంగవయి, తపస్సుచేసి, శ్రీహరి
ని సంతోషపెట్టితివి

ఆ. అట్టిశార్ఙ్గపాణి ♦ యుఖలబగిద్భురి

దేవదేవుల చతుల ♦ దివ్యమూర్తి

మమ్ముల బనుల సుము ♦ మాధవపదిముర

కర్ణి నిన్నుల గొనుచు సుగుటకును

159

అర్థ. అట్టి = అత్యునంతి; శార్ఙ్గపాణి = విష్ణుమూర్తి; ఆఖిలజా,
తా. శర్త = సకలలోకాధినాథుడు, దేవదేవుడు = దేవతలకు పరివ్రాజకుడు;
అతుల, దివ్యమూర్తి = సాటిలేని మం గాళికారములవాడు, మమ్ముల
పసుపన్ = మమ్ములపంపగా; మేము; మాధవపాదమునకు = వెకుంతమునకు
కర్ణి = కోరికతో; నిన్ను = నిన్ను; కొనుచు = తీసికొని; అరుగు
టకును = వెళ్లుటకు

తా. దేవాదేవుడైన శ్రీమహావిష్ణువు మమ్ములపంపగా మేమునిన్ను
వెకుంతమునకు తీసికొని వెళ్లుటకు (మం మపద్యమతో నన్వయము)

వ. వచ్చితమి యెడలంబు నెని నూరిజనంబులు సర్వోత్త
మం బుసాండుదురు చేసి ఒంద్రదివారగగ్రహనక్షత్ర
తారంగణములు ప్రదయంబుగొర దిరుగు చుండు మఱి
యు నీదుపతిరులచేతను నన్యులచేతను ననభిప్రీతంబును
జగద్వింద్యంబును భర్తజనాతదర్శయంబును నయివచ్చి
పదంబుం బొందుదువు రమ్మదే విమానశ్రేష్ఠం బుత్తను
గ్లోకజనహళినుణి యైన శ్రీహరి వుత్తెంచె దీని నెక్కన
ర్హుండవసి నురుగ్రిమపియుండయినధునిపుండు తన్మధు

రవాక్యంబులు విని కృతాభిప్రాయములు యచ్చటిమునుల
కుఁ బ్రణమిల్లి తదాశీంస్విపింబులు నైకొని విమాంబులు
నకుం బ్రదక్షిణార్పణంబులు గ వించి హరిపార్వడు లైస
సునందనందులకు వండుం బాచరించి భగవద్రూపవిద్య
స్తచతురంతరికరణాదికుం దగుచు విచూనాధిరోహణం
బు గావించుటకు పరిగ్రహయరూపంబు ధరియించెన్పుడు

ఆర్థ. విచ్చితిమి = చ్చివాసు; ఏవంబుకా, ఏక = ఏకానము
ను; నూరిజనంబులు = బుద్ధిమంతులు; సర్వోత్తమంబు, అని = అన్నిటి
కంటె నుత్తమస్థానమని; హిమగురు = చేయగుకో; దేనికా = దేని
చంద్ర, దివాకర, గ్రహ, నక్షత్ర, తారాణంబులు = సూర్యచంద్రు
లను, గ్రహములను; నక్షత్రములను, తారలను ప్రదక్షిణగాక, తిరు
గుచుండుకా = చుట్టునుతిరుగుచుండునో; మణిమున్; ఇంకను, నీదు,
పితరులచేతను = ఏపూర్వులచేతను; ఆయురచేతను = ఇతరులచేతను, అనది
వ్యసంబును = పాండవపునట్టివరు; జగద్వృద్ధ్యంబును = జగత్తుచేత పూ
జింపఁబడునదియు; భక్తజన, అతి, గుర్తముంబును = భక్తులచేత నతికష్ట
ముతో సంపాదించఁబడునదియు, ఆయుర విష్ణుపదంబుకా = ఆయురట్టి
ధృతిమంజులమును; పాండుదువు = చేరుదువు; రమ్మ; ఇదే = ఇదిగో; వి
మానశ్రేష్ఠంబు = శ్రేష్ఠమైన విమానము; ఉత్తిమశ్లోక, జన, మాళిమణి
ఆయిన = ఉత్తమచరిత్రముగ; జనులకు, తలమానికము ఎంటివాఁడ
గ; శ్రీహరి = శ్రీమహావిష్ణువు; పుత్రైంచెకా = పంపినాఁడు, దీనిన్, ఎ
క్కాక; అర్హంశపు = దీని నెక్కుటకు తగినవాఁడవు; అనినకా = అనగా;
ఉరుగ్రును, ప్రియుండు, ఆయిన, మృత్యుండు = విష్ణుమూర్తికి ప్రియుండు
యిన ధృవుఁడు, తత్మగుణవాక్యంబులు; విని = అతీయని మాటలనువిని
అకృతభిప్రాయుండు, అయి = స్నానముచేసి; అచ్చటిమునులకు, ప్రణ
మిల్లి = అచ్చటిమునులకు నమస్కరించి, తత్, శ్రీరాయంబులగైకొని =
వారిశీలజనములను స్వీకరించి; విమానంబునకుకా = అవిమానమునకు

ప్రదక్షిణ, అర్చనంబులు, కావించి=ప్రదక్షిణమును, పూజలు చేసి; హరి
పార్వతుల, అయిన=కృష్ణభటులైన; సునందసందులకున్=సునందుడు
నంది యనునను వారికి; సందనంబాచరించి=నమస్కరించి; భగవత్
రూప, పిన్దస్త్ర, సర్వో, ఆంశోకరణ, అనికుండు, అగుచు=భగవంతు
నిరూపమందుకన్నలు, మనస్సు మొదలగువాని నుంచినవాడయి; విమా
న, అధిరోహణంబు, కావించుటకు=విమానమునెక్కెటకు; హిరణ్మ
య, రూపంబు, ధరించె=బంగారు పిగారమైనరూపమును దా
ల్చెను; అపుడు=అపుడు

తా. స్వప్నము;

౬. సురసుందుభులవాచరి

మొరజాగులు మొససి విరుల ♦ ముసురు గురిసెన గి

పురగంధర్వలపాటలు

భరితములై చెలగె నపుడు ♦ భవ్యచరిత్రా.

161

ఆర్థ. సుర=దే. శి. యొక్క; సుందుభు, పదన, అనక, మరజ,
అదులు=భేరులు; శి. పైటల, ధక్కిలు. మద్దెలలు, మొదలైనవి. మొ
ఱసెన్=ధ్వనించెను; విరుల, ముసురు, గురిసెన్=భవ్యర్షముకురిసెను;
భవ్యచరిత్రా=పూజ్యచరిత్రుడన విదురుడా!; పుడు; కిన్నరగంధర్వల;
పాటలు=కిన్నరలయొక్కయ, గంధర్వలయొక్కయ పాటలు; భరి
తములై; అంతటను నిడిననై; చెలగె=అతీతయించెను.

తా. అపుడు సురసుందుభులు మొదలగువాద్యములు మ్రోగెను
భవ్యసర్వముకురిసెను. కిన్నరగంధర్వలు దివ్యగానములను చేసిరి.

వ. అట్టిసమయంబున భువుండు దుర్గసుం బగుత్రివిష్టవంబు
చకు నేగువాడ దిగుచు దీచి యగుజననిం దిగనాడి యెట్లు
వోవుచునని చింతించునానిం బొప్పదు లవలోకించి య
గ్గిభాగంబున విమానారూఢియై యేగుచున్న జననిం
బుచ్చిర సంతృప్తాంతరంగుల దిగుచు.

అర్థ. ఆట్టిసమయంబునన్ = అటుసంతిసమయమునందు; ధ్రువుం
దు = ధ్రువుండు; దుర్గమంబు, అ = చేరశక్తియుగానిదగు; త్రివిష్టపం
బునకుకా = వైకుంఠమునకు; ఏగువాడు, ఆగుచున్ = పోవుచు; దీన, అ
గు, జననిన్ = దీనురాలైన తల్లిని; దిగవాడి = విడిచిపెట్టి; ఎల్లుపోవుట
న్, అని = ఎట్లు వెళ్లగలనని, చింతించువానికా = అలాచించుచున్న ధృ
వుని, పార్షదులు = అఘభటులు; అనలోకించి = చూచి; అగభాగంబు
నకా = తనముందు, విమాన, అయాధ, అయి = విమానమునెక్కి, ఏగుచు
న్న = నెళ్ళుచెన్న, జననికా = తల్లిని, చూపినన్ = చూపగా; అసంతుష్ట
అంతరంగండు, ఆగుచుకా = సంతోషించిన మనస్సుగలవాడై;

తా. స్వప్నము.

క. జనని సునీతిని మున్నిడి

కొని యతులవిమాన మెక్కి ♦ గొనకొని విబుధుల్

దసమీదఁ బుష్పవర్షము

లనయముఁ గురియింప ధృవుఁడు ♦ హర్షముతోడన్ 163

అర్థ. జనని, సునీతిని = తల్లియైన సునీతిని; మున్నిడికొని = తనకు
మందరగానుంచుకొని; ఆతులవిమానముఎక్కి = సాటిలేని విమానమునె
క్కి గొనుచుని = కోరికతో; విబుధుల్. దేవతలుతనమీదన్ = తనమీద;
పుష్పపర్షములు = పూలవానలు, అనయమునన్ = రేచుగా; కురియిం
పన్ = కురియింపఁ గాఢ్రువుడ; హర్షముతోడన్ = ఎక్కువఆనందముతో

తా. తల్లినిముందుచుకొని విమానమెక్కి, దేవతలుపుష్పవర్షము
లు కురియించుచుండగా ధృవుఁడు పరమానందముతో (ముందుపద్య
ముతో నవ్వయము)

క. చని చని వెన గ్రహమండల

మును దైవీశక్తింబు నస్త ♦ మునిమండలముకా

ఘనుఁ డుత్తరించి యవ్వలఁ

దసరెడుహరిసదము నొందె ♦ దద్దయుఁ బీఠికా. 164

అర్థ. చనిచని=పోయిపోయి; కెసన్=శీఘ్రముగా; గ్రహముండలమును=గ్రహములను; త్రైలోక్యము=మూడులోకములను; సప్తనునిమండలమున్=సప్త ఋషిమండలమును; ఘనః=మహానుభావుఁడు; ఉత్తరించి=దాటి; అవలన్=అవ ; తనరెను=ఒప్పుచున్న; హరిపటమన్=ద్రువిమండలమును, కద్దరిన్; సీతిన్=మిక్కిలివేడుకతో; పొందెను=చేరెను.

తా. అట్లాతఁడు పోయిపోయి, గ్రహముండలమును, త్రైలోకములను, సప్త ఋషిమండలమునుదాటి యావలనన్న ధృవమండలమును చేరెను.

వ. అది నుఱియు నిజరాంత్రచేతం ద్రిలోకింబులం బ్రకాశించుచుచు నిర్దయాగమ్యంబును శాంతులు సమదర్శనులు గుడ్డులు సర్వభూతానురంజనులు సమ్యతభక్తబంధవులు సయిరభద్రాచారులకు సుగమ్యంబును సయి గంభీరనేగంబు సనిమిషంబు సగుజ్యోతిశ్చక్రింబు సమాపితంబై గంగణంబు మేధియందుంబోలె నెందుఁ బరిభ్రమించు చుండ సట్టియమృతసదంబునం విష్ణుసరాయణుండైన ధృవుండు త్రిలోకమాణిమణియై యోప్పుచుండ సప్పుడు భగవంతుండైన నారదుండు ధృవుని మహిమం గనుంగొని స్రీచేతస్సత్త్వంబునందు వీణ వాయించుచు.

165

అర్థ. అది=అధృవమండలము; మఱియన్=ఇంకను; నిజకాంతిన్ తనకాంతిచేత; త్రిలోకంబున్=మూడులోకములను; స్రీకాకింపన్, చేయుచున్=వెలుగ చేయుచు; ర్దయ, అగమ్యంబును=దయారహితులైనవారిచేత చేరరానిదియు; శాంతులు, సమదర్శనులు, సర్వభూతానురంజ

సులు, ఆచ్యుత, భక్త, గాంధర్వులు = శాశ్వతములవారును, సుఖముఃఖములను ఒక్కరితిగా చూచువారును, పవిత్రులును, సర్వభూతములను సం తోషింపజేయువారును, విష్ణుభక్తులచుట్టుములను; ఆయిన, భక్తి, ఆచార లకున్ = శుభచరియియగలవారికి; సుగమ్యంబును, ఆయి = సేరవీలుగా నుండి; గంభీరవేదమును = గొప్పవేదమును; అరిమిపగబును = ఒక్కనిమి ష్టమైన అరినికను; ఆయి = ఆయిన; జ్యోతిన్, చక్రిబు, = కౌంతిచ క్రిము; సమాహితంబై = చక్కగా; గోగణంబు = గోవులసమూహము; మేధియగున్, పోలెన్ = కట్టుకలనునందులె; ఎందున్ = ఎప్పుడును, పరిభ్రమించుచుండున్ = తిరుగుచుండునో; ఆట్టి = అట్లున టి; ఆచ్యుత, పరంబునక, పొది = సునిమింపలగుచుచేరి; క్షుద్రాణునిండు, ఆయి విష్ణువునంగే మనస్సునుచేర్చిన; భువుండు = ద్రువుండు; త్రిలోకచూడా మణి, ఆయి = మూడులోకములను తలమానికమయి; సింహచండ్రుండు = ఒప్పుచుండెను; ఆవుడు; భగవంతుండు, ఆయిన నారదుండు, = పూజ్యుడైన నారదుండు; భువుని, మహిమన్ = భువుని మహత్వమును, కనుం గొని = తెలిసికొని; పృథ్వీన్ సగ్రంభునందున్ = పృథ్వీన్ సగ్రయాగ మునందు, సోమవాయిందును = వీణనుపూలును,

తా. స్పటియి,

సీ. సతియెల్లవలయుగా ధావంబులోపల

దలచునునీతి సం ధనుతపసి

భావముక్తియ భక్త భవ్యనిష్ఠుల బొంద

జాలరు బ్రహ్మర్షి ధుములరె

క్షత్రియకులు నెప్పుడగ నేల యెవ్వడు

చందసంవత్సర పాయములను

సురుచి దురుక్త్యుగి శరభన్న హృదయుడై

మద్వార్ధిహృతిబోధ మతర దసర్ప

తే, వనమునకు నేగి హరిభక్తి ♦ వశతి నొంది

యజ్ఞతుఁ డగుహరి తనవశుఁ ♦ డై చరింపఁ

జేసి నెనఁ దత్పదంబును ♦ జెందె నట్టి

హరిపదంబును బొంద నెవ్వరికిఁ దరము.

166

అర్థ. పతియె=భర్తయే, దైవంబుగాన్=దేవునిగా; భావంబులోప
లన్=మనస్సులో; తలఁచు=భావించు; సునీతినందను=సునీతికుమారుఁ
డైన సుప్రసిద్ధునియొక్క, తపః ప్రభావముక్రియన్=తపోమహిమవలె; బ్ర
హ్మబుద్ధిజనములు=బ్రహ్మబుద్ధులుగూడ; ధర్మభివ్యతిష్ఠలక్షాధర్మముచేత=
ప్రవిత్రములయిన, అచారమును, పొందఁజాలరు; అనినక్ష=అనఁగా;
క్షత్రియుఁడని=క్షత్రియకులమునందు పుట్టినవానిని; ఎన్నఁగా, ఎల=
లెక్కింపనక్కరలేదు; ఎవ్వఁడు=ఎవఁడు; పంచసంవత్సరప్రాయమున
ను=విదేంద్రులును; సురుచి, నుగుక్తి, ఉగ్ర, శర, భిన్న, హృదయుఁడు,
అయి=సంతతిల్లయైన సురుచియొక్క చుర్భాషలను బాణములచే భేదిం
పఁబడిన మనస్సుగలవాఁడై, మద్వాక్యబోధన్=నామాటలయందలి
మంచి యుపదేశమును; మత్రిక్షా, తనర్పి=హరిలో పెట్టుమని; వనమునకును,
ఏగి=అగవికిపోయి; హరిభక్తి నశతనబంది=శ్రీహరికిభక్తి నశంపడె; అజ్ఞ
తుఁడు, అగుహరి,=ఇతఁడును దెవరిచేతను జయింపఁబడని శ్రీహరి;
తనవశుఁడై, చరింపన్, చేసి=తనకువశుఁడై తిరుగునట్లుచేసి; విసన్=వేగ
ముగా; తత్పదంబును=విష్ణుపదమైన భృగవమండలమును; చెందెక్ష=
పొందెను, అట్టిఅట్లుఁగట్టి; హరిపదంబును=ధ్రువమండలమును, పొం
దెన్=చేరుటను, ఎరికి. తరము=ఎరికిశక్యమగును?

తా. బ్రహ్మబుద్ధులయినను భృగిపురుషుల తపోమహిమను సంపా
దించఁజాలరన సాధారణ క్షత్రియులమాట వేటుచెప్పనేల? అధ్రువుఁడు
విదేంద్రబాహుదయి యున్నపుడే సంతతిల్లి యాడినమాటలకునొచ్చి, అడ
వికేగి, శ్రీహరిని తనవశముచేసికొని, విష్ణుపదమునుపొంద నెవరితరము?

3. అర్చనాచే ననుచు విచునుచు

కరములను మైత్రేయుఁ డనియె • సంచిరభక్తిఁ

వినుతోద్ధామయశస్కుం

హర గలయాభ్యువునిచరిత • మాస్వస్తుత్యా 167

అర్చనాచే, నాచేను, అనుచును = అనిగానముచేసెనని, విచునునకు = విచునునతో. అనఘులకు, మైత్రేయుఁడు = హహభావుఁడైన మైత్రేయుఁడు. ఆర్యస్తుత్యా = పెద్దలపొగడ్తును పాత్రుఁడనైన పరిక్షిన్నహారాబా!; సంచిరభక్తిఁ = నిర్మలమయినభక్తితో; వినుక, ఉద్ధామ, యశస్కుండు. అనగల = గొప్పకీర్తిగలవాఁడు అనవగు అక్షవుని చరిత్రమును; అనియె = చెప్పెను.

తా. ఓ పరిక్షిన్నహారాబా! నారమఁడట్లు గానముచేసెనని మైత్రేయుఁడు విచునునతో భక్తిపూరితుఁడై చిరికిరియైన యాభ్యువుని చరిత్రమును చెప్పెను.

— ఫలశ్రుతి —

నీ సుపితసత్పురుషుఁ • మృతమును ధన్యంబు

స్వర్గస్రదంబు య • శస్కరంబు

నామిష్కరంబుఁ బు • య్యస్కరంబుకమును

మంగళకర మఘ • మర్షణంబు

సోమచర్యముఁ బ్రశం • సాయోగ్యమును బా

హరమును ధృవపద • పౌరకంబు

నై యూపునీయుసా • ఖ్యాసంబుఁ దగ నీకు

నెఱిగించితిని దీని • నెవ్వఁ డేని

తే. తివుట శ్రద్ధాగర్హిణుడై ♦ తీర్థపాద
వరణనిరసేరుహద్వయా ♦ శ్రయ్యుడు నైన
భవ్యచరితు దినాంత ప్రభాతవేళ

సలఘుమతిఁ బూర్ణిమావాస్య ♦ లందు మజ్జయు. 168

అర్ధమహిత, సత్పురుష సప్తమమును = సజ్జనులైన మహానుభావులకు; వీరికిరమైనదిరు; ధన్యంబు = కృతార్థతను కలిగించునదిరు; స్వర్గప్రదంబు = స్వర్గమునుచ్చనదిరు; యశస్కరంబు = కీర్తినికలుగ చేయునదిరు, ఆయుష్కరంబు = ఆయుర్వృద్ధిని కలుగచేయునదిరు; పుణ్యప్రదాయకమును = పుణ్యమునిచ్చునదిరు; మంగళకరము = శుభములను కలుగచేయునదిరు; అఘమర్షణంబు = పాపములను కడగివేయునదిరు; సామనస్యము = మంచిమనస్సులు కలుగచేయునదిరు; ప్రశంసాయోగ్యమును = ప్రశంసించదగినదియు పాపహరమును = పాపములను పోగొట్టునదిరు; భూపదప్రాపకంబు = విలకడయైనపదవిని (పైకు తమును) పొందించునదియు; ఐ; ఒప్పు = ఒప్పునట్టి ఈ, ఉపాఖ్యానంబున్ = ఈకథ; తగన్ = బాగుగా; నీకున్ = నీకు, ఎఱిగించితిని = తెలిపితి; దీనిన్ = దీనిని; ఎవ్వఁడేన్ = ఎవ్వఁడైనను, తివుటన్ = తివుటతో; శ్రద్ధాగర్హిణుడయి = ఎక్కువశ్రద్ధతో; తీర్థపాద, చరణ, సరసీరుహ, ద్వయ = పుణ్యములగు పాదములుగల, లేదా, గలయుద్భవించిన పాదములుగల; శ్రీహరి పాదార్ద్రములజటను; అశ్రయిండును, అయి = అశ్రయించినవాడును అయి; భవ్యచరిత్రన్ = పుణ్యచరిత్రముగల భ్రువు; దినాంత, ప్రభాతవేళన్ = సాయంకాలమందును; ఉదయమునను; అలఘుమతిఁ = మంచిబుద్ధితో పూర్ణిమ ఆమావాస్యలందున్, పున్నమనాడును ఆమావాస్యనాడును; వజ్జయున్ = ఇంకను; (మందుపద్యముతో నవ్వయము)

తా. ఈకథ, సజ్జనసత్పురుషు, పవిత్రము, యశస్కరము, ఆయు

స్కరము, పాదహరమునైనది. దీనినినీకెఱింగించితిని శ్రీవిష్ణుభక్తులలో
నగ్రసముదైన యానుభవని, పాదహరము సాయంకాలములందును,
పున్నమి అమావాస్యలందును ఇంకను (ముందుపద్యముతో నన్వయము).

తే ద్వాదశిని ఒద్ద బాంధవ ధానరమున

శ్రవణనక్షత్రమున దిశ ధయమునందు

ఒరంగ సంక్రమణవ్యతీ పాతలందు

సభలభ్యక్తిని వినుచుట్టి సజ్జనులకు.

169

అర్థద్వాదశిని = ద్వాదశినామకము; పద్మబాంధవవాసరమునకే =
అదివాసినామకము; శ్రవణనక్షత్రమునకే = శ్రవణనక్షత్రమందును; దిన
క్షయమునందున్ = క్షయతిథినామకము; పరంగన్ = బాగుగా; సంక్రమణ =
సంక్రమణము; వ్యతీపాతలందుకే = వ్యతీపాత యోగములందును; సభ
లకే = సభలలో; భక్తితో, వినుచుట్టి, సజ్జనులకు = వినునట్లునుండుకు
(ముందుపద్యముతో నన్వయము)

తా ద్వాదశి, అనివారము, శ్రవణనక్షత్రము, క్షయతిథి, సంక్ర
మణము, వ్యతీపాదయోగము, ఇట్టిసమయములందు సభలలో భక్తితోవిను
చుట్టి సజ్జనులకు (ముందుపద్యముతో నన్వయము).

వ. క్లేశేనాశంబును సుహృత్ప్రకాశంబును నైసభగవద్భక్తియు
శీలాదిగుణంబులును గలుగు మణియుఁ దేజఃకాములకుఁ దే
బంబును మనఃకాములకు మనంబును సింహాములకుఁ దే
త్వఃకాములను గలుగు దీని వినుపించువారికి దేవతా
నుగ్రహంబు గలుగు నిట్టియుపాఖ్యానంబు నీకెఱింగిం
చిత నని మైత్రీయుండు విదురునికిఁ జెప్పినకీర్తిమంబున
శుకయోగి పరీక్షిత్తున కెఱింగించె.

ఆర్థశేష నాశనంబును = చుఱుమును పోగొట్టువచ్చును; చుఱుపు
కాశంబును = గొప్పకలుకును నిచ్చువచ్చును; ఆయున; గంగవర్షక్తియు =
విష్ణుభక్తియు; శీల ఆచిగుణంబులను = సదాచారము పెంచుటైన నన్ను
ములును, కలుగుట = కలుగును; మనోమున్ = ఇంద్రకాకి; తేజస్వికా
నను = తేజస్సుకోరువానికి; తేజంబును = తేజస్సును; మనో కామునను =
మర్యాదకావలసినవానికి; మనంబును = మర్యాదయును; సింహా
కున్ = కోరిక లేనివానికి; తత్త్వవిజ్ఞాన బును = బ్రహ్మజ్ఞానము; కలుగు
కలుగున, దీరిన్ = భగవంతు; పినుపించువారికిన్ = నన్నువానికి; దేవత
అనుగ్రహంబు, కలుగున్ = దేవతలకయకలుగును; ఇట్టి ఉపాఖ్యాన
బున్ = ఐక్యభావము; నీన, ఎరింగించితిన్, అను = నీకు తెల్పినను; మైత్రే
యుండు, విగురుననున్. చెప్పిన, క్రిమి ననున్ = మైత్రేయ యుండు విగు
రునకు చెప్పినరీతిగా; శుకుమహర్షి; పరిశీల్తుననున్ = పరిశీల్తుమహర్షి
ఎరింగించున్ = తెలిపెను;

తా. చుఱుమును పోగొట్టువచ్చును, గొప్ప నన్నుముగలదియు
నగు, భగవద్భక్తియు, గంగయులను కలుగును. తేజస్సుకావలసినవానికి
తేజస్సును మర్యాదకావలసినవానికి మర్యాదయు, కోరికలులేనివాని బ్ర
హ్మజ్ఞానమును కలుగును. దీరినివిచుపించువారికి దేవతలయచుగ్రహము
కలుగును, ఆర్థభాగము నీకు తెల్పినను మైత్రేయ యుండు విగురునకుచెప్పిన
రీతిగా శుకుండుపరిశీల్తు మహర్షి నకు తెలిపెను

ధ్రువోపాఖ్యానము

సంపూర్ణము.

